

SUOMEN KIELIOPPI

ÄÄNNE- JA SANAOPPI

OPPIKOULUA JA OMIN PÄIN OPISKELUA VARTEN

KIRJOITTANUT

E. N. SETÄLÄ

TOINEN, TARKASTETTU PAINOS.



HELSINGISSÄ

KUSTANNUSOSAKEYHTIÖ OTAVA

SUOMEN KIELIOPI

YÄNNÄ JA SANAOPPI

OPPIKIRJA JA OMIN TÄIN OPIKIRJAN VÄRTÄ

OPPIKIRJA

A. N. SETÄLÄ

OPPIKIRJA JA OMIN TÄIN OPIKIRJAN VÄRTÄ



HELSINGISSÄ,
SUOMAL. KIRJALL. SEURAN KIRJAPAINON OSAKEYHTIÖ,
1902.

Sisällys.

Otteita 1:sen painoksen esipuheesta.

Toisen painoksen alkulause.

Merkkien selitys.

Johdatus.

Äänneoppi.

	Siv.
I. Kielen äänteet ja niiden merkitseminen 1—6 §§	1—5.
II. Tavut 7—9 §§	5—6.
III. Vokaalisointu 10 §	6.
IV. Laajuus 11—13 §§	7.
V. Korko 14—18 §§	8—9.
VI. Äänteenmuutokset ja äännevaihtelut 19—39 §§	9—26.
Äänteenmuutoksia.	
H:n katoaminen 20 §	10.
Supistuminen 21—25 §§	11—12.
Äännevaihteluja.	
Vokaalivaihteluja (vokaalisulaumia j. n. e.)	
26—27 §§	12—17.
Astevaihtelu 28—34 §§	17—22.
T:n ja s:n (ht:n ja ks:n) vaihtelu 35 §	22—24.
Äännevaihteluita tavuaseman johdosta 36 §§	24—25.
Mukautumisilmiöitä 37—39 §§	25—26.
Liite äänneoppiin: Oikeinkirjoitusoppi 40—62 §§	26—40.
I. Kirjaimista 43—48 §§	26—32.
II. Väleistä ja välimerkeistä 49—62 §§	32—40.
Väleistä 49 §	32—33.
Välimerkeistä 50—59 §§	33—38.
Muut kirjoitusmerkit 60—62 §§	39—40.

Sanaoppi.

Johdatus 63—74 §§	41—46.
-----------------------------	--------

Sanojen taivutus 75—156 §§	47—114.
I. Nomininit 75—109 §§	47—80.
Deklinatsioni 75—91 §§	47—65.
Sijojen muodot 76—79 §§	47—52.
Vartalot 80—89 §§	53—57.
Nominien merkkimuodot eli teema 90 §	57.
Harjoitusesimerkkejä 91 §	58—65.
Omistusliitteinen taivutus 92 §	66—68.
Komparatsioni 93—95 §§	68—70.
Liite nominien taivutusoppiin:	
1. Lukusanat 96—100 §§	71—75.
2. Pronomininit 101—109 §§	75—80.
II. Verbit.	
Verbien taivutus 110—150 §§	80—109.
Persoonapäätteet 115—118 §§	86—88.
Vartalot 119—141 §§	88—97.
Aktiivi 120—131 §§	88—92.
Passiivi 132—134 §§	92—94.
Kieltomuotovartalot 135 §	94.
Sanavartalot 136—141 §§	94—97.
Verbien merkkimuodot eli teema 142 §	97.
N. s. yhdistetyt muodot 143—149 §§	97—105.
Harjoitusesimerkkejä 150 §	106—109.
III. Partikkelit 151—156 §§	110—114.
Sanojen johto 157—168 §§	115—126.
I. Nominien johto 158—163 §§	115—122.
Substantiivit 159—161 §§	115—119.
Adjektiivit 162—163 §§	119—122.
II. Verbien johto 164—168 §§	122—126.
Sanojen yhdistys 169—174 §§	126—128.
I. Nominien yhdistys 169—172 §§	126—128.
II. Verbien yhdistys 173 §	128.
III. Partikkelien yhdistys 174 §	128.

Liite:

Kuvia ääntenmuodostuksen havainnollista opetusta varten.

Otteita 1:sen painoksen esipuheesta.

Tässä en saata ryhtyä seikkaperäisesti arvostelemaan koulukielioppimme järjestelmää. Pääasiallisimmat muistutuksiini siitä vastaan ovat, että siinä nykyiskielen esittelevä eli deskriptiivinen kielioppi on sekoitettu historialliseen; että sen quasi-historiallinen esitystapa antaa kielihistoriasta — jota sen muuten oikeastaan ei ole tarkoitus esittää — vääriä ja vastaisten opintojen kehitykselle vahingollisia käsityksiä; että sen käsitys ääntenmuutoksista, taivutuksesta, johdosta, vartalosta ja päätteestä on liaksi koneellinen ja konstruktiiivinen eikä pidä yhtä kielitieteen nykyisen kannan kanssa; että se monesti suomen kieleen soviittaa muiden kielten kieliopista lainattuja kategorioja ja kaavoja, uskaltamatta käsitellä äidinkieltämme sen oman luonteen vaatimusten mukaisesti, ja vihdoin että koko koulukieliopin järjestelmä monessa suhteessa on epäjohdonmukainen.

Jos nämä muistutukset onkin helppo tehdä, ei ole suinkaan yhtä helppo mainittuja virheitä karttaa; päinvastoin on koulukieliopin kirjoittaminen meidän aikoinamme, jolloin koko kieliopin järjestelmä on keskustelun alaisena, hyvin rohkea yritys. Kun nyt — — kuitenkin päätin rohjeta tehdä tällaisen yrityksen, tiesin hyvin että oli mahdotonta edes koettaa toteuttaa kaikkia parannustoiveita, vaan että oli

tyytyminen ainoastaan välttämättömpien epäkohtien poistamiseen. Ne periaatteet, joita noudatin ja joita toisessa tilaisuudessa aion laajemmalti esittää, ovat lyhyesti seuraavat.

Järjestelmällisessä suhteessa päätin liittyä siihen järjestelmään, jota meillä kielenopetuksessa yleisesti noudetaan, koska poikkeukset tässä suhteessa olisivat vaikeuttaneet kirjan käyttämistä oppikirjana. Niin paljon kuin mahdollista olen koettanut n. s. kielioppikomitean yleisiin ehdotuksiin liittyä.

Esitystavan puolesta olen silmällä pitänyt, että sääntöjenmuodostelussa tyydytään tosiasioiden esittämiseen nykyiskielen kannalta, eikä pyritä antamaan kielihistoriallista esitystä, joka on tämän kirjan tarkoituksen ulkopuolella. Siitä syystä ei puhuta yleensä ääntenmuutoksista muissa kuin niissä tapauksissa, missä kirjakielessä rinnan käytetään eri kehityskannalla olevia muotoja, vaan ainoasti äännevaihteluista; vain silloin-tällöin, kun se on saattanut tapahtua yleistä periaatetta häiritsemättä, on pieniä kielihistoriallisia viittauksia annettu (ilmiöiden ryhmittämisessä, eri muistutuksissa). Siitä syystä on myös oppi vartalosta ollut entisestään muodosteltava. Historialliselle pohjalle perustuvia vartaloita on tässä tietysti ollut mahdoton ottaa puheeksi. Koska kuitenkin on välttämätöntä puhua päätteistä ja koska epäilemättä vartalon ja päätteen eroittamisella kokonaan nykyiskielen kannalta on psykologinen perustus, olen kunkin sanamuodon vartaloksi aivan yksinkertaisesti nimittänyt sen osan sanan äänneainesta, joka jääpi jäljelle, kun pääte on erotettu.

Ainesten puolesta ei ole ollut tarkoituksenani tarjota olennaisesti uutta sen lisäksi, mitä tähänastiset koulukielioppimme sisältävät, vaan pikemmin valikoida siitä tarpeellimmat osat. Kieltämättä tämä kirja sisältää kuitenkin semmoista, joka suomenkieliselle koululle ei ole tarpeellista,

mutta joka on tähän otettu osittain muunkielisten suomea opiskelevien varalle, osittain sen vuoksi, että kirjaa on aiottu käyttää yliopistollisten luentojen pohjana. Nämä kappaleet ovat petitillä painetut, ja ne jokainen arvostelukykyinen opettaja helposti osaa erottaa pois.

Runo-oppia ei tähän ole otettu, koska se ei varsinaisesti kuulu kielioppiin, vaan opitaan paraiten yhteydessä jonkinlaisen alkeisestetiikan kanssa semmoisesta teoksesta kuin on esim. Godenhjelmin „Lyhyt runous-oppi“, jommoinen olisi kaikissa kouluissa luettava.

Suotava olisi että koulukielioppi ylemmällä asteella täydennettäisiin jonkinmoisella katsauksella yleisen kielitieteen ja kielihistorian alkeihin, jotka aineet antavat elähdyttävää tuulahdusta deskriptiiviseen kielioppiin; sitä varten olisi kuitenkin erityinen pieni oppikirja tarpeen.

Helsingissä elokuun alussa 1898.

TEKIJÄ.

Toisen painoksen alkulause.

Kun nyt uusi painos tätä kirjaa suhteellisesti lyhyen ajan kuluttua on tullut tarpeelliseksi, en ole tällä kertaa tahtonut ryhtyä teosta perinpohjaisesti uudistamaan, vaan olen aikonut säästää uudistukset toistaiseksi, kunnes saisin tilaisuuden antaa lyhyen järjestelmällisen esityksen koko suomen kieliopista. Tällä kertaa on tehty vain pieniä tasoituksia, lisäyksiä ja poistoja, joiden en luulisi vaikeuttavan uuden painoksen käyttämistä vanhan rinnalla. Ainoa tärkeämpi periaatteellinen muutos, mikä tässä esiintyy, on se, että on omaksuttu uusi kieliopillinen termi paradigmi (= „sanan kaikki muodot“), koska „sana“ käytettynä kah-

nessä merkityksessä (= yksityinen sanamuoto, ja = kaikki ne muodot, jotka toisistaan eroavat ainoasti taivutukseen katsoen) suuresti häiritsee terminologian lujuutta.

Tehtyjen muistutusten johdosta pyydän saada erikoisesti huomauttaa että sanaa kato, niinkuin jo kirjan ensi painoksessa (siv. IX) oli huomautettu, on käytetty tässä kirjassa O:n, ei katoamisen merkityksessä; tätä nimitystä on käytetty paremman puutteessa eikä se oikein ymmärrettynä voine ketään erehdyttää.

Ristiinan Kallioniemessä elokuulla 1902.

TEKIJÄ.

Merkkien selitys.

< > merkit osoittavat, että toinen niistä muodoista tai äänteistä, jotka ovat molemmin puolin näitä merkkejä, on syntynyt toisesta; aukeaman puolinen on aikaisempi, kärjen puolinen myöhäisempi muoto.

~ kahden muodon tai äänteen välillä osoittaa niiden esiintyvän toistensa rinnalla.

0 (= nolla) merkitsee, ettei asianomaisessa tapauksessa ole mitään äännettä (= kato, jota sanaa tässä kirjassa ei käytetä katoamisen, vaan 0:n merkityksessä).

* muodon edessä osoittaa, ettei se nykyiskielessä esiinny.

Johdatus.

Kielellä tarkoitetaan niitä kuuluvia merkkejä, joita käytetään inhimillisten ajatusten ja mielikuvain ilmoittamiseksi. Kirjoituksen avulla voidaan nämä kuuluvat merkit saattaa silmin nähtäviksikin, s. o. luettaviksi.

Suomen kieli on se kieli, jota suomalaiset käyttävät ilmoittaessansa ajatuksiaan toisilleen.

Suomen kieltä puhutaan paitsi suurimmassa osassa Suomen suuriruhtinaskuntaa myös Venäjällä suuressa osassa Inkerinmaata; suomea puhuvia siirtokuntia on Ruotsin pohjois- ja keskiosissa, pohjoisessa osassa Norjaa, Venäjän Lapissa sekä Pohjois-Amerikassa.

Suomen kieltä on useampia eri kielimuotoja eli **murteita**. Yhtä näistä, Turun seutujen murretta alkoi piispa MIKAEL AGRICOLA 1540-luvulla kirjallisesti merkitä, samalla kuitenkin lainaten aineksia muistakin murteista. Näin on uudempina aikoina yhä runsaammassa määrässä tapahtunut, ja täten on suomalaisessa kirjallisuudessa käytetty kieli, samalla seuraten puhekielestä tapahtuneita muutoksia, kuluneiden puolenneljättä sadan vuoden kuluessa tuntuvasti muuttunut.

Kirkon, koulun ja kirjallisuuden välityksellä on kirjallisuudessa käytetty kielimuoto levinnyt yhä laajemmalle, joten **kirjakielestä** on syntynyt todellinen **yleis-**

kieli, joka on sivistyneiden puhekielenä ja jota kaikkialla maassa ilman suurempaa vaikeutta ymmärretään. Tämän vastakohtana sanotaan muita suomen kielen eri muotoja, joita käytetään suhteellisesti ahtaalla alalla, **kansanmurteiksi**.

Yleiskieli on eri henkilöillä jossakin määrin erilainen, sisältäen osittain paikkakunnallisia, osittain yksilöllisiä vivahtuksia.

Paitsi murteihin jakautuu kieli myöskin toisen jakoperusteen mukaan toisistaan eriäviin kielimuotoihin: **tyylilajeihin**. Sen sijaan että murre on kielimuoto katsottuna sen rakenteen tunnusmerkillisten ominaisuuksien kannalta, on tyyli laji kielimuoto katsottuna sen tunnelma-arvon, s. o. sen tekemän esteettisen vaikutuksen kannalta. Tyyli on siis kaikkien niiden kielellisten ominaisuuksien kokonaisvaikutus, joiden esiintyminen riippuu joko 1) käsiteltävän aineen laadusta tai 2) yleisöstä, jonka puoleen käännytään, tai 3) kielenkäyttäjän yksilöllisyydestä (esim. korkeampi tyyli — keskityyli — alatyli; runotyyli — proosatyli; satutyyli, kertomatyyli, tieteellinen tyyli; helppotajuinen tyyli; individuaalinen tyyli j. n. e.). Eri tyylilajeja voidaan huomata kansankielessäkin (esim. satu- ja runotyyli eriävät tavallisesta jokapäiväisestä puheesta), mutta selvimmin ne esiintyvät yleiskielessä ja erittäinkin kirjallisessa esitysmuodossa.

Suomen kieltä on tietysti puhuttu paljoa ennen kuin suomen kirjakieli syntyi, ja se on vuosisatojen kuluessa kehittynyt ja muodostunut vanhemmista kielimuodoista. Suomen kieli on lähinnä vanhemman kielimuodon jatkona, jota nimitetään **alku- eli yhteissuomeksi**. Alkusuomesta ovat useiden vuosisatojen kuluessa tapahtuneen muuttumisen kautta muodostuneet seuraavat kielet, joita nimitetään suomalaisiksi eli länsisuomalaisiksi kieliksi: 1) suomi, 2) karjala ja aunus, 3) vepsä; 4) vatja, 5) viro, 6) liivi.

Alkusuomi taas on vielä paljoa vanhemman kielen, **suomalais-ugrilaisen alkukielen** jatkona. Tästä kielestä polveutuvat seuraavat kielet, joita sanotaan suomalais-ugrilaisiksi kieliksi: 1) suomalaiset kielet; 2) lapin kieli; 3) mordvan kieli (ersa- ja moksha-murre); 4) tsheremissin kieli; 5) votjakin kieli, sekä sen läheinen sukulainen 6) syrjä-

nin kieli; 7) vogulin kieli; 8) ostjakin kieli ja 9) unkarin kieli.

Kielioppi on kielen rakennuksen esitys. Suomen kielioppi sanan laajimmassa merkityksessä on kaikkien suomen kielen eri kielimuotojen (murteiden) esitys. Ahtaammassa merkityksessä tarkoitetaan suomen kieliopilla suomen kirjakielen ja sen kanssa olennaisesti yhtäpitävän suomen yleiskielen rakennuksen esitystä, ja sillä tavoin se käsitetään tässäkin kirjassa.

Tässä kirjassa esitetään nykyistä suomen kieltä. Suomen kielen kehitystä vanhemmista ajoista uudempiin esittää suomen kielen historia.

Kieliopissa on kolme osaa:

Äänneoppi, joka esittää kielen äänteitä ja niiden merkitsemistä.

Sanaoppi, joka esittää sanojen muotoja ja merkityksiä.

Lauseoppi, joka esittää sanojen järjestymistä lauseiksi.

Toisella tavalla kielioppi jaetaan äänneoppiin, muotooppiin ja merkitysoppiin. Yleisimmin käytetyssä kieliopin järjestelmässä on merkitysoppi pääasiassa yhdistettynä lauseoppiin; ainoastaan pientä merkitysopin osaa on esitetty sanaopissa (jota tavallisesti on nimitetty muoto-opiksi). Sanaopissa — ja niin on tehty tässäkin kirjassa — on tapana ollut pääasiassa esittää sanamuoto-oppia.

Äänneoppi.

I. Kielen äänteet ja niiden merkitseminen.

1 §. **Äänteiksi** sanotaan puhutun kielen yksinkertaisimpia osia. Kirjoituksessa äänteitä merkitään merkeillä, joita sanotaan kirjaimiksi.

Suomen kielessä erotetaan 22 äännettä:

<i>a</i>	jonka merkinä on <i>a, aa</i>	esim. <i>alas, saalis, laulaa.</i>
<i>d,</i>	" " "	<i>d,</i> " <i>vedessä.</i>
<i>e,</i>	" " "	<i>e, ee,</i> " <i>etu, merta, nukke, tulee, etsiä, menee.</i>
<i>h,</i>	" " "	<i>h,</i> " <i>haamu, paha, ahkera.</i>
<i>i,</i>	" " "	<i>i, ii,</i> " <i>into, silta, viitta, siltä, riihi, etsii, aika, reikä.</i>
<i>j,</i>	" " "	<i>j,</i> " <i>jalka, paja.</i>
<i>k,</i>	" " "	<i>k, kk,</i> " <i>kuka, kukka.</i>
<i>l,</i>	" " "	<i>l, ll,</i> " <i>lehti, ala, valta, alla, kyynel.</i>
<i>m,</i>	" " "	<i>m, mm,</i> " <i>meri, lumi, ampuu, lammas.</i>
<i>n,</i>	" " "	<i>n, nn,</i> " <i>nimi, sana, antaa, linna, ahven.</i>
<i>η,</i>	" " "	<i>η, ηg,</i> " <i>lanka (s. o. lan̄ka), langalla, (s. o. lan̄galla), kuningas (s. o. kunin̄gas).</i>

o, jonka merkinä on o, oo, esim.				oma, moni, talo, sanoo.
p,	"	"	p, pp,	" <i>pieni, apaja, pappi.</i>
r,	"	"	r, rr,	" <i>rakas, arka, vara, varras, tytär.</i>
s,	"	"	s, ss,	" <i>susi, kissa, varis.</i>
t,	"	"	t, tt,	" <i>tuki, ottaa, kalat.</i>
u,	"	"	u, uu,	" <i>ulos, tuli, uuma, tuuli, aamu, puhuu, auki.</i>
v,	"	"	v,	" <i>vitsa, lava.</i>
y,	"	"	y, yy,	" <i>ylös, pysty, tyyni, äyräs,</i>
ä,	"	"	ä, ää,	" <i>älä, väsy, ääni, pää, elää.</i>
ö,	"	"	ö, öö,	" <i>öljy, kylvä, kylvään.</i>

n. s. aspiratsioni eli loppuhenkonen, jonka merkinä kieliopillisissa teoksissa on ², mutta joka yleisessä kirjoituksessa jätetään merkitsemättä, esim. *tule'* (kirjoitetaan: *tule*), *anna' olla'* (kirj. *anna olla*).

1 muist. Äännä sivistyneen puhekielen sekä oman kotimurteesi mukaan sanat: *suden, aidalla, saada', vedessä!*

Suomen *d* nykyisessä sivistyneessä puhekielessä on sama äänne kuin Suomen ruotsissa ja melkein sama kuin muiden kielten *d*. Tämä äänne on kansanmurteille vieras. Niissä murteissa, missä vielä vastaavissa tapauksissa on oma erikoinen äänne, on tällä sijalla „heikko“ *r* (merk. *ð*) tai *ð* (ks. alemm.). Muualla on samalla sijalla *r*, *l* (läntisissä murteissa) taikka *j*, *v*, *h* tai ei mitään (itäisissä murteissa).

2 muist. Äännä seuraavat lauseet: *Kuule'! Älä tule'! Anna' olla'! Antaa olla'! En voi' antaa' olla'! — Tule' tänne! Maksa' pois! Astu' sisään! Mene' matkaasi!*

N. s. aspiratsionia eli loppuhenkosta tavataan itsenäisenä sanan loppuäänteenä sangen harvoin (yleensä vain seuraavan sanan alkaessa vokaalilla tai joskus myös lauseen lopussa, esim. *anna' olla'*). Tavallisimmin n. s. aspiratsionin sijalla on seuraavan sanan alkuäänne (alkukonsonantti, esim. *tule' tänne = tulet tänne*).

3 muist. Lainasanoissa esiintyvät vielä seuraavat äänteet:
b, jonka merkinä on *b*, *bb*, esim. *briljantti*, *subjekti*, *tuubi*, *rabbi*.
f, " " " *f*, *ff*, " *fasadi*, *efori*, *suffiksi*.
g, " " " *g*, *gg*, " *graniitti*, *traagillinen*, *suggestioni*.
š, " " " *sh*, *ssh*, " *sheriffi*, *tshuvasshi*.

4 muist. Niissä vieraissa sanoissa, joita suomessa käytetään sitaatteina vieraista kielistä, esiintyy useita suomen kielelle outoja äänteitä.

Näistä äänteistä mainittakoon:

z (= ven. з), jonka merkinä käytetään *z* (tai myös *s*), esim. *Zuider-Zee*, *Penza* (*Pensa*).
zh (= ven. ж), " " " *zh* (myös *sh*), esim. *Voronezh* (*Voronesh*).
kh (= ven. х), " " " *kh*, esim. *Khiva*.
gh (= uuskr.) " " " *gh*, esim. *Osman Ghazi*.
th, esim. *Kynthos*.
dh, esim. *dhiimarkhos* (uuskr. sana, merk. portomestari).

2 §. Näistä äänteistä ovat

1. **Vokaaleja (ääntiöitä)**, joista kukin yksinäänkin saattaa muodostaa tavun, seuraavat 8: *a*, *e*, *i*, *o*, *u*, *y*, *ä*, *ö*.

2. **Konsonantteja (kerakkeita)**, jotka vain yhdessä vokaalien kanssa muodostavat tavuja, seuraavat: *d*, *h*, *j*, *k*, *l*, *m*, *n*, *p*, *r*, *s*, *t*, *v* sekä *η* ja n. s. aspiratsioni.

Laina- ja muissa vieraissa sanoissa esiintyviä konsonantteja ovat vielä yllämainitut *b*, *f*, *g*, *š* sekä myös *z*, *zh*, *x*, *γ*, *θ*, *δ*.

3 §. Äänteet jakautuvat katsoen siihen, onko niissä mukana n. s. puheääntä vai eikö:

1. Puheäänellisiin, joihin kuuluvat kaikki vokaalit sekä konsonanteista *d*, *j*, *l*, *m*, *n*, *r*, *v* sekä *η*, (*b*, *g*, *z*, *zh*, *γ*, *δ*).

2. Puheäänettömiin: *h*, *k*, *p*, *s*, *t*, (*f*, *š*, *x*, *θ*) sekä'.

Puheääni on kurkunpäässä syntyvä sointi (= musiikaalinen ääni); se syntyy yleensä siten, että keuhkoista tuleva ilmavirta panee kurkunpäässä sijaitsevat äänijänteet väräjämään.

4 §. Ääntämistavan mukaan jakaantuvat äänteet:

1. Umpiäänteihin (klusiileihin l. eksploisiveihin): *p, t, k, ' (b); d, (g).*

Umpiäänteitä äännettäessä on ilmapirta ääntimien sulun vuoksi jonkun aikaa katkaistuna.

2. Rakoäänteihin (frikatiiveihin): *(f), (θ), s, (š), (χ), h, (') ; v, (δ), (z), ž, l, j, (γ).*

Rakoäänteitä äännettäessä ovat ääntimet niin lähellä toisiaan, että niiden välillä on pieni rako, jonka reunoihin ilmapirta hankautuu.

3. Täryäänteihin (tremulantteihin): *r, (δ).*

Täryäänteitä äännettäessä ääntimien välinen rako on vaihtelevainen muodoltaan ääntimien väräjämisestä vuoksi (rako vaihtelee umpiaseman tai suurempi rako pienemmän raon kanssa).

4. Aukkoäänteihin (resonantteihin): nasaalit (nenä-äänteet) *m, n, η* sekä kaikki vokaalit.

Aukkoäänteitä äännettäessä on joko suuväylä (vokaaleissa) tai nenäväylä (nasaaleissa) avoinna, estämättä ilmapirran läpikulua.

5 §. Ääntämispaikan mukaan jakautuvat vokaalit:

1. Takavokaaleihin, joita äännettäessä kieli on taaksepäin vedettynä: *a, o, u.*

2. Etuvokaaleihin, joita äännettäessä kieli on eteenpäin työnnettynä: *i, e, ä, ö, y.*

Saman perusteen mukaan jakautuvat konsonantit:

1. Huuliäänteihin (labiaaleihin): *p, (b), (f), v, m.*

2. Hammasäänteihin (dentaaleihin): *t, d, (θ), (δ), s, (z), (š), ž, l, r, (δ), n.*

3. Lakiäänteihin (palataaleihin): *k, (g), (χ), (γ), j, η.*

4. Kurkkuäänteihin (laryngaaleihin): *' , h.*

Konsonanttien eri jaot näyttää seuraava taulu:

	Umpiäänteitä.		Rakoäänteitä.		Täryäänt.	Aukkoäänt.
	Puhe-äännett.	Puhe-äänell.	Puhe-äännett.	Puhe-äänell.	Puhe-äänell.	Puhe-äänell.
Huuliäänt.	<i>p</i>	<i>(b)</i>	<i>(f)</i>	<i>v</i>		<i>m</i>
Hammasäänt.	<i>t</i>	<i>d</i>	<i>(θ), s, (š)</i>	<i>(δ, z, ž), l</i>	<i>r, (δ)</i>	<i>n</i>
Lakiäänt.	<i>k</i>	<i>(g)</i>	<i>(χ)</i>	<i>(γ), j</i>		<i>η</i>
Kurkkuäänt.	<i>'</i>		<i>h, (')</i>	<i>(h)</i>		

6 §. **Diftongi** (kaksoisääntiö) on kahden samaan tavuun kuuluvan eri vokaalin yhdistys.

Suomen diftongit ovat:

1. *uo, ie, yö*, esim. *suo, hiekka, mieli, yö, vyö*.

2. *au, ou, eu, iu*, esim. *kavla, koulu, peura, kiusa*.

3. *äy, öy*, esim. *äyräs, köyhä*.

Muist. Kalevalassa esiintyy *ey*, esim. *leyhkeä*.

4. *ai, oi, ui, ei, äi, öi, yi*; esim. *aivan, koi, ui, keisari, vei, näitä, öitä, pyitä*; — *antaisin, iloinen, riemuisa, papeille, hätäinen, pöllöistä, väsyin*.

Ainoastaan *i*-loppuisia diftongeja esiintyy sanan ensi tavua edempänä (ks. esim. 4 kohdassa: *lu-keis-sa*, mutta *lu-ki-es-sa, ve-tä-y-tyy, ta-pa-us*).

II. Tavut.

7 §. Vokaalit ja diftongit yksinään taikka yhdessä yhden tai useamman konsonantin kanssa muodostavat **tavuja**. Sana saattaa sisältää yhden tai useamman tavun (*maa, tuo, tuo-li*).

Tavu on se äänneäärä, joka tuotetaan yhdellä henkäys-painalluksella.

8 §. Tavu saattaa alkaa:

1. Vokaalilla tai diftongilla, esim. *a-vara, e-des, aurinko, yö*.

2. Yhdellä lyhyellä konsonantilla, esim. *ka-la*.

Muist. Uudemmissa lainasanoissa saattaa sanan ensi tavu alkaa useammallakin konsonantilla, esim. *professori, kristalli*. — Vanhemmista lainasanoista ovat sanan kahdesta tai kolmesta alkukonsonantista muut paitsi viimeinen kadonneet, esim. *kaunis* (alkugerm. **skauin*, nyk. r. *skön*), *rauma* (vrt. muin. skand. *straurm*, nyk. ruots. *ström*).

9 §. Tavu saattaa loppua:

1. Vokaalilla tai diftongilla, jolloin tavua sanotaan **avoimeksi**, esim. *a-va-ra, saa-pui*.

2. Konsonantilla, jolloin tavua sanotaan **suljetuksi**, esim. *pil-vet*, *kas-te*.

a) Esimm. *tulp-pa*, *kilt-ti*, *palk-ka*, *puls-ka*, *kärp-pä*, *kart-tu*, *turk-ki*, *myrs-ky*, *kimp-pu*, *simp-sukka*, *kont-ti*, *kons-ti*, *vank-ka*.

Sanan ensi tavun lopussa saattaa olla joko yksi konsonantti tai kaksi eri konsonanttia, joista edellinen on *l*, *r*, *m*, *n*, *η*, ja jälkimäinen *p*, *t*, *k* tai *s*.

b) Esimm. *alan-ko*, *talol-ta*, — *kersant-ti*, *asfalt-ti*.

Toisen tai seuraavan tavun lopussa yleensä on vain yksi konsonantti. Uudemmissa lainasanoissa on tästä kuitenkin poikkeuksia.

c) Esimm. *kyynel*, *tytär*, *paimen*, *varis*, *lyhyt*, *lapset*, *piste*, *anna*.

Sanan viimeisen tavun lopussa saattaa olla ainoastaan joku konsonanteista *l*, *r*, *n*, *s*, *t*, tai ' (vokaalin jäljessä).

III. Vokaalisointu.

10 §. Esimm. *matala*, *kankea*, *ilossa*, *laitettu*, *auttamista*, — *kypärä*, *pehmeä*, *idässä*, *niitetty*, *vetämistä*.

Suomen kielen yhdistämättömät sanat ovat niin rakennetut, että ne ovat:

1. Takavokaalisia, jolloin niissä on joko ainoastaan takavokaaleja tai vähintään yhden takavokaalin ohessa *e*, *i*.

2. Etuvokaalisia, jolloin niissä on ainoastaan etuvokaaleja.

Samassa yhdistämättömässä sanassa sitä vastoin ei milloinkaan esiinny *a*, *o*, *u* yhdessä *ä:n*, *ö:n*, *y:n* kanssa.

Huom. Yhdistettyjä sanoja: *perämela*; *tällainen*.

Huom. Uusia lainasanoja: *kuvernööri*, *hypoteekki*, *polyteknillinen*.

IV. Laajuus.

11 §. Sitä aikaa, joka menee äänteen tai äänneryhmän ääntämiseen, sanotaan sen **laajuudeksi** (kvantiteetiksi).

12 §. Samaa äännettä saatetaan eri tapauksissa ääntää lyhyemmin tai pidemmin, s. o. äänteillä saattaa olla eri laajuusasteita.

1. Esimm. *mat*ala: *ma*aata, *tuli*: *tuuli*, *sitä*: *siitä*.

Suomen kielen vokaaleilla on kaksi laajuusastetta, joita toisiinsa verraten sanotaan toista **lyhyeksi** ja toista **pitkäksi**.

Lyhyttä vokaalia merkitään suomen kielen kirjoituksessa **yhdellä**, pitkää **kahdella** vokaalimerkillä.

2. Esimm. *ito*: *it*ma, *itu*: *it*keä.

Suomen kielen konsonantit ovat tavua aloittaessaan lyhyemmät kuin tavua lopettaessaan.

Tätä eroitusta ei suomen kielen kirjoituksessa merkitä.

3. Esimm. *ala*: *all*a, *virat*: *virr*at, *kuka*: *kukk*a.

Konsonanttia, joka kuuluu kahteen tavuun, sanotaan **kahdennetuksi** (geminaatiksi).

Kahdennettua konsonanttia merkitään **kahdella** konsonanttimerkillä.

Kahdennetusta konsonantista kuuluu suurempi osa edelliseen tavuun (vrt. 2:sta kohtaa), pienempi jälkimäiseen.

13 §. Tavuilla on kaksi laajuusastetta.

1. **Lyhyt** on jokainen lyhyeen vokaaliin loppuva tavu, esim. *sa-ne-le-mi-a-ni sa-tu-ja*.

2. **Pitkä** on jokainen tavu, joka sisältää pitkän vokaalin, diftongin tai loppuu konsonanttiin, esim. *saa-tuun*, *vää-ryys*, *vau-ras-tui*.

V. Korko.

14 §. **Korko** on se suurempi tai pienempi äänenpaino, jolla äänne tai äänneryhmä äännetään.

15 §. Jokaisessa tavussa, jossa on useampia äänteitä, on yksi äänne muita painokkaampi. Tämä äänne on suomessa tavun vokaali sekä diftongin ensimmäinen vokaali. Esim. *valta*, *tie*, *aurinko*.

16 §. Sanassa, jossa on useampia tavuja, ovat eri tavut keskenään eripainoisia.

Sitä äänenpainoa, jolla sanan eri tavut toisiinsa verraten korostetaan, kun sana on yksinään, sanotaan sanakoroksi.

Sanakorko on kolmenlainen:

1. Vahva, jolloin tavulla sanotaan olevan pääkorko (merkki '), esim. *opin*.

2. Keskipainoinen, jolloin tavulla sanotaan olevan sivukorko (merkki '), esim. *oppimäton*.

Pää- ja sivukorollisia tavuja sanotaan korollisiksi tavuiksi.

3. Heikko, jolloin tavua sanotaan korottomaksi, esim. *opin*.

Esimm. *káduu*, *kátumässa*, *kátumäton*, *kátumätto-mälla*, *kátumättömyydestänsä*; *töttelen*, *töttelävät*, *töttelö-maan* (*töttelemaan*), *töttele-mäton*, *töttele-mättömälle*, *töttele-mättömyydestänsä*.

Pääkorko on sanan ensimmäisellä tavulla.

Sivukorko esiintyy pääkoron ohella useampi- kuin kolmitavuisissa sanoissa kolmannella tai neljännellä tavulla ja sen jälkeen edelleen joka toisella tavulla (paitsi viimeisellä). Neljännellä (6:nnella, 8:nnella j. n. e.) tavulla on sivukorko yleensä vain viisi- ja useampitavuisissa sanoissa, jos sanan kolmas tavu on lyhyt.

Korottomia ovat sanan toinen ja viimeinen tavu.

17 §. Lauseessa ovat eri sanat toisiinsa verraten eripainoisia. Sitä äänenpainoa, jolla lauseen eri sanat toisiinsa verraten korostetaan, sanotaan lausekoroksi.

Lausekoron vaikutuksesta sanakorko esiintyy usein muuttuneena. Niissä sanoissa, joita ajatus vaatii erittäin huomauttaviksi, on sanakorko muuttumattomana, muut sanat taas hyvin usein jäävät painoltaan keskivahvuiseksi tai heikoiksi (korottomiksi). Korottomiksi jäävät varsinkin *olen* verbi, partikkelit ja ylipäänsä yksitavuiset sanat. Esim. *Sépä nyt oli ikävä. Ei ole aiat, niin kuin oli ennen.*

1 muist. Yksisanaissa lauseissa, jotka sisältävät huudahduksen tai kysymyksen, on korko toisinaan sanan viimeisellä tavulla. Esim. *Kuule! Älä! Mitä?*

2 muist. Lausekorkoa sanotaan oratoriseksi, kun sitä korkeammassa puhetyylissä (puheessa, lausunnossa, kaunoluvussa) käytetään taiteellisen vaikutuksen saavuttamiseksi.

18 §. Se korko, josta edellä on puhuttu, on painokorko (ekspiratorinen aksentti). Tämän ohessa on huomattava toinenkin korko: sävelkorko (musikaalinen aksentti), s. o. se korkeampi tai matalampi sävel, jolla äänne tai äänneryhmä äännetään. Suomessa sävelkorko tavallisesti seuraa painokoron mukana, niin että painokkaampi tavu samalla on säveleltään korkeampi.

VI. Ääntenmuutokset ja äännevaihtelut.

19 §. Suomen kieli, samoin kuin jokainen muukin nykyinen kieli, on siinä muodossa, jonka olemme perineet lähinnä vanhemmalta polvelta, pitkän kehityksen tuote. Sen äänteellisessä rakenteessakin on sen elämän eri aikoina tapahtunut muutoksia. Muutokset kuuluvat osittain niin uuteen aikaan, että nykyisessä kielessä muuttuneiden rinnalla vielä tavataan muuttumattomia muotoja eri murteissa ja eri tyyllilajeissa (kirjakieli on monesti lainannut eri murteista eri kehitysasteella olevia muotoja), toiset muutokset taas kuuluvat vanhoihin, jopa ikivanhoihin aikoihin.

Useissa tapauksissa ei nykyisessä kielessä ole mitään merkkiä vanhoista ääntenmuutoksista. Toisissa tapauksissa taas vanhojen ääntenmuutosten jäljet ilmestyvät nykyisessä kielessä äännevaihteluina. Kun näet ääntenmuutokset usein ovat tapahtuneet määrättyissä asemissa (viereisten äänteiden, koron, y. m. semmoisten seikkojen vaikutuksesta), on äänne monestikin toisissa tapauksissa muuttunut, toisissa jäänyt muuttumatta, ja seurauksena tästä on, että saman sanan tai saman päätteen eri muodoissa jotkut äänteet säännöllisesti saattavat vaihdella toisten määrättyjen äänteiden kanssa.

Itse nämä vanhempina aikoina tapahtuneet ääntenmuutokset eivät semmoisinaan kuulu nykyissuomen kielioppiin. Mutta ne äännevaihtelut, jotka ovat vanhojen ääntenmuutosten seurauksena, ovat tärkeät tuntea sanojen taivutuksen vuoksi.

Ääntenmuutoksia.

H:n katoaminen.

20 §. Esimm. *vieraan* < *vierahan*, *kirveen* < *kirvehen*, *kylään* < *kylähän*; *vieraissa* < *vierahissa*, *kirveistä* < *kirvehistä*.

Pääkorottoman tavun lyhyen vokaalin jäljestä on alkuperäinen tavua aloittava *h* kadonnut.

1 muist. Kansanrunoudessa, samoin uudessa runokielessä, harvoin, runollisen vaikutuksen saavuttamiseksi, proosasakin, käytetään *h*:llisiä muotoja. Esim. *Sorruin sormin lainehesen. Ajatukses anna lentää — tuonne taivahalle. Ah äiti armahani!* — Niinikään runokielessä käytetään näiden sanojen mallin mukaan usein *h*:ta semmoisissakin tapauksissa, missä ei *h* ole alkuperäinen. Esim. *Kului kevähäni. Lausui tällä lausehella.*

2 muist. Monesti on *h*, jos edellinen tavu on alkanut *l*, *r*, *n*, (*m*) konsonantilla lyhyen vokaalin jäljestä, siirtynyt mainittujen konsonanttien viereen, jonka jälkeen vokaalit ovat supistuneet, esim. *valheet* < *valehet*, *murheella* < *murehella*, *venheet* < *venehet*. Huom. *ihmeet* < *imehet*!

Supistuminen.

21 §. **Supistuminen** on sellainen sanassa tapahtunut muutos, että kaksi lyhyttä vokaalia, jotka ovat kuuluneet eri tavuihin ja jotka (tavallisesti alkuperäisen välisen konsonantin kadottua) ovat joutuneet vierekkäin, on yhtynyt yhteen tavuun (pitkäksi vokaaliksi tai diftongiksi).

22 §. Esimm. *vieraat* < **viera-at* (< *vierahat*), *kirveet* < **kirve-et* (< *kirvehet*); *kasteesta* < **kaste-esta*; *vas-taava* < **vasta-ava*; *kalaa* < **kala-a*; *vieraissa* < **viera-issa* (< *vierahissa*); *kasteista* < **kaste-ista*; *lyhyinä* < **ly-hy-inä*.

Ainoastaan supistunutta muotoa käytetään, jos vierekkäin on joutunut kaksi samanlaista vokaalia tai jos näistä vokaaleista jälkimäinen on *i*.

Samoin: *maata* (*makaan*), *laillinen* (*laki*), *näin* (*näkee*), myös *näyttää* (*näkyä*).

23 §. Esimm. *virkoan* ~ *virkoon*, *häpeän* ~ *häpeen*; *kapuan* ~ harv. *kapuun*, *pölyävät* ~ harv. *pölyyvät*, *selviän* ~ harv. *selviin*.

Sekä supistumattomia että supistuneita muotoja käytetään verbeistä, joiden vartalon loppuvokaali on *a*, *ä*, jos tämän vokaalin edellä käy *o*, *e*; harvemmin käytetään supistuneita muotoja, jos edellinen vokaali on *u*, *y*, *i*.

Muist. Runokielessä tavataan samalla tavoin supistuneita nominimuotojakin, esim. *ainoo*, *kipeesti*.

24 §. Esimm. *honkain* < *honkaen*; *laulaessa* ~ *laulaissa*, *laulaen* ~ *laulain*; *istuesssa* ~ *istuisssa*; *lukeissa* < **luke-essa*.

Supistuneita, mutta usein myös supistumattomia muotoja käytetään, jos vierekkäin joutuneista vokaaleista jälkimäinen on *e* ja edellinen joku muu kuin *i*. Supistuneissa muodoissa on *e* muuttunut *i*:ksi, joka muodostaa edellisen vokaalin kanssa diftongin.

Muist. Monikon genetiivissä ovat supistuneet muodot yksinomaan käytännössä (ainoastaan runokielessä joskus esim. *honkaen*); II:sen infinitiivin instruktiivissa on supistumaton muoto tavallisempi, inessiivissä käytetään kumpaakin muotoa. Jos edellinen vierekkäin joutuneista vokaaleista on *e*, käytetään joko supistunutta muotoa (*lukeissa*), tai semmoista, jossa edellisen *e:n* sijalla on *i* (*lukeissa*).

25 §. Pitkä vokaali sanan ensi tavua edempänä on suomessa aina myöhäsyntyinen, ja useimmiten supistumisen tietä syntynyt. Sitävastoin saattaa *i*-loppuinen diftongi olla joko (suhteellisesti) alkuperäinen tai myös supistumadiftongi (vrt. esim. *aroille* ~ *arka* tai *aro*, *uorille* < *urohille*).

Muist. Supistumadiftongit ovat tärkeät tuntea sanojen tävuttamista varten. Niitä tavataan: 1) semmoissa nominiparadigmeissa, joiden yksikön muodoissa esiintyy sanavartalon lopussa pitkä vokaali, esim. *varpaila* ~ *varpaalla*, *ikeillä* ~ *ikeellä* (vrt. *arvoilla* ~ *arvalla*); 2) semmoissa nominiparadigmeissa, joiden yksikön muodossa esiintyy sanavartalon lopussa kaksi vokaalia, esim. *makeissa* ~ *makeassa*, *herttuilla* ~ *herttualla*; 3) mon. genetiivin ja II:sen infinitiivin muodoissa, esim. *arpain*, *kantaissa*, *kantain* (vrt. *arvoin*, *kannoitte*, *kannoin*).

Äännevaihteluja.

Vokaalivaihteluja (vokaalisulaumia j. n. e.).

26 §. Esimm. *talossa* ~ *taloissa*, *kylää* ~ *kyliä*, *läpeä* ~ *läpiä*, *kalasta* ~ *kaloista*, *suota* ~ *soita*.

Sanavartalon loppuvokaali esiintyy yleensä kietoutu-neena tai sulauneena *i*:llä alkavan päätteen *i*:hin; usein on *i:n* edellä (myös monikossa esiintyvän *j:n*, ks. alemm.) eri vokaaleja kuin sanavartalossa muuten.

Eri tapaukset ovat seuraavat:

1. Esimm. *talo* ~ *taloista*; *pöllö* ~ *pöllöille*; *ihastun* ~ *ihastuisin*; *suru* ~ *suruinen*; *pöly* ~ *pölyisä*.

Vartalon loppuvokaali *o, ö, u, y* muodostaa *i:n* yhteydessä diftongin; vokaali on laadultaan vaihtumaton.

2. a. Esimm. *sana ~ sanoista; kantaa ~ kantoi; mer-rassa ~ merroissa; pilallaan ~ piloillaan; aika ~ aikoina; laulan ~ lauloin; leuka ~ leukoihin; kiusa ~ kiusoiksi.*

loma ~ lomissa; ostan ~ ostin; muna ~ munia; koura ~ kourista; poika ~ poikia; luola ~ luolista; luistan ~ luistin.

päivä ~ päiviä; silmä ~ silmissä; vetää ~ veti.

Kaksitavuisten vartaloiden loppu-*a:n* sijalla on monikon ja imperfektin *i:n* edellä *o*, joka muodostaa sen kanssa *oi* diftongin, jos sanan ensimmäinen vokaali on *a, e* tai *i*, mutta kato (= ei mitään), jos sanan ensimmäinen vokaali on *o, u*; kaksitavuisten vartaloiden loppu-*ä:n* sijalla on aina kato.

1 muist. Huom.! *puola ~ puoloissa* ja *suola ~ suoloissa*. Sanoissa *puola* ja *suola* esiintyy *a:n* ja *o:n* vaihtelu (*a ~ oi*, vrt. *puolissa, suolissa ~ puoli, suoli*).

2 muist. Huom.! *saaja ~ saajilla, naiva ~ naivia* l. *naipa ~ naipia, saama ~ saamia*. Kaikissa kaksitavuisissa -*ja-*, -*va-* (*pa-*), -*ma-* loppuisissa verbin johdannaisissa (siis myöskin *saada* ja *naida* verbien!) on *a:n* ja kadon vaihtelu.

3 muist. Verbejä, joissa esiintyy sekä *a ~ oi*, että *a ~ i*: *kastaa ~ kastoi, kasti; ahtaa ~ ahtoi, ahti; kaataa ~ kaatoi, kaasi; haastaa ~ haastoi, haasti; raastaa ~ raastoi, raasti; kaartaa ~ kaatoi, kaarsi; saartaa ~ saartoi, saarsi; vaartaa ~ vaartoi, vaarsi; haistaa ~ haistoi, haisti; maistaa ~ maistoi, maisti; paistaa ~ paistoi, paisti; malttaa ~ malttoi, maltti; karttaa ~ karttoi, kartti; saattaa ~ saattoi, saatti; laittaa ~ laittoi, laitti; maittaa ~ maittoi, maitti; taittaa ~ taittoi, taitti; auttaa ~ auttoi, autti. Ainoastaan *a ~ oi*: *mataa ~ matoi, sataa ~ satoi, antaa ~ antoi, kantaa ~ kantoi*; ainoastaan *a ~ i*: *taitaa ~ taisi*.*

Useassa -*ta*-loppuisessa verbissä, joissa vartalon ensimmäisenä vokaalina on *a*, on ind. imperfektissä joko *oi* tahi vain *i*.

b. Esimm. *armahdan ~ armahdin; puhalttaa ~ puhalsi; rakennutan ~ rakennutin; väsyttää ~ väsytti; säikähdän ~ säikähdin*.

Useampitavuisissa verbeissä on loppu-*a:n*, *ä:n* sijalla ind. imperfektissä kato.

c. Esimm. *sanoma* ~ *sanomia*; *runoelma* ~ *runoelmia*; *onnettomalla* ~ *onnettomilla*; *riemuisa* ~ *riemuisia*; *lihava* ~ *lihavia*; *laulava* ~ *laulavia*; *odelva* ~ *odelvia*; *pahempaa* ~ *pahempia*; *pahimmassa* ~ *pahimmissa*; — *hedelmä* ~ *hedelmiä*; *isättömälle* ~ *isättömille*; *emisä* ~ *emisiä*; *pienempää* ~ *pienempiä*. Huom.! *isäntä* ~ *isäntiä*; *emäntä* ~ *emäntiä*; *ainoa* ~ *ainoita*.

asia ~ *asioita*; *lukija* ~ *lukijoita*; *silakka* ~ *silakkoita* l. *silahka* ~ *silahkoita*; *karitsa* ~ *karitsoitu*; — *tekijä* ~ *tekijöitä*; *kynntilä* ~ *kynntilöitä*; *leiviskä* ~ *leivisköitä*. Huom.! *tavara* ~ *tavaroita*.

tanhua ~ *tanhuoita*, *tanhuita*; *hopea* ~ *hopeita*, *hopeoita*; *katala* ~ *kataloita*, *katalia*; *ankara* ~ *ankaroita*, *ankaria*; *peruna* ~ *perunoita*, *perunia*; *laulaja* ~ *laulajia*, *laulajoita*; — *kipeä* ~ *kipeitä*, *kipeöitä*; *ympyrä* ~ *ympyröitä*, *ympyriä*.

Useampitavuisissa nomineissa on loppu-*a:n*, *ä:n* sijalla monikon *i:n* edellä osittain kato, osittain *o*, *ö* (dift. *oi*, *öi*).

Muist. Vartalon loppuvokaalin sijalla on kato yleensä sanoissa, joiden vokaalivartalon loppuna on *-ma*, *-mä*, *-va*, *-vä*, *-mpa*-, *-mpä*-, *-isa*, sitä vastoin *o*, *ö*, jos édellisessä tavussa on *i* tai jos vartalon loppuvokaalin edessä on kaksi konsonanttia (joista ei kumpainenkaan ole *m* tai *v*) tai kahdennettu konsonantti. Muita sanoja saatetaan taivuttaa kummankin kaavan mukaan.

d. *antaa* ~ *antaisin*; *kala* ~ *kalainen*; *petäjä* ~ *petäjäinen*, *menetän* ~ *menettäisin*.

Muuten *i:n* seuratessa loppu-*a*, *-ä* vaihtumattomana muodostaa sen kanssa diftongin.

Muist. Esimm. *virkoan* ~ *virkoaisin*, *virkoisin*; *hopea* ~ *hopeainen*, *hopeinen*; *lankean* ~ *lankeaisin*, *lankeisin*; *meluan* ~ *meluaisin* (harv. *meluisin*); *häviän* ~ *häviäisin* (harv. *häviisin*).

Jos *a:n*, *ä:n* edellä käy *o*, *e* (harvemmin, jos edellä käy *u*, *y*, *i*) saattaa *a* kuitenkin vaihdella kadon kanssa (tässä esiintyvistä supistumadiftongista vrt. 22 ja 25 §§).

3. Esimm. *kiveä* ~ *kiviä*, *kivinen*; *paimenella* ~ *paimenilla*; *oluesta* ~ *oluista*; *menin* ~ *menin*, *menisin*; *katselen* ~ *katselin*, *katselisin*.

Vartalon loppu-*e* ja seuraava *i* esiintyvät sulauneina lyhyeksi *i*:ksi.

Muist. Huom.! *arveleisin*, *katseleisin* = *arvelisin*, *katselisin* (useampitavuisien verbien konditionaaleja). — Huom.! *eteinen* < *etehinen*, *jälkeinen* < *jälkehininen*.

4. Esimm. *opin* ~ *hän oppi*, *oppisin*; *perin* ~ *impf. perin*; *metallia* ~ *metallinen*.

naipi ~ *impf. nai*; yks. *koita* ~ mon. *koita*; *uin* ~ *uisin*; *hedelmöi* ~ *impf. hedelmöi*; *pii* ~ *piiden*.

kalliilla ~ *kalliita*, *kalliiden* (myös: *kalleita*, *kalleiden*).

risti ~ *risteistä*; *papille* ~ *papeille*; *kaupungissa* ~ *kaupungeissa*.

Vartalon loppuvokaali *i* (lyhyt *i*, *i*-diftongi tai pitkä *i*) esiintyy sulauneena yhdeksi päätteeksi *i:n* kanssa. Lyhyen loppu-*i:n* sijalla on monikon *i:n* edessä kuitenkin *e*, joka muodostaa sen kanssa *ei* diftongin.

Muist. Pitkän *i:n* sijalla toisessa tavussa on monikko-muodoissa toisinaan *ei* (esim. *kalleilla*). — Raamatunkielessä on semmoisia imperfektejä kuin *etsei*, *oppei*.

5. Esimm. *maa* ~ *maita*; *saan* ~ *saisin*; *pää* ~ *päitä*; *jää* ~ *jäinen*; *puu* ~ *puita*; *myyn* ~ *myisin*; *pyy* ~ *pyitä*.

vapaa ~ *vapaita*; *vastaan* ~ *vastaisin*; *rikkaalla* ~ *rikkailla*; *kuhilaalla* ~ *kuhilailla*; *eräälle* ~ *eräille*; *kirveellä* ~ *kirveillä*; *uroolla* ~ *uroilla*.

Vartalon pitkän loppuvokaalin sijalla esiintyy *i:n* edellä lyhyt vokaali, joka muodostaa *i:n* kanssa diftongin.

Muist. Tämöinen diftongi on pääkorottomassa tavussa aina supistumadiftongi (25 §). Tässä tapauksessa siis alku-

peräisesti on ollut vartalon lyhyen loppuvokaalin ja kadon vaihtelu. Pitkästä *i*:stä vrt. 4 koht.

6. Esimm. *suo* ~ *soita*, *soinen*; *vien* ~ *veisin*; *lyön* ~ *löin*; *yö* ~ *öillä*.

Vartalon loppudiftongin *uo:n*, *ie:n*, *yö:n* sijalla on *i:n* edellä *o*, *e*, *ö*, joka muodostaa *i:n* kanssa diftongin.

Eri tapaukset osoittaa seuraava taulu:

Muodot, joissa vartalon loppuvokaalia ei seuraa <i>i</i> .		Muodot, joissa <i>i</i> on yhtyneenä vartalon loppuvokaaliin.	
1.	<i>o</i> , <i>ö</i> , <i>u</i> , <i>y</i> (talo)	<i>oi</i> , <i>öi</i> , <i>ui</i> , <i>yi</i> (taloilla)	Mon. tai ind. impf. <i>i:n</i> yhteydessä.
2. a.	$\left. \begin{array}{l} \text{kaksitav. sanoja} \\ \left. \begin{array}{l} -a \\ -e \\ -i \end{array} \right\} a \text{ (kanasta)} \\ \left. \begin{array}{l} -o \\ -u \end{array} \right\} a \text{ (munasta)} \\ \qquad \qquad \qquad \ddot{a} \text{ (silmästä)} \end{array} \right\}$	<i>oi</i> (kanoista)	
		<i>i</i> (munista)	
		<i>i</i> (silmistä)	
b.	$\left. \begin{array}{l} \text{useampitav.} \\ \left. \begin{array}{l} \text{verb.} \\ \text{nomineja} \end{array} \right\} a \text{ (asetan)} \\ \qquad \qquad \qquad \ddot{a} \text{ (menetän)} \\ \left. \begin{array}{l} a \text{ (peruna)} \\ \ddot{a} \text{ (ympyrä)} \end{array} \right\} \end{array} \right\}$	$\left\{ \begin{array}{l} \text{(asetin)} \\ i \text{ (menetin)} \\ oi \text{ (perunoita)} \\ i \text{ (perunia)} \\ \ddot{oi} \text{ (ympyröitä)} \\ i \text{ (ympyriä)} \end{array} \right\}$	
		Muun <i>i:n</i> yhteydessä.	
d.	<i>a</i> , <i>ä</i> (antaa)	<i>ai</i> , <i>äi</i> (antaisin)	Yleensä <i>i:n</i> yhteydessä.
3.	<i>e</i> (kivellä)	<i>i</i> (kivillä, kivinen)	
4.	<i>i</i> (etsii)	<i>i</i> (etsi)	
	<i>ai</i> (nain)	<i>ai</i> (nain)	
	<i>oi</i> (koi)	<i>oi</i> (koiden)	
	<i>ui</i> (ui)	<i>ui</i> (ui)	
	<i>öi</i> (hedelmöi)	<i>öi</i> (hedelmöi)	
	<i>ii</i> (pii)	<i>ii</i> (piiden)	
	<i>i</i> (rististä)	<i>ei</i> (risteistä)	Mon. <i>i:n</i> yhteydessä.
	<i>ii</i> (kalliista)	<i>ii</i> , <i>ei</i> (kalliista l. kalleista)	Yleensä <i>i:n</i> yhteydessä.
5.	<i>aa</i> (maa)	<i>ai</i> (maita)	
	<i>ää</i> (jään)	<i>äi</i> (jäin)	
	<i>uu</i> (puu)	<i>ui</i> (puita)	

pääkorott. <i>aa</i> (vapaa)	<i>ai</i> (vapaita)
<i>ää</i> (eräälle)	<i>äi</i> (eräille)
<i>ee</i> (kirveellä)	<i>ei</i> (kirveillä)
<i>oo</i> (uroolle)	<i>oi</i> (uroille)

6. *uo* (tuon) *oi* (toisin)
ie (vien) *ei* (vein)
yö (yö) *öi* (öitä)

27 §. Muita vokaalivaihteluja.

1. Esimm. *kive|n* ~ *kivi*; *tule|sta* ~ *tuli*.

Vartalon yleisen loppu-*e:n* sijalla on kaksitavuisten sanojen yks. nominatiivissa *i*.

Muist. Huom. nominatiivit *itse'*, *kolme'* (alkuperäisesti konsonanttiloppuisia: **itse**k*, *kolme**t*) sekä *nukke* (*nukki*), *kaase*, *Kalle*, *Aune* (alkup. -*ei*-loppuisia), *Raake*, *Polle* (uusia lainasanoja).

- 5, Esimm. *lukea* ~ *lukija* (*lukia*); *utelen* ~ *utelias* (*utelijas*).

Vartalon loppu-*e:n* sijalla on (alkuperäisen) *j:n* edellä *i*.

3. Esimm. *lukea* ~ *lu**ki*essa, *hakea* ~ *haki*en.

Vartalon loppu-*en* sijalla on usein *i* verbien II infinitiivissä.

Astevaihtelu.

28 §. Sanansisäiset *p*, *t*, *k* vaihtelevat määrätyissä tapauksissa muiden konsonanttien tai kadon kanssa. Tätä vahvan asteen vaihtelua heikon asteen kanssa nimitämme **astevaihteluksi**.

Astevaihtelun eri tapaukset ovat seuraavat:

1. Esimm. *tappaa* ~ *tapan*, *ulappa* ~ *ulapat*; *otaa* ~ *otan*, *elättää* ~ *elätin*; *vakka* ~ *vakat*, *vasikka* ~ *vasikat*.

Vahvan asteen *pp:tä*, *tt:tä*, *kk:ta* vastaa heikossa asteessa *p*, *t*, *k*.

Vahvan asteen kahdennettua *pitä*, *titä*, *k:ta* vastaa heikossa asteessa yksinäis-*p*, -*t*, -*k*.

2. Esimm. *rampa* ~ *rammat*, *pahempi* ~ *pahemat*; *antaa* ~ *annan*, *avanto* ~ *avannot*; *lanka* ~ *langat* (s. o. *lan̄ka* ~ *lan̄nat*); *kaupunki* ~ *kaupungit* (s. o. *-n̄ki* ~ *-n̄nit*).

Vahvan asteen *mp:tä*, *nt:tä*, *nk:ta* (kirjoitetaan *nk*) vastaa heikossa asteessa *mm*, *nn*, *nn* (kirjoitetaan *ng*).

3. Esimm. *tupa* ~ *tuvan*, *seipäät* ~ *seiväs*, *halpa* ~ *halvat*, *arpa* ~ *arvat*.

Vahvan asteen *p:tä* muuten vastaa heikossa asteessa *v*.

4. Esimm. *pata* ~ *padan*, *lato* ~ *ladon*; *tahtoo* ~ *tahdon*, *yhteen* ~ *yhden*, *vapahtaa* ~ *vapahdettu*.

silta ~ *sillat*, *puhaltaa* ~ *puhallaan*; *virta* ~ *virrat*, *kumartaa* ~ *kumarran*.


Vahvan asteen *t:tä* muuten vastaa heikossa asteessa *d* (vokaalin ja *h:n* jäljessä), mutta *lt:tä*, *rt:tä* *ll*, *rr*.

5. Esimm. *lukea* ~ *luen*, *pako* ~ *paossa*; *vaaka* ~ *vaa'at*, *luoko* ~ *luo'ot*, *lyököön* ~ *lyö'ös*, *vieköön* ~ *vie'ös*; *aikoa* ~ *aion*, *reikä* ~ *reiit*, *hauki* ~ *hauen*.

jalka ~ *jalan*, *virka* ~ *viran*, *pyrkii* ~ *pyrin*, *nahka* ~ *nahan*; — *kulkee* ~ *kuljen*, *järkeä* ~ *järjen*, *rohkean* ~ *rohjetkoon*.

luku ~ *luvun*, *kyky* ~ *kyvyn*.

Vahvan asteen *k:ta* muuten vastaa heikossa asteessa yleensä *kato*. Jos *l*, *r*, *h* käy *k:n* edellä ja *e* jäljessä, niin *k:ta* vastaa heikossa asteessa *j*; jos *u*, *y* käy *k:n* sekä edellä että jäljessä, niin *k:ta* vastaa *v*.

 Esimm. *kulkea* ~ *kuljen*, *kuljin*; *jälkeä* ~ *jäljet*, *jäljissä*; *särkeä* ~ *särjen*, *särjin*.

Niissä paradigmeissa, joiden heikkoasteisissa muodoissa tavataan *-lje-*, *-rje-*, esiintyy *j* myös *i:n* edellä.

Astevaihtelun eri tapaukset osoittaa seuraava taulu.

Vahva aste.

Heikko aste.

1. <i>pp</i> (tappaa)	<i>p</i> (tapan)
<i>tt</i> (ottaa)	<i>t</i> (otan)
<i>kk</i> (vakka)	<i>k</i> (vakat)
2. <i>mp</i> (rampa)	<i>mm</i> (rammat)
<i>nt</i> (ranta)	<i>nn</i> (rannat)
<i>nk</i> (lanka)	<i>nn</i> (langat)
3. <i>p</i> (vok. + <i>p</i> , <i>lp</i> , <i>rp</i>) (tapa)	<i>v</i> (tavat)
4. vok. + <i>t</i> (pata)	vok. + <i>d</i> (padat)
<i>ht</i> (tahtoo)	<i>hd</i> (tahdon)
<i>lt</i> (silta)	<i>ll</i> (sillat)
<i>rt</i> (virta)	<i>rr</i> (virrat)
5. <i>k</i> (yleensä) (lukee)	<i>o</i> (luen)
<i>lke</i> } (kulkee)	<i>lje</i> (kuljen)
<i>rke</i> } (järkeä)	<i>rje</i> (järjen)
<i>hke</i> } (rohkenen)	<i>hje</i> (rohjetkoon)
<i>uku</i> } (luku)	<i>uvu</i> (lunun)
<i>yky</i> } (kyky)	<i>yvy</i> (kyvyn)

1 muist. Vahvan asteen *k*:tä vastaamassa tavataan toisinaan *j* myös 1) *k:n*, *r:n* jäljessä *ä:n* seuratessa (*lkä*, *rkä* ~ *ljä*, *rjä*), esim. *nälkä* ~ *näljän*, *härkä* ~ *härjän*; 2) *i*-loppuisen diftongin ja muutenkin *i:n* jäljessä, esim. *reikä* ~ *reijän* = *reän*, *aikoa* ~ *aiojan* = *aion*, *ikä* ~ *ijän* = *iän*, *ikeen* ~ *ijes* = *ies* (oik. oikeinkirjoitusseikka, ks. alemm.).

2 muist. Vahvan asteen *k*:tä vastaamassa esiintyy heikossa asteessa *v* myöskin 1) *o:n* edellä sanoissa *velvollinen* ja *velvoittaa* (~ *velka*), sekä joskus muutenkin, etenkin raamatunkielessä, esim. *pelko* ~ *pelvolla*, *lohko* ~ *lohvon*; samoin: *luoko* ~ *luovon* = *luo'on*, *ruoko* ~ *ruovon* = *ruo'on*, 2) *u*-loppuisen diftongin jäljessä, esim. *kaukaa* ~ *kauvan* = *kauan*, *hauki* ~ *hauven* = *hauen*, *tiuku* ~ *tiuvut* = *tiuvut* (oik. oikeinkirjoitusseikka, ks. alemm.).

3 muist. Kalevalan kielessä on heikossa asteessa kato vahvan asteen *k:n* vastineena myöskin *k:n*, *r:n*, *h:n* jäljessä *en* (ja *ä:n*) seuratessa, esim. *jälki* ~ *jülen*, *särkeä* ~ *sären*, *lahkeen* ~ *lahe*. Samaa tapaa noudattavat muutamat yksityiset kirjailijatkin suuremmalla tai vähemmällä johdonmukaisuudella (varsin usein käytetään *jälessä*, *jälestä* = *jäljessä*, *jäljestä*).

4 muist. II:sen imperatiivin (optatiivin) yks. 2:ssessa persoonassa esiintyy heikossa asteessa *ll*, *rr*, *nn* vastaamassa vahvan asteen *lk*:tä, *rk*:tä, *nk*:tä (kirj. *nk*:tä), esim. *olkoon* ~ *ollos*, *vierkään* ~ *vierrös*, *pankoon* ~ *pannos*.

5 muist. Vastaamassa vahvan asteen *ht*:tä esiintyy heikossa asteessa toisinaan vain *h* (*t* ~ kato): 1) sanoissa *lähettää* vrt. ~ *lähtää*, *viehättää* ~ vrt. *viehdyä*, *tähystää* ~ vrt. *tähtään*. 2) useissa *-hutta-*, *-hyttä*-loppuisissa verbeissä sekä *-hus-*, *hys*-lop-

puisissa nomineissa; näistä on toisinaan vielä *h*:kin saattanut kadota, esim. *ilahuttaa* (= *ilahduttaa*) ~ vrt. *ilahtua*, *pysäyttää* 1. *pysäyttää* (= *pysähdyttää*), *pysäys* (= *pysähdys*) ~ vrt. *pysähtyä*, *katsaus* (= *katsahdus*) ~ vrt. *katsahtaa*. — Kalevalan kielessä on aina kirjakielen *d*:n sijalla *kato*, esim. *veen* = veden, *tiedän* = tiedän, *kahen* = kahden.

29 §. Esimm. *matka* ~ *matkat*, *itkeä* ~ *itken*, *iskeä* ~ *isken*, *lastu* ~ *lastut*, *piispa* ~ *piispat*.

hapahko ~ *hapahkot*, *haahka* ~ *haahkat*, *kiihko* ~ *kiihkossa*, *keuhko* ~ *keuhkot*, *vauhko* ~ *vauhkot*. Huom.! *kiihoittaa* (vrt. *kiihko*), *pyyhkiä* ~ *pyyhin*. Huom.! *nahka* ~ *nahan* ja *nahkan*, *vihko* ~ *vihon* ja *vihkon*, *lahko* ~ *lahkon* ja *lahon*.

Astevaihtelun ulkopuolella ovat konsonanttiyhdistykset *tk*, *sk*, *st*, *sp* sekä usein *hk* (aina toisen ja kolmannen tavun vokaalin välillä, melkein aina 1:sen ja 2:sen, jos *h*:n edellä käy pitkä vokaali tai diftongi, sekä usein muutenkin).

1 muist. Huom. *pitkä* ~ *pitempi*: *pidempi* muodossa ilmestyvän *d*:n vahva aste esiintyy sanoissa *pite*lä, *pituus*. — Kalevalan kielessä *itkeä* ~ *itettäviä*, *isetä* = isketä, *kosen vesiä* (= kosken v.).

2 muist. Astevaihtelu on enimmäkseen sovellettu uusiinkin lainasanoihin, vaikk'ei aina säännöllisesti, esim. *senaatti* ~ *senaatin* (myös: *senaati* ~ *senaatin*), mutta *Sipi* ~ *Sipin*. Lainasanoissa esiintyvät *pt* ja *kt* yhdistykset ovat tietysti astevaihtelun ulkopuolella, esim. *konsepti* ~ *konseptin*, *subjekti* ~ *subjektin*.

30 §. Vahva aste esiintyy yleensä avonaisen (alkuperäisesti avonaisen) tavun alussa tai edessä, heikko aste suljetun (alkuperäisesti suljetun) tavun alussa (edessä). Esim. *arpa* ~ *arvoilla*, *luku* ~ *luvun*, *virta* ~ *virrat*.

31 §. Vahva aste esiintyy semmoisenkin tavun alussa tai edessä, joka (nykykielessä) on suljettu:

1. Aina pitkän vokaalin tahi supistumadiftongin edessä, esim. *apu*: *apuun* (~ *avun*); *seipäät*, *seipäistä*, *seipäistä* (~ *seiväs*, *seivästä*); *pataan* (~ *padan*); *vakkaan* (~ *vakan*); *hauteesta* (~ *haude'*); *arpain* (~ *arvan*); *honkain* (~ *hongan*); *makeista*; *takoissa* (~ *taon*).

1 muist. Näissä tapauksissa on *p, t, k* alkuperäisesti ollut avoimen tavun alussa, koska pitkä vokaali tai supistumadiftongi on syntynyt supistumisen tietä: *apuun* < **apu-un* < *apuhun*, *seipään* < **seipä-än* < *seipähän*, *hauteesta* < **haute-esta*, *arpain* < *arpaen*, *takoissa* < *takoessa*. Vrt. 21—25 §§.

2 muist. Heikko aste esiintyy kuitenkin passiivin ind. preesensissä pitkän vokaalin edessä, esim. *saatiin* ~ *saadaan*, *tultaessa* ~ *tullaan*.

3 muist. Huom.! *isännyys*, *emännyys* (vrt. *isäntä*, *emäntä*).

2. Aina possessiivisuffiksin edessä, esim. *hänen poikansa*, *hänen kaikki poikansa*, *hänen poikansa kirja*; *paikkamme*, *paikkanne*; *meidän nähtemme*. Huom. *maidensa*!

3. *-is*-loppuisten konsonanttivartaloiden viimeisen tavun alussa (edessä), esim. *valkoista* ~ *valkoiset*, *entistä* ~ *entiset*, *henkistä* ~ *henkiset*, *pappissääty*, *talonpoikais-sääty*, *vapistä*, *vapiskoon* ~ *vapisen*, *julkaista* ~ *julkaisen*. Kuitenkin usein *rangaista* (= *rankaista*) ~ *rankaisen*, *julaista* (= *julkaista*) ~ *julkaisen*.

Muist. Runokielessä: *kullaista*, *ennistä*.

32 §. Heikko aste esiintyy semmoisenkin tavun alussa (edessä), joka (nykykielessä) on avoin:

1. Jos tavu esiintyy vuoroin avonaisena ja suljetuna astevaihtelun johdosta, esim. *avuton* (~ *avuttoman*) ~ *apu*; *hengetön* (~ *hengettömän*) ~ *henki*; *lakiton* (~ *lakittoman*) ~ *lakki*; *hengetär* (~ *hengettären*) ~ *henki*, *liikutan* (~ *liikuttaa*) ~ *liikkuu*; *odotan* (~ *odottaa*); *kudotaan* (~ *kudottiin*) ~ *kutoa*.

2. Nelitavuisissa monikon partitiivi- ja genetiivimuodoissa (alkuperäisen) *i*-loppuisen diftongin edessä, esim. *kaupunki* ~ *kaupungeita*, *kaupungeiden*; *harakka* ~ *harakoita*, *-den*; *asunto* ~ *asunnoita*, *asunnoiden* (toisinaan muissakin sijoissa, esim. *asunnoihin* = *asuntoihin*).

Muist. Huom. *syynnynäinen* ~ *syynyntä* (vrt. *luontainen*).

Huomattakoon myös että n. s. aspiratsioonilla loppuvien tavujen alussa (edessä) aina esiintyy heikko aste; esim. antaa ~ anna', hauteen ~ haude', tokeen ~ toe'. Vrt. yllä 9 §, 2.

33 §. Esimm. saapa ~ sanova; edeskäypä, käypälinen ~ tekevä; maata, perunoita, varpaita, tulta, tytärtä ~ kalaa (< *kala-a), kiveä, kalua; (kaste' < *kastek ~ kasteena, kasteesta < -e-ena, -e-esta; vainaa l. vainaja, kataja l. katava, pihlaja l. pihlava).

Paitsi suljetun tavun alussa (edessä) esiintyy heikko aste myös korottoman tavun vokaalin jäljessä. Tässä tapauksessa heikossa asteessa vastaa vahvan asteen p:tä v, t:tä kato, k:tä kato (j, v). — Tämä astevaihtelu on kuitenkin suuresti hämentynyt, niin että heikkoa astetta tavataan korollisen ja vahvaa korottomankin tavun vokaalin jäljessä, esim. saava, kumartava; asiaa, elämää, perunia; — antakoon, puhukaa.

Muist. Tähän kuuluu myös s:n (vahvan asteen) ja h:n tai kadon (heikon asteen) vaihtelu, esim. kirves ~ kirvehen < kirveen; vieraas(e)en < vierahasen ~ kylään < kylähän < *kylähen.

34 §. Esimm. velka ~ velan, jälka ~ jalan, virka ~ viran, nahka ~ nahan.

Vahvan asteen lk:ta, rk:ta, hk:ta, joissa yhdistyksissä l, r, h tavua lopettaessaan ovat lyhyintä astetta pidemmät (ks. yllä 12 §, 2), vastaa heikossa asteessa lyhyt l, r, h seuraavan tavun alussa, milloin k:n vastineena on kato.

2. a) Esimm. aika ~ ajat, poika ~ pojat, ojentaa ~ vrt. oikeinen, kajahtaa ~ vrt. kaikua; — b) ukkoja, ukkojen; asuntoja, asuntojen ~ vrt. asunnoita, asunnoiden.

Diftongia lopettavan i:n sijassa esiintyy j seuraavan tavun alussa a) yksityisissä sanoissa heikossa asteessa, kun siinä vahvan asteen k:tä vastaa kato; b) kolmi- ja useampitavuisissa monikon genetiiveissä ja partitiiveissa, milloin näiden päätteet (konsonantin kadon johdosta) alkavat vokaalilla.

T:n ja s:n (ht:n ja ks:n) vaihtelu.

35 §. Esimm. a) veteen, veden ~ vesiin, vesi; kanteen, kannen ~ kansiin, kansissa, kansi; vartena ~ varsina, varsi.

yhteen, yhtenä ~ yksi, yksissä; kahteen ~ kaksi; haahteen ~ haaksi (l. hahti).

b) kolmantena ~ kolmansina, neljänteen ~ neljänsiin, tuhanteen ~ tuhansiin.

Nom. kolmas, neljäs (mutta: tuhat).

c) kalleuteen ~ kalleus, pahuutta ~ pahuus (huom. kalleuksia, kalleuksista, hyvyksiä).

d) kieltää ~ kielsi, puhaltaa ~ puhalsi, murtaa ~ mursi, visertää ~ visersi, paimentaa ~ paimensi, huutaa ~ huusi, kaataa ~ kaasi, pyytää ~ pyysi, taitaa ~ taisi, tietää ~ tiesi, löytää ~ löysi; häätää ~ hääti t. hääsi, jäätää ~ -ti, -si; säätää ~ -ti, -si; kiittää ~ -ti, -si; hyytää ~ -ti, -si; sietää ~ -ti, -si; jäytää ~ -ti, -si.

tuntea ~ tunsu, potea ~ posu, lähteä ~ läksi t. lähti.

e) vastatkoon ~ vastasi, herätköön ~ heräsi, pudotkoon ~ putosi.

Usein on i:n edellä (tai aikaisemman i:n edellä, joka myöhemmin on kadonnut) t:n (d:n) sijalla s.

Tämä on asian laita:

a) Kaksitavuisten e-loppuisten nominivartaloiden yks. nominatiivissa ja monikon i:n edellä (*vesi, vesissä*); *ht:tä* vastaa-massa esiintyy silloin *ks (yksi)*.

Huom. *t (d)* ilman vaihtelua s:n kanssa sanoissa *neiti, pihti, tühti; lahti* (harv. *laksi*), *vahti* (harv. *vaaksi*).

b) -nte-vartaloisten järjestyslukujen monikossa ja yks. nominatiivissa (*kolmansina, kolmas*) sekä *tuhat* sanan monikossa (*tuhansina*).

c) -ute-vartaloisten ominaisuudennimien yks. nominatiivissa (*kalleus*).

Huom. Monikossa ominaisuudennimiä taivutetaan -us, -ukse-loppuisten sanojen mallin mukaan: *kalleus, kalleutena, kalleuksia*, (vrt. *vertaus, vertauksena, vertauksia*).

d) Kaksi- ja useampitavuisten verbien imperfekteissä l:n, r:n ja n:n jäljessä, usein myös pitkän vokaalin tai diftongin jäljessä.

Huom. *Kyntää ~ kynti* (vrt. *kynsiä ~ kynsi*), *hoitaa ~ hoiti*, *voitaa ~ voiti*, *joutaa ~ jouti*, *noutaa ~ nouti* (vrt. *nousee ~ nousi*); — *kutea ~ kuti*.

e) Verbeissä, joiden vokaalivartalo päättyy pitkään vokaaliin tai kahteen vokaaliin (*vastasi*).

Äännevaihteluita tavuaseman johdosta.

36 §. 1. Esimm. *lapset ~ lasta*: *veitset ~ veistä*; *rukoukset ~ rukousta*, *rukous*; *juoksen ~ juoskoon*; *punnit-sen ~ punnitkoon*.

Vokaalien välisen *ps:n*, *ts:n*, *ks:n* sijalla esiintyy tavun ja sanan lopussa *s*. — Verbivartaloissa on kuitenkin *ts:n* sijalla tavun lopussa *t*.

2. Esimm. *yhteen*, *yhden ~ yh|tä*; *kahtena*, *kahdelle ~ kah|ta*; *vyyhti ~ vyyh|tä*.

Vokaalien välisen *ht:n* (*hd:n*) sijasta esiintyy tavun lopussa *h*.

3. Esimm. *onnettomat ~ onneton*, *onnetonna*; *lumi*, *lumen ~ lunta*.

Vokaalien välisen *m:n* asemesta esiintyy tavun ja sanan lopussa *n*.

4. Esimm. *nuorimpaan*, *nuorimman ~ nuorinta*, *nuorin*. Superlatiiveissa vastaa vokaalien välistä *mp:tä*, *mm:ää* tavun ja sanan lopussa *n*.

5. Esimm. *kolmante|na*, *kolmanne|n ~ kolmat|ta* (*kol-man|na*); *tuhante|en*, *tuhanne|sta ~ tuhat|ta*, *tuhat*.

Vokaalien välisen *nt:n* (*nn:n*) sijalla on tavun ja sanan lopussa *t* (*n:n* edessä *n*, ks. 37 §).

Esim. *kolmansina ~ kolmas*.

Ordinaaliluvuissa on *i:n* edellä esiintyvän vokaalien välisen *ns:n* sijalla sanan lopussa (alkuperäisen *i:n* kadot-tua) *s*.

6. Esimm. *vieraat* ~ *vierasta*, *vierasna*, *vieras*; *kirveet* ~ *kirvestä*, *kirves*; — *keväällä* ~ *kevättä*, *kevät* (*kevännä*); *vastaan* ~ *vastatkoon*, *vastattiin* (*vastannut*); *terveeksi* ~ *terve'*, *tervettä* (*tervennä*).

Vastaamassa vokaalien välistä katoa esiintyy tavun ja sanan lopussa 1) osittain *s*, 2) osittain *t* (*n:n* edessä *n*, ks. 37 §), 3) osittain sanan lopussa aspiratsioni, *t:n* edessä *t* (*n:n* edessä *n*, ks. 37 §).

7. Esim. *saakaa* ~ *saa'*.

Vastaamassa vokaalien välistä *k:ta* esiintyy sanan lopussa aspiratsioni.

Vaihtelut osoittaa seuraava taulu:

Vokaalien välissä.	Tavun ja sanan lopussa.
1. <i>ps</i> (lapsi)	<i>s</i> (lasta)
<i>ts</i> (veitsi)	<i>s</i> (nomineissa) (veistä)
(kaitsen)	<i>t</i> (verbeissä) (kaitkoon)
<i>ks</i> (juoksen)	<i>s</i> (juosta)
2. <i>ht</i> (<i>hd</i>) (yhteen, yhden)	<i>h</i> (yhtä)
3. <i>m</i> (lumi)	<i>n</i> (lunta)
4. <i>mp</i> (<i>mm</i>)	<i>n</i> (suurinta)
5. <i>nt</i> (<i>nm</i>) (kolmantena)	<i>t</i> (kolmatta)
<i>ns</i> (kolmansina)	<i>s</i> (kolmas)
6. <i>o</i> (vieraat)	<i>s</i> (vieras)
(keväällä)	<i>t</i> (kevät)
(terveet)	<i>'</i> (<i>t</i>) (terve')
7. <i>k</i> (saakaa)	<i>'</i> (<i>saa'</i>)

Mukautumisilmiöitä.

37 §. Esimm. *vastat|koon* ~ *vastan|nut*; *punnit|koon* ~ *punnin|nut*; *vuot|ta*, *vuote|na* ~ *vuon|na*; *kevät* ~ *ke-vän|nä*; *kolmat|ta* ~ *kolman|na*; *terve'*, *tervet|tä* ~ *terven|nä*.

Tavua lopettavan *t:n* asemella esiintyy *n:n* edessä *n*. Samoin on myös *n n:n* edellä niissä sanoissa, joiden nominatiivi loppuu aspiratsioniin.

38 §. Esimm. *toise|na* ~ *tois|sa*, *koto|na* ~ *alla*, *nuore|na* ~ *nuor|ra*; *sano|ne|n* ~ *juos|se|n*, *tul|le|n*, *pur|re|n*; *sano|nut* ~ *juos|sut*, *tul|lut*, *pur|rut*.

Tavua aloittavan $n:n$ asemella esiintyy (essiiveissä, potentsiaaleissa ja partisipeissa) $s:n$ jäljessä tavallisesti s , $l:n$ jäljessä l , $r:n$ jäljessä r .

39 §. Esimm. *pantu* ~ *pankoon* (s. o. *pankoon*), *mentiin* ~ *menköön* (s. o. *menköön*), *on* ~ *onko* (s. o. *onko*).

Kun k seuraa, on muuten esiintyvän $n:n$ sijalla η (jota vaihtelua ei suomen kielen oikeinkirjoitus osoita).

Liite äänneoppiin.

Oikeinkirjoitusoppi.

40 §. **Kirjoituksella** tarkoitetaan niitä merkkejä, joilla puhuttu kieli merkitään.

Oppia kirjoituksen oikeasta käyttämisestä sanotaan **oikeinkirjoitusopiksi**.

41 §. Suomen kielen kirjoitus on **äännekirjoitusta**, s. o. semmoista, missä kukin merkki tarkoittaa määrättyä äännettä. Näitä merkkejä sanotaan **kirjaimiksi**. Kielen merkitsemisessä käytettävää koko kirjainsarjaa yhteensä nimitetään **kirjaimistoksi** eli **aakkosiksi** (alfabeetiksi).

42 §. Koska ei kirjoitus kuitenkaan saata osoittaa ajatusta samalla täydellisyydellä kuin puhe, joka voipi apunaan käyttää kasvojenilmeitä, liikkeitä, pysähdyksiä ja erilaista äänenkorkeutta, on kirjoitusta täydennetty siten, että kirjainten lisänä käytetään muita apukeinoja, etenkin kirjainten järjestämistä ryhmiin, jotka eroitetaan toisistaan joko tyhjillä väleillä tai eri merkeillä: **välimerkeillä**.

I. Kirjaimista.

43 §. Suomen kieltä kirjoitettaessa käytetään 28 kirjainta, jotka tavallisesti luetellaan seuraavassa jär-

jestyksessä: *a, (b), (c), d, e, (f), g, h, i, j, k, l, m, n, o, p, (q), r, s, t, u, v, (x), y, (z), (å), ä, ö.*

Muotonsa ja suhteellisen kokonsa puolesta suomen kieltä merkittäessä käytettävät kirjaimet ovat joko **pieniä** tai **isoja** (versaaleja).

1 muist. Sulkumerkkien välissä olevat *b, c, f, q, x, z, å*, esiintyvät ainoastaan lainasanoissa tai vieraskielisissä sanoissa; näistä *c, q, x, z, å* ainoastaan siteeratuissa tai transkribeeratuissa sanoissa (ks. 45 §, 1 muist.).

2 muist. Kirjainmuotoja *f* ja *w* käytetään *s:n* ja *v:n* rinnalla etenkin fraktuuriatilissa (ks. 44 §) ja välisti myös kirjoituksessa. Näistä käytetään *f*:ää silloin aina tavun alussa; isoa *W*:tä käyttävät monet antikvastiilissäkin, etenkin nimissä, esim. *Wendäjä, Wiipuri*. Koska *f* ja *w* (*W*) merkitsevät aivan samaa kuin *s* ja *v* (*V*), ovat ne suomalaisissa sanoissa aivan tarpeettomat.

44 §. Suomen kieltä merkitään latinaisilla kirjoituskirjaimilla sekä painettaessa n. s. antikva- („latinaisilla“) tai fraktuuri-kirjaimilla (jälkimäistä nimitetään myös schwa-bach-, saksalaiseksi tai gootilaiseksi kirjainlajiksi).

Kursiivi-kirjaimia käytetään erityisesti jotakuta yksityistä sanaa huomauttamaan, erittäinkin osoittamaan sitä, mikä paraillaan on tutkimuksen tai selityksen alaisena, esim. „*Raha* sana on alkujaan merkinnyt turkisnahkaa“. —

Paksua ja harvennettua kirjainlajia käytetään erityisen painon antamiseksi erityisille sanoille, sekä myös päällekirjoituksissa. Esim. „**Nomin**it jaetaan tavallisesti substantiiveihin ja adjektiiveihin“.

Kapiteeli- eli unsiaalikirjaimia (isojen kirjainten muotoisia) käytetään päällekirjoituksissa sekä tekstissä tavallisesti henkilöiden nimien huomauttamista varten. Esim. „**ELIAS** LÖNNROT on Kalevalan kokoonliittäjänä maailmankuulu“.

Nämät kaikki kirjainlajit ovat latinaisen kirjaimiston muodosteluja. Aikaisemmin meillä yksinomaan käytetty fraktuuri on viime aikoina yhä enemmän saanut väistyä käytännöllisemmän ja kauniimman antikvan tieltä.

45 §. Oikeinkirjoituksen pääsääntö on:

Kutakin kielenäännettä on merkittävä määrättyllä kirjaimella, jota käytetään ainoastaan tämän eikä muiden kielenäänteiden merkitsemiseksi.

Poikkeuksena tästä säännöstä on suomen kirjakielen oikeinkirjoituksessa:

1. että *n*:ää käytetään, paitsi *n:n*, myös *η:n* merkinä, jota se aina osoittaa *k:n* edellä, esim. *ranka* (*raŋka*, vrt. *ranta*), *menköön* (vrt. *mentiin*);

2. että *ng:tä* käytetään kahdennetun *η:n* merkinä esim. *rangat* (= *raŋŋat*, vrt. *rannat*).

1 muist. Paitsi lainasanoja esiintyy suomalaisessa kirjoituksessa semmoisiakin sanoja, jotka ovat vain sitaatteina vieraista kielistä. Niitä kirjoitetaan yleensä samaan tapaan kuin siinä kielessä, josta ovat peräisin. Kun ne ovat semmoisista kielistä, joita kirjoitettaessa ei käytetä suomen kielen kirjoituksessa käytettyä kirjaimistoa, niin nimet suomalaisessa kirjoituksessa toisin-kirjoitetaan eli transkribeerataan, s. o. merkitään suomalaisessa kirjoituksessa käytetyillä kirjaimilla. Tämöissä siteeratuissa tai transkribeeratuissa sanoissa (toisinaan lainasanoissakin) esiintyy koko joukko poikkeuksia ylempänä annetusta pääsäännöstä. Poikkeukset käyvät seuraaviin suuntiin:

1. Samaa merkkiä saatetaan käyttää useamman kuin yhden äänteen merkinä (vrt. *n = n* ja *η*):

c = k ja *s*, esim. *Cato*, *codex*, *Cecilia*.

z = z, *ts* ja *s*, esim. *Penza* (lue: *Penza*), *Nizza* (lue: *Nitsa*), *zinoberi* (*ts* — — tai *s* — —).

2. Semmoisia (tai likimiten semmoisia) äänteitä, joilla suomalaisessa kirjoituksessa on oma merkkinsä, osoitetaan toisella merkillä. Tämöisiä merkkejä, jotka siis suomen kielen kirjoituksen kannalta oikeastaan ovat liikanaisia, ovat:

c = k ja *s*, ks. ylemp.

q = k, esim. *Quintus*.

å = o, esim. *Ångermanland*.

3. Yhdellä merkillä merkitään kahta eri äännettä:

x = ks, esim. *codex*.

z = ts, esim. *zinoberi*.

4. Kahdella eri merkillä osoitetaan yhtä äännettä (vrt. *ng* = kahdennettu *ŋ*):

sh = *š* (myös *ž*), *ssh* = *šš*, esim. *tshuvasshi*.

zh = *ž*, esim. *Voronezh*.

kh = *χ*, esim. *Khiva*.

gh = *γ*, esim. *Osman Ghazi*.

th = *θ* (myös *δ*), esim. *Plymouth*.

dh = *ð*, esim. *dhiimarkhos* (uuskreikk. sana, merk. pormestari).

Lisäys.

Koska kirjoituksen päämääränä on palvella käytännöllisiä tarkoituksia, niin se ei saata merkitä kaikkia ääntämisen hienoinpia vivahtuksia. Erittäinkin on sääntönä:

1. Sama sana kirjoitetaan aina samanmoisena, merkitsemättä sitä sanan erilaista äänneasuua, joka johtuu seuraavan sanan alkuäänteen tai yleensä sanan lauseaseman vaikutuksesta. Samoin yhdyssanat aina kirjoitetaan samoin kuin ne osat, joista se on yhdistetty. Tämän mukaan siis: *menen pois* (äännetään tavallisesti *menem_pois*), *tule tänne* (ään. *tulet_tänne*), *tule pois* (ään. *tulep_pois*), *tule sukkelaan* (ään. *tures_sukkelaan*), *tule alas* (ään. usein *tule' alas*); — *paimenpoika*, *sormenpää*.

2 muist. N. s. liitännäispartikkelien suhteen on yleensä suomen kielen oikeinkirjoituksessa asetettu samalle kannalle, s. o. niiden alkuäänteen vaikutus sanan loppuosan äänneasuun on jätetty merkitsemättä. Niin on tapana kirjoittaa aina *n -pa, -pä* liitteen edellä, esim. *menenpä, avainpä, niinpä* (ään. *menempä j. n. e.*). Niinikään eivät monet, ehkäpä useimmat, merkitse sitä konsonantin kahdennusta, joka esiintyy *k*:lla tai *p*:llä alkavien liitännäispartikkelien edellä vastaamassa loppuaspiratsionia, esim. *ei tulekaan, tulepas*; toiset taas, noudattaen maassa yleisintä ääntämistä sen merkitsevät: *ei tulekkaan, tuleppas* (huom. ei kahdennusta allatiivissa, kielteisessä konditionaalissa, *-nsa*-suffiksin jäljessä eikä enimmäkseen partikkeleissa, joissa kohdin ääntäminen eri osissa maata on erilainen; esim. *minullekin* l. *minullenkin*, *ei tulisikaan, poikansakin, hyvästikin*).

2. Kahden äänteen välillä esiintyvä n. s. siirtymä-äänne, erittäinkin *j* tai *j:n* tapainen äänne *i:n* jäljessä, jätetään merkitsemättä, esim. *iällinen, ies, siat* (nom. *sika*), *piiat, silmiä, etsiä, vartia, haltia*.

3 muist. Poikkeuksia äänteellisestä periaatteesta (myös viimeksi mainitusta säännöstä) sekä samalla horjuvaisuutta on suomenkin kielen oikeinkirjoituksessa aiheuttanut 1) vanhemman kirjoitustavan vaikutus; 2) se, että on otettu huomioon sanan johtoa (n. s. etymologinen periaate); 3) se, että on kirjoitustavalla tahdottu eroittaa muuten kirjoituksessa yhdennäköisiksi tulevia sanoja (n. s. eroitusperiaate). Huomattakoon erittäin seuraavat tapaukset:

1. Niissä *-tta*-päätteisissä verbeissä, joiden toisessa tavussa on *o*, on sekä ääntämis- että kirjoitustapa horjuvainen (*o:n* ja *oi:n* välillä). Useat kirjoittavat (etymologisista syistä) *oi:n* niissä sanoissa, joissa kantavartalona on *a*-loppuisen nominin monikkovartalo, esim. *kirjoittaa: kirja, rautoittaa: rauta*, mutta muuten *o:n*, esim. *ehdottaa: ehto, pakottaa: pakko*. Tätä vastaan on kuitenkin viime aikoina vaadittu joko *it*ä aina poistettavaksi tai käytettäväksi kaikissa nominijohtoisissa tai johdoltaan epäselvissä sanoissa (*pakoittaa, veroittaa, harjoittaa*; mutta *janottaa: janoan, toivottaa: toivon, uskottaa: uskon*).

2. Samanlaista horjuvaisuutta tavataan *aie*-päätteisissä verbeissä, joiden toisissa tavuissa toiset säännöllisesti kirjoittavat *ai* diftongin (esim. *tiuskaisen, vetäisen*), toiset taas, enemmän tai vähemmän johdonmukaisesti, jättävät *i:n* pois (*tiuskasen, vetäsen*).

3. *-nen*-loppuisissa sanoissa on sääntönä, että niiden toisissa tavuissa kirjoitetaan diftongi, jos ne ovat adjektiiveja (*punainen, kultainen, vähäinen*), jota vastoin substantiivien toisissa tavuissa ei kirjoiteta *it*ä (*hevonon, poikanen, kultanen*). Myös: *jalkaisin, aamuisin*; — *iloisa, rauhaista*. Horjuvaisuutta kuitenkin näkee kirjallisuudessa.

4. *i:n* jäljessä on tapana kirjoittaa *j*:

a) substantiiveissa, joilla loppuna on *-ja, -jä* (n. s. tekijännimissä), esim. *ristijä, tekijä, menijä*; ilman *j*:tä tavallisesti kuitenkin kirjoitetaan edelleen-johdannaiset, joissa ei tekijännimen merkitys ole yhtä tuntuva, esim. *pääsiäinen, ristiäiset, utelias, kuoliaaksi*;

b) sanassa *sija* (eroitukseksi muodoista *siat, sioille ~ sika*);

c) i:hin loppuvan diftongin jäljessä, esim. *nuija, äijä*; kuitenkin astevaihtelutapauksissa esim. *aion (aijon) ~ aikoa, reiän (reijän) ~ reikä*.

5. u:hun loppuvan diftongin jäljessä kirjoitetaan *v*, esim. *rouva, vauva*, mutta astevaihtelutapauksissa: *kauan (kauvan) ~ kaukana, touon ~ toukoa, hauen ~ haukea*.

46 §. Vokaalimerkin kahdesti kirjoittamisella (ilman mitään välimerkkiä) tarkoitetaan, että vastaava vokaaliäänne on pitkä (ks. yllä 12 §, 1), esim. *aamuun, tuulee*.

Konsonanttimerkin kahdesti kirjoittamisella tarkoitetaan konsonantin kahdennusta (ks. yllä 12 §, 3), esim. *kyllä, virrat*.

47 §. **Isoa** alkukirjainta käytetään:

1. Sanoissa, jotka aloittavat lausejakson. Esimm. *Herää sinä, joka makaat! Aamuaurinko ei ole niin helteinen kuin sydänpäivän. „Mikä on totuus?“ kysyi Pilatus.*

Muist. Yhdyssanat kirjoitetaan tämmöisissä tapauksissa joko aivan yhteen (esim. *Varsinaissuomi, Pohjoisamerikka, Suurbritannia*) tai yhdysviivalla, jolloin molemmat yhdysanat kirjoitetaan isolla alkukirjaimella (esim. *Varsinais-Suomi, Pohjois-Amerikka, Suur-Britannia*); jos sitä vastoin yhdistys on tilapäinen eikä tarkoita rajoitettua maantieteellistä alaa, kirjoitetaan appellaatiivinen yhdysosa pienellä kirjaimella, (esim. *etelä-Suomi, pohjois-Ranska*). — Sanaliitoissa kirjoitetaan vain ensi sana isolla kirjaimella, jollei jälkimäinen ole sitä laatua, että se yksinään ollen on isolla kirjaimella kirjoitettava esim. *Punainen meri, Kotikielen seura, Luonnon kirja* (poikkeuksia kuitenkin näkee usein, esim. *Suomalaisen Kirjallisuuden Seura* pro: *Suomalaisen kirjallisuuden seura*), — *Onnellinen Arabia*.

3. *Jumala* sanassa ja sen kanssa samaa merkitsevissä sanoissa (esim. *Herra, Luoja, Kaikkivaltias*).

4. Kirjeissä (ja niiden päällekirjoituksissa) sanoissa *Te* ja *Sinä* sekä muissa puhuttelusanoissa ja arvonimissä. Esim. *Pyytäisin Teitä, Herra Pastori, ensi tilassa ilmoittamaan minulle mielipiteenne. Herra Kauppias Pylkkä-selle Mikkeliin.*

Muist. Huomattakoon pieni alkukirjain *a)* kansalaisuusnimissä (esim. *saksalainen*); *b)* kuunnimissä (esim. *tammikuu*); *c)* viikonpäivien ja juhlien nimissä (*maanantai, jouluj*); *d)* kirjojen nimissä, kun kirjaa mainitaan muuten kuin sen varsinaisella tittelillä (esim. *raamattu, virsikirja, uusi testamentti*); *e)* kysymys- ja huutomerkin jäljessä lauseen sisässä (esim. „*Miksi me yksinämme kantaisimme teitä?*“ *sanoivat jalat. „Hankkikaa itse jalat itsellenne!*“ *sanoivat ne muille jäsenille*); *f)* runosäkeen alussa. Muutamissa näistä tapauksista monet käyttävät isoa alkukirjainta, vaikka se onkin tarpeettomaksi katsottava.

48 §. Jos sana on kirjoituksessa jaettava kahdelle riville, niin jako tapahtuu kahden tavun rajalla. Huomattava on, että kun on kaksi tai kolme konsonantti-merkkiä rinnakkain, ainoastaan viimeinen siirretään seuraavalle riville, esim. *las-tuista, simp-sukka, myrs-kyssä, kyl-läisyys, lan-gat, myrk-kyä*.

Yhdistetyt sanat jaetaan eri riveille yhdysosien mukaan, esim. *nimen-omaan, uutis-asukas*.

II. Väleistä ja välimerkeistä.

Väleistä.

49 §. Kussakin sanassa esiintyvien äänteiden merkit asetetaan yhdeksi merkkiryhmäksi, ja nämät merkkiryhmät erotetaan toisistaan pienillä välimatkoilla.

Muist. Yhdistetyt sanat ovat yhteenkirjoitettavat.

Koska toisinaan on vaikea erottaa todellista sanayhdistystä sanaliitosta, niin on tässä kohden jonkinmoista horjuvaisuutta muutamissa tapauksissa, etenkin kun määräyssana on jokin paikan- tai kielennimi nominatiivi- tai genetiivimuodossa, esim. *Tuomas piispa* (ei juuri milloinkaan *Tuomas-piispa*), *Karpat vuoret* (tai *Karpat-vuoret*), *suomen kieli* (tai *suomenkieli*), *latinan kieli*, *tsheremissin kieli*.

Selvästi yhdistettyjen sanojen erikseen kirjoittaminen, joka on kovin yleistä huolettomassa ja taitamattomassa kirjoituksessa

(etenkin ilmoituksissa, kylteissä), on hyvin pahaksi oikein-kirjoitusvirheeksi katsottava.

Suurempaa väliä käytetään suurempien välimerkkien (piste, huutomerkkin, kysymysmerkin) jäljessä.

Unsi rivi aloitetaan, kun tahdotaan ilmaista, että ainetta käsitellään jossakin määrin eri näkökannalta. Suurempia aukkoja käytetään osoittamaan uuden osaston alkua esityksessä.

1 muist. Vuoropuheluissa asetetaan kunkin eri henkilön lausunto uudelle riville.

2 muist. Runoudessa aloittavat säkeet uuden rivin. Sääjaksen väliin jätetään muutamien rivien väli.

Välimerkeistä.

50 §. Välimerkit ovat joko:

1. suurempia, joita käytetään tai voidaan käyttää lausejaksojen lopussa: piste (.), kysymysmerkki (?) ja huutomerkki (!); tai

2. pienempiä, joita käytetään eroittamaan lausejaksoson eri osia toisistaan tai erityisiä lisäyksiä lausejaksoson varsinaisista osista: pilkku l. komma (,), puolipiste l. semikoolon (;) kaksoispiste l. koolon (:), sekä lisäksi: sulkumerkit eli parenteesi () tai [], ajatusviiva — ja lainaus- eli sitatsionimerkit „“.

51 §. **Pistettä** käytetään:

1. Sellaisen lausejaksoson lopussa, joka sisältää väitteen tai kertomuksen. Esim. *Ei Jumala ole kiirettä luonut. Paljo on huolta orjuudessa, isännnydessä enempi.*

Muist. Lainatun lauseen loppuun ei panna pistettä, jos se on johtolauseen edellä tai sisässä. Esim. „*Ei Jumala ole kiirettä luonut*“, sanoo suomalainen sananlasku.

2. Sanoja lyhennettäessä, kun sanan lopusta on jätetty pois kirjaimia.

Tavallisimmat tämmöiset lyhennykset ovat seuraavat:

a. p. = aamupäivällä

ent. = entinen

ed. = edellinen

e. pp. = edellä puolenpäivän

esim. = esimerkiksi

i. p. = iltapäivällä

j. n. e. = ja niin edespäin

j. pp. = jälkeen puolenpäivän

ks. = katso

l. = eli

mk. = markka, markkaa

maks. = maksanut

muist. = muistutus

nim. = nimittäin

nk. = niinkuin

n. s. = niin sanottu

nyk. = nykyinen

oik. = oikeastaan

p. = {penni, penniä
päivä, päivänä

s., siv., = sivu, sivulla

s. o. = se on

t. = tai

t. m. s. = tai muuta semmoista

t. v. = tänä vuonna

v. = vuonna

vert., vrt. = vertaa

y. m. = ynnä muuta

sekä kaikkien ristinimien
alkukirjaimet.

1 *muist.* Lyhennettäessä tavallisesti lopetetaan konsonanttiin, jota seuraisi vokaali, esim. *toukok.* = toukokuun l. toukokuuta, *Fr.* = Fredrik. Viimeisen kirjaimen kahdesti kirjoittamisella tarkoitetaan monikollisuutta; esim. *esimm.* = esimerkkejä, *sivv.* = sivut, sivuilla, *vv.* = vuosina.

2 *muist.* Useampia pisteitä käytetään osoittamaan, että useampia kirjaimia puuttuu tai ettei jatkoa tiedetä. Esim. *Kerran satuin matkoillani P . . . n pitäjään. Sairas sai vaivoin sanotuksi: „minä kur . . . , minä olen syy“.*

52 §. **Kysymysmerkkiä** käytetään lausejakson jäljessä, joka sisältää suoran kysymyksen. Esim. *Kuka olette? Tiedätkö, että ystävämme on kuollut?*

Huomattakoon erittäin kysymysmerkki lainatun lauseen jäljessä, jos se käy johtolauseen edellä. Esim. *„Minne matka?“ kysyivät kaikki yhdestä suusta.*

Huom. *En tiedä, minne hän matkustaa.*

53 §. **Huutomerkkiä** käytetään:

1. Huudahdusten ja puhuttelusanojen jäljessä. Esim. *Voi! Voi minua! Kallis ystäväni!*

1 muist. Välittömästi toisen huudahduksen edellä ollen erotetaan interjektioni tavallisesti vain pilkulla. Esim. *Voi, kuinka olen onneton!*

2 muist. Puhuttelu, joka on keskellä lausejaksoa, erotetaan pilkulla muista lausejakson osista. Esim. *Niinkö, veikkoseni, ajattelet?*

2. Huudahdus-, toivotus- ja kehoituslauseiden jäljessä. Esim. *Eläköön isänmaa! Kuinka olen onneton! sanoi tyttö raukka. Kunpa ilta joutuisi!*

3 muist. Näissä tapauksissa usein käytetään myös pistettä.

Huomattakoon huutomerkki lainatun lauseen jäljessä. Esim. *„Mene ja tee sinä myös niin!“ sanoi Vapahtaja.*

54 §. Pilkkua käytetään:

1. Eroittamaan saman lausejakson eri lauseita toisistaan. Esim. *Päivän kultainen kerä kohosi veden pinnasta, ja käki aloitti kukuntansa, pienet linnut viserryksensä. Kun merituuli kauan ja kovasti puhalttaa, niin näemme meren laineitten loiskivan yhä korkeammalle rantoja vasten. Nuoriso, jonka käsissä on tulevaisuus, on sen tekevä.*

1 muist. Hyvin lyhyet lauseet jätetään monesti pilkulla eroittamatta. Esim. *Minä luen ja sinä laulat. Nyt saa tulla ken tahtoo. Hyvä oli että tulit.* Useat eivät käytä pilkkua pidempienkään subjekti- ja objektilauseiden edellä. Esim. *Minä tiedän että uusi aika ei hyväksy vanhemman ajan käsityskantaa.*

2 muist. Pilkkua ei panna kopulatiivi- tai disjunkttiivikonjunktioneilla yhdistettyjen lauseiden väliin, jos niillä on yhteinen subjekti (usein myös, jos niillä on jokin muu lauseenjäsen yhteinen). Esim. *Hän kumarsi nöyrästi ja astui ovesta ulos. Minä kasvaton ihmisiä ja sinä hevosia. Joko tulet tai olet tulematta, huonosti sinun käypi joka tapauksessa.*

3 muist. Pilkkua ei tavallisesti käytetä rinnastettujen sivulauseiden välillä, joita yhdistää kopulatiivi- tai disjunkttiivikonjunktioni. Esim. *Palvelijat viskattiin pimeään linnan torniin, johon päivä ei paistanut ja jonka ovella mestaaja seisoi.*

Soitto ilahuttaa minua, kun olen väsynyt tai kun suru mieltäni painaa.

2. Eroittamaan rinnastettuja lauseenjäseniä, joiden välissä ei ole konjunktioneja *ja, sekä, -kä, eli, tai*. Esim. *Hän on hyvä, kaunis ja iloinen. Oli siellä poikia ja tyttöjä, jopa 1. vieläpä vanhoja ukkoja. En käynyt kylässä, saati kirkossa. Hän on rikas, mutta itära mies. Tule uudelleen kolmen tunnin kuluttua, siis kello kahdeksalta. Mutta: Isä ja äiti tulevat. Isä tai äiti tulee.*

Muist. Jos substantiivilla on kaksi adjektiivi-attribuuttia, käytetään niiden välissä pilkkua ainoastaan siinä tapauksessa, että jälkimäisellä on erityinen paino. Esim. *Vanha hyvä ystäväni! Tää armas, kallis maa.*

3. Eroittamaan puhuttelu- ja huudahdussanoja lauseen muista osista (ks. 53 §, 1 ja 2 muist.). Esim. *Huu, kuinka lapsi pelkäsi! Joko tulette, herra tohtori?*

4. Pääsanastaan eroittamaan jäljessä seuraavaa substantiivi-attribuuttia, joka on sitä aatua, että se taipuu pääsanansa kanssa samassa sijassa. Esim. *Mikael Agricola, suomalaisen kirjallisuuden perustaja, sai kertomuksen mukaan omin käsin antaa suomenkielisen uuden testamentin Kustaa Vaasalle, Ruotsin ja Suomen silloiselle kuninkaalle.*

5. Joskus muuten, ikäänkuin muusta lauseyhteydestä eroittamaan muutamia määräyksiä, etenkin semmoisissa lauseissa, joissa eri sanoilla on paljon määräyksiä, esim. *Suomi on kohonnut ja kohoaa yhä vielä, vettä valuen, Itämeren helmasta.*

55 §. Puolipistettä eli semikoolonia käytetään:

1. Eroittamaan samaan lausejaksoon kuuluvia yhdistettyjä lauseita. Esim. *Se tuntimäärä, joka kouluisamme on suotu äidinkielen opetukselle, on ollut supistettuna aivan mitättömiin; tämä lyhyt aika on mennyt pääasiassa ainekirjoitukseen ja kieliopin opetukseen, ja sillä tavoin tuskin mitään aikaa on jäänyt kirjallisuuden lukemiseen.*

2. Muuten, milloin lausejaksossa tarvitaan suurempaa välimerkkiä kuin pilkkua, esim. *Kaunis oli syksynen päivä; aurinko loisteli ikäänkuin jäähyväisiksi kohta talviuneen vaipuvalla luonnolle.*

Huom. Puolipistettä ei milloinkaan käytetä eroittamaan hallitsevaa ja sille alistettua lausetta toisistaan.

56 §. **Kaksoispistettä** eli koolonia käytetään:

1. Suoran kertomalauseen edessä, kun johtava lause käy edellä. Esim. *Jeesus sanoi: sallikaa lasten tulla minun tyköni!*

2. Sanojen ja lauseiden edessä, jotka sisältävät jakoja, esimerkkejä, luetteloita, todisteita ja selityksiä edelliseen. Esim. *Sanat jaetaan kolmeen pääluokkaan: nomineihin, verbeihin ja partikkeleihin. Milloin laiska työn tekee: talvella ei tarkene, kesällä ei kerkiä?*

3. Sanoja lyhennettäessä, kun kirjaimia on jätetty pois sanan sisästä. Tällaisia lyhennyksiä ovat:

h:ra = herra

Maj:tti = Majesteetti

k:lo = kello

n:o = numero

Tällä tavoin menetellään aina, kun lyhennetyn sanan sijapääte, epäselvyyden välttämiseksi, on ilmipantava. Esim. *Keisari Aleksanteri I oli Suomen suuriruhtinaana v:sta 1809 v:een 1825. Aion tänä kesänä elok. 1 p:stä 20 p:ään oleskella Helsingissä.*

1 muist. Samalla tavoin käytetään kaksoispistettä, kun lukusanamerkkien tai pykälämerkin jälkeen lisätään päätteitä, esim. *Suomi 19:nnellä vuosisadalla. Yliopiston kirjasto on avoinna k:lo 10:stä 3:een päivällä ja k:lo 5:stä 9:ään illalla. Päätteen tällä tavoin merkitseminen on välttämätöntä, jos lukusanan perässä ei seuraa samassa sijassa oleva substantiivi, tai kun ei ole selvä, onko lukusana perus- vai järjestysluku.*

2 muist. Toisinaan sanan sisästä lyhennettäessä ei käytetä mitään lyhennysmerkkiä, esim. *h:ra* = herra, *k:lo* = kello, *nk.* = niinkuin, *mk.* = markka(a). Välistä käytetään viivaa, joka

pannaan viimeisten kirjaimien alle, esim. *H^{ra}* = herra, samoin: *19nnellä*, *1nen*.

57 §. **Sulkumerkkejä** eli parenteesia käytetään eroittamaan muistutuksia, selityksiä, viittauksia, jotka ovat jossakin määrin erillään lausejaksosta. Esim. *Mielikki (Mimerkki) oli suomalaisten metsänjumalatar. Wormsin valtiopäivillä (1521) puolusti Luther uskoansa. Klau-senburg on unkariksi Kolozsvár [lue: Koložvár]*.

Muist. Sulkumerkkien asemesta käytetään ajatusviivaa, etenkin jos parenteesina on kokonainen lause. Esim. *Hän on — niinkuin kyllä tietänet — varakas, mutta itara mies. Jumala on — käyttäükseni erään historioitsijan sanoja — niin paljon vaivaa nähnyt Suomen kansasta, että olisi ihme, jos sen täytyisi kadota.*

58 §. **Ajatusviivaa** käytetään:

1. Kun lausejakso tahallisesti keskeytetään. Esim. *Aika on kyllä sopiva, mutta —*

2. Kun jotakin odottamattomaksi esitettyä seuraa. Esim. *Se kolmas, se oli — kuolema.*

3. Eroittamaan eri henkilöiden lausumat toisistaan. Esim. — *Minne matka? — Helsinkiin. — Onnea matkalle! — Kiitoksia.*

4. Ajallisia tai paikallisia rajapisteitä merkitsevien lukujen tai nimien välillä. Esim. *Keisari Aleksanteri I oli Suomen Suuriruhtinaana vv. 1809—1825. Oletko kulkenut Oulun—Tornion ja Turun—Karjaan ratoja?*

Muist. Vrt. 57 §, muist.

59 §. **Lainaus-** l. sitatsionimerkkejä käytetään molemmin puolin sanoja tai lauseita, joita esitetään toiselta lainatuiksi. Esim. *„Ei suuret sanat suuta halkaise“, sanoo suomalainen sananlasku. „Kaikki tahi ei mitään“ on joka asiassa aina ollut tunteitteni ja ajatusteni perusteena. „Armoa, armoa“, huusi vanki. Topeliuksen „Luonnon kirjan“ tuntee jokainen Suomen lapsi.*

Muut kirjoitusmerkit.

60 §. **Yhdysmerkkiä** (-) käytetään:

1. Sanoja jaettaessa kahdelle riville.
2. Kun yhdistetystä sanasta jätetään toistamatta se osa, joka sillä on yhteinen edelläkäyvän tai seuraavan sanan kanssa, esim. *luku- ja kirjoitustaito, syntymäpaikka ja -aika*.

3. Yhdistettyjen sanojen yhdysosien välillä selvyiden vuoksi: a) jos yhdistyksen eri osat ovat yhdenarvoiset (rinnastettu yhdistys), esim. *saksalais-suomalainen sanakirja, Helsingin suomalais-ruotsalainen seurakunta, historiallis-kielitieteellinen osasto*; b) jos edellisen yhdysosan loppuvokaali on sama kuin jälkimäisen alkuvokaali, esim. *esi-isä, raha-asia*; c) joskus muutenkin, etenkin jos yhdistys on harvinainen tai satunnainen, jos yhdistys tulee kovin pitkäksi tai jos muuten selvyys sitä vaatii, esim. *lakitta-olija, 7-vuotinen, sananlennätin-virkamies, maa-ilma* (vrt. *maailma*).

1 muist. Yhdistetyssä sanassa, joka ei ole rinnastettu yhdistys, ei koskaan saa olla muuta kuin yksi yhdysmerkki ja se oikealla paikalla yhdysosien välillä (vrt. 169 §, 2), esim. *rahaasiain-toimituskunta* (vrt. yllä 3 kohta, b); väärin: *raha-asiain-toimituskunta* ja vielä enemmän: *raha-asiain-toimitus-kunta*).

2 muist. Useat käyttävät yhdysmerkkiä runsaammalti, kuin mitä yllä on esitetty; yleensä ei sen runsaampi käyttäminen kuitenkaan ole tarpeellinen.

61 §. **Heittomerkkiä** eli apostrofia (') käytetään:

1. Osoittamaan, että sanassa jossakin eri tapauksessa ei ole sitä loppuvokaalia, joka siinä muuten on yleinen, esim. *kosk'ei; Hän ol' niin kirkas, kaunoinen*.

2. Kahden samanlaisen vokaalimerkin välissä osoittamaan, että vokaalit eivät kuulu samaan tavuun, erittäinkin, kun on rinnakkain kolme vokaalimerkkiä, joista kaksi ensimmäistä merkitsee pitkää vokaalia tai diftongia, esim. *vaa'an*, *tiu'ut*, *tu'o'os*, *lyö'ös*, *ruo'ot*, *ja'amme*; runossa: *sa'an* = *sadan*, *pa'an* = *padan*, *hope'inen*.

3. Vieraissa nimissä alkuperäisen nominatiivimuodon osoittamiseksi, esim. *Krohn'in runoelmat*, *Cervantes'in teos*.

Muist. Heittomerkin käyttäminen on tullut viime aikoina yhä harvinaisemmaksi. Koska suomessa vieraita nimiä taivutettaessa aina lisätään *i* (paitsi *s*-loppuisissa), onkin alkuperäisen nominatiivimuodon löytäminen yleensä helppo. Syytä olisi käyttää heittomerkkiä: 1) *i*-loppuisissa nimissä *i:n* jäljessä, jotta nämä harvinaisemmat nimet eroittaisi konsonanttiloppuisista, esim. *Bellini'n*, *Rossini'n*; 2) nimissä, joissa on kuulumaton loppukonsonantti-merkki, *Bordeaux'issa* l. *Bordeaux'ssa*, *Daudet'in* l. *Daudet'n*.

62 §. **Pykälä-** eli paragrafimerkkiä (§) käytetään yhdessä numeroiden kanssa osoittamaan kirjoituksen (lain) eri osia, esim. 1 §.

Tähtimerkki l. asteriski (*) ja **risti** (†) viittaavat muistutuksiin (samassa merkityksessä käytetään myös numeroita ja kirjaimia).

Yhtäläisyysmerkki (=) merkitsee samaa kuin sanat *yhtä kuin*, *sama kuin*.

& käytetään joskus (etenkin toiminimissä) samassa merkityksessä kuin *ja*, esim. *Häkli*, *Lallukka & kumpp.*

:; säkeen lopussa osoittaa, että se on toistettava.

Sanaoppi (= sanamuoto-oppi).

Johdatus.

63 §. Ajatus lausutaan ilmi **lauseen** muodossa, joka siis on ajatuksen kielellinen ilmaisumuoto.

Pienimmät itsenäiset, merkitykselliset osat, joihin lause voidaan jakaa, ovat **sanoja**.

64 §. Vanhan tavan mukaan jaetaan sanat kahdella tavalla.

Etupäässä taivutusta (ks. alempana) silmällä pitäen ne jaetaan kolmeen sanaluokkaan: 1) **nomineihin**, 2) **verbeihin** ja 3) **partikkeleihin**.

Etupäässä merkitystä silmällä pitäen ne jaetaan yhdeksään sanaluokkaan: 1) **substantiiveihin**, 2) **adjektiiveihin**, 3) **lukusanoihin**, 4) **pronomineihin**, 5) **verbeihin**, 6) **adverbeihin**, 7) **post- ja prepositsioneihin**, 8) **konjunkttsioneihin** ja 9) **interjekttsioneihin**.

65 §. Nominin ja verbin ovat taipuvaisia sanoja, partikkelit taipumattomia (ks. 67 ja 71 §). Verbin tunnusmerkillinen ominaisuus, joka ne erottaa nomineista, on se, että verbin paradigmaan kuuluu persoonamuotoja (ks. alemm.).

66 §. Tavallisimmin molemmat jaot yhdistetään, joten tullaan seuraavaan jaoitukseen:

A. N o m i n i t.

1. **Substantiivit** (nimisanat) ovat sanoja, jotka ovat esineiden tai asiain nimiä.

Substantiivit jakautuvat merkityksensä puolesta kahteen pääryhmään:

a) konkreetisiin (esineenimiin), jotka ovat todellisten tai kuviteltujen elävien tai elottomien esineiden nimiä, esim. *poika, lehmä, koivu, kivi, kynä; henki, aave*;

b) abstraktisiin (ajatusnimiin), jotka ovat ominaisuuden, toiminnan, tilan nimiä, esim. *hyvyys, lukeminen, hämmästys, kuolema*.

Konkreetinen substantiivi on:

a) yleisnimi (appellatiivi), kun se ilmoittaa kaikkien niiden esineiden (aineiden, ryhmien) yhteisen nimen, jotka kuuluvat samaan lajiin, esim. *poika, pöytä, veitsi, kynä, vesi, laivasto*;

b) erisnimi (propri), kun se ilmoittaa yhden elävän tai elottoman esineen erityisen nimen, esim. *Elias Lönnrot; Musti, Voima* (esim. hevosen nimenä); *Amerikka, Suomi, Pori, Kokemäki, Kymi, Aavasaksa; Otava, Kalevanmiekkä; Tiedeseura, Kotikielen seura; Valvoja, Luonnon kirja*.

Yleisnimien joukosta huomattakoon:

a) ainenimet (substantiva materiae), jotka nimittävät aineen, esim. *vesi, multa, savi*;

b) ryhmänimet (kollektiivit), jotka yksikkömuotoisina ilmoittavat joukon yhteenkuuluvia esineitä, esim. *männikkö, puisto, matkue*.

2. **Adjektiivit** (laatusanat) ovat sanoja, jotka ilmoittavat minkälaatuinen, mimmoinen jokin on, esim. *hyvä, ruma*.

3. **Lukusanat** ovat sanoja, jotka ilmoittavat määrättyä lukua tai järjestystä, esim. *kaksi, kolmas*.

4. **Pronominit** (asemosanat) ovat sanoja, joita käytetään substantiivien tai adjektiivien asemesta, esim. *minä, mikä*.

Lukusanat ja pronominit saattavat muuten merkityksensä ja laatunsa puolesta olla joko substantiiveja tai adjektiiveja.

B. Verbit (teonsanat, ks. 65 §).

Merkitykseen katsoen verbit ovat sanoja, jotka ilmoittavat tekemistä tai olemista.

C. Partikkelit (apusanat, ks. 65 §).

1. **Adverbit** (seikkasanat), ovat partikkeleita, jotka ilmaisevat paikan, ajan, tavan tai muun seikan määräyksen, esim. *siellä, nyt, poikki, kyllä*.

2. **Postpositioidit** ja **prepositioidit** (suhdesanat) ovat partikkeleita, joita käytetään substantiivin vieressä osoittamaan, missä suhteessa substantiivi on lauseen muihin sanoihin. Post- ja prepositioidit ilmaisevat yhdessä substantiivin kanssa paikan, ajan, tavan tai muun seikan määräyksen. Esim. (*pöydän*) *alla*, *kautta* (*maan*), *ennen* (*huomista*).

Postpositioidi on substantiivin jäljessä, prepositioidi sen edessä.

3. **Konjunktioit** (sidesanat) ovat partikkeleita, jotka yhdistävät lauseita ja samanlaisia lauseenjäseniä, esim. *ja, kun*.

4. **Interjektioit** (kiihtosanat) ovat partikkeleita, jotka ovat tunnetta ilmaisevia huudahduksia.

67 §. Esimm. *Koira|lla on lihapala suu|ssa. Hän ui virra|n poikki. Virra|ssa hän näke|e lihapala|n kuva|n. Kas tuo|ssa on liha|a, se|n minä ota|n ja syö|n. Hän tavoittele|e kuva|a, mutta sama|ssa hän menettä|ä lihapala|n, joka häne|llä on suu|ssa, ja virta vie se|n pois.*

Jos tarkastamme niitä erityisiä sanoja, jotka esiintyvät lausejaksoissa, niin huomaamme, että useimmissa sanoissa on semmoisia äänteitä tai äänneryhmiä, joiden tehtävänä on osoittaa sanan asemaa lauseessa, sen suhdetta muihin sanoihin. Näitä äänteitä tai äänneryhmiä

sanotaan **taivutuspäätteiksi**. Sitä sanan osaa, joka jääpi jäljelle, kun taivutuspäätte, eroitetaan, sanotaan sanan **vartaloksi**.

1. Taivutuspäätte on semmoinen äännetai äänneryhmä, joka osoittaa sanan suhdetta lauseen muihin sanoihin.

2. Vartalo on se osa sanaa, joka jääpi jäljelle, kun taivutuspäätte on siitä eroitettu.

Sananmuodostusta taivutuspäätteen avulla sanotaan sanan **taivutukseksi**, ja täten muodostettua sanaa **taivutusmuodoksi**.

Lauseessa saattavat sanoina esiintyä semmoisetkin, joissa ei ole mitään taivutuspäätettä, esim. yllä olevissa lauseissa: *lihapala, hän, ui, virta*. Lauseessa esiintyvät sanamuodot saattavat siis olla joko taivutusmuotoja tai pelkkiä vartaloita.

Niiden sanojen, jotka eriävät toisistaan ainoastaan taivutukseen katsoen, sanotaan kuuluvan samaan **paradigmiin**, esim. *suu: suusta — suuhun* j. n. e.

Sanaa, joka kuuluu johonkin paradigmiiin, sanotaan **taipuvaiseksi**.

Muist. Samaan paradigmiiin kuuluvia sanoja nimitetään usein — jos kohta epätarkasti — saman sanan eri muodoiksi. Paradigmin luettelemista sanotaan sanan taivuttelemiseksi.

68 §. Esimm. *Lapsi syö, kun äiti häntä syöttää. Koira mene|ttää lihapalan* (vrt. *lihapala häneltä menee*). — *maa ~ maa|llinen; kala ~ kala|ton*.

Kun tarkastamme sanavartaloita, niin huomaamme että usein sana (sanavartalo) on osana toisessa, joka on edellisestä jollakin äänneellä tai äänneryhmällä muodostunut. Tällaisista äänneistä tai äänneryhmästä sanotaan **johtopäätteeksi**; sitä sanan osaa, joka jää jäljelle kun johtopäätte eroitetaan, sanotaan **kantavartaloksi**.

1. Johtopääte on semmoinen äänne tai äänneryhmä, jolla uusi sanavartalo on muodostunut toisesta sanasta.

2. Kantavartaloksi sanotaan sitä sanan osaa, joka jääpi jäljelle, kun johtopääte on eroitettu.

Sanavartalon muodostamista toisesta johtopäätteen avulla sanotaan sanan **johdoksi**; johdettua sanaa sanotaan **johdannaiseksi**, ja kantavartaloa vastaavaa sanaa **kantasanaksi**; esim. *kalainen*, *kalakas*, *kalaisa*, *kalaton* j. n. e. ovat johdannaisia, joiden kantasana on *kala*.

69 §. Esimm. *talo|sta* ~ *talo|i|sta*, *sano|n* ~ *sano|i|n* ~ *sano|isi|n* ~ *sano|tta|va*, *huono* ~ *huono|mpi*, *huono|mpa|a*.

Taivutus- ja johtopäätteiden keskivälillä ovat n. s. **tunnukset** eli karakterit (nk. monikon -i-, indikatiivin imperfektin -i-, konditionaalin -isi-, komparatiivin -mpi ~ -mpa-j. n. e.). Ne ovat johtopäätteiden luontoisia siinä suhteessa, että niillä on muodostunut vartalo (voisimme sanoa: alivartalo) eikä taivutettu sanamuoto. Mutta ne eroavat johtopäätteistä siinä, että vartaloa, joka päättyy tämmöiseen tunnukseen, ei käsitetä uudeksi sanavartaloksi, verraten kantavartaloon, vaan siitä johtuneita muotoja katsotaan samaan paradigmiin kuuluviksi. — Vartaloa, joka ei sisällä mitään tunnusta, nimitetään sanavartaloksi, vastakohtana monikon, imperfektin j. n. e. vartaloille.

70 §. *Liha|pala* — *puu|jalka* — *jalka|puu* — *kesä|asunto* — *talvi|päivä* — *rahan|himo* — *neli|vuotinen*.

Edelleen sanoja tarkastaessamme huomaamme, että toisinaan niissä voimme eroittaa semmoisia osia, jotka ovat itsenäisiä sanoja (tai sanavartaloita). Tämmöisiä sanoja sanotaan **yhdistetyiksi**.

Muist. Sanayhdistys on eroitettava syntaktisesta sanaliitosta (esim. *hyvä poika*, *kunnon mies*, *olen tehnyt*), jos kohta ei aina ole helppo niiden välille tehdä jyrkkää rajaa (esim. *suomen kieli* ja *suomenkieli*).

71 §. Sanoja, jotka eivät kuulu mihinkään paradigmiin ovat partikkelit. Ne ovat yksityisiä sanamuotoja, joista toisia emme voi eritellä, toisissa taas voimme erottaa eri osia (vartaloita ja päätteitä, yhdysosia), esim. *vielä, ja, voi!* — *hyvä|sti, ulo|s, eri|toten*. Näiden erittelemisestä ks. 151 §.

72 §. Sanavartaloit saattavat siis rakenteensa puolesta olla:

1. **Perussanoja**, jollemme voi niitä jaoittaa niin, että jonakin osana olisi itsenäinen sanavartalo, esim. *maa, kirja, ja, voi!*

2. **Johdettuja** sanoja, jos niissä voimme erottaa kanta-vartalon ja johtopäätteen, esim. *liha|llinen*.

3. **Yhdistettyjä** sanoja, jos ne voidaan jakaa osiin niin, että osat ovat itsenäisiä sanoja, esim. *liha|pala, ehdon-tahdon*.

73 §. *Talo, talo|n, talo|ssa; puhu|n, puhu|a', puhu|koon; vieras, vieraa|n, vieras|ta; vastaa|n, vastat|koon; luku, luku|na, luvu|n, luvu|sta; luke|a', luke|maan, lue|n, lue|mme*.

Vokaaliin päättyvää vartaloa sanotaan **vokaalivartaloiksi**, konsonanttiin päättyvää **konsonanttivartaloiksi**. Vokaalivartalo saattaa monesti olla vaihdellen **vahva** tai **heikko**.

Paradigmia, jossa esiintyy vain vokaalivartalo (vahva ja heikko tai vaihtumaton), sanotaan **yksivartaloiseksi**; paradigmia, jossa vokaalivartalon ohella on myös konsonanttivartaloisia muotoja, nimitetään **kaksivartaloiseksi**.

Kun puhutaan vartalosta ilman tarkempaa määräystä, niin sillä tarkoitetaan paradigmin taivutusmuodoissa esiintyvää vahvaa vokaalivartaloa; niin esim. *vesi, vede|n, vete|en, vete|nä, vet|tä* paradigmissa vartaloa *vete-*.

74 §. Jokaisella päätteellä, jossa esiintyy takavokaali (*a, o, u*), on myös vastaava etuvokaalinen muoto, jossa on (*ä, ö, y*), esim. *kala|ssa: kylä|ssä; tul|os: päät|ös; kirjoit|us: lähet|ys*. Ks. 10 §.

Sanojen taivutus

(taivutusmuodot ja vartalot, taivuttamattomat muodot).

I. Nominiti.

Deklinatsioni (sijoittelu).

75 §. Nominien taivutusta sanotaan **deklinatsioniksi** (sijoitteluksi).

Nominiparadigmi sisältää 15 sijaa sekä kaksi lukua: yksikkö (singulaari) ja monikko (pluraali). Sijojen nimet ja päätteet sekä luvut näkyvät seuraavalla sivulla olevasta taivutuskäännöksestä.

Sijojen muodot.

76 §. **Päätteettömiä** ovat:

1. **Yksikön nominatiivi.** Esim. *Lintu laulaa.*
2. **Yksikön 2:nen akkusatiivi,** esim. *Anna kirja*

tänne.

Muist. Myös mon. nominatiivi ja akkusatiivi ovat oikeastaan päätteettömät, sillä *-t* ei ole varsinainen sijapäätte, vaan monikon tunnus.

77 §. Aina **samanlaiset päätteet** on seuraavilla sijoilla:

1. **Essiivi:** päätte **-na, -nä.** Esim. *Hän on talossa isäntä|nä.* *Ei käy laatuun, että useat yht'aikaa ovat isäntä|nä.*

Muist. Essiivin päätteen *n* konsonantin asemella on kuitenkin usein *sn, rn* ja aina *ln* jäljellä sama konsonantti kuin mikä käy edellä (ks. yllä 38 §): *tois|sa*, l. *tois|na*, *las|na* l. *las|sa*, *nuor|na* l. *nuor|ra*; huom. aina: *al|la*, *yl|lä*. Essiivikin siis oikeastaan kuuluu seuraavaan ryhmään.

2. **Translatiivi:** päätte **-ksi.** Esim. *Hän pääsi pa-pi|ksi.* *Ilmat ovat muuttuneet tuulisi|ksi.*

	Ysikö.	Monikö.	Yks.	Mon.
Nominatiivi (nimentö)	pieni asia	pieneltä asia/t	0	-t
Akusatiivi (kohdanto)	{ 1. piene'n asia'n 2. pieni asia	pieneltä asia/t	{ 1. -n 2. 0	-t
Genetiivi (omanto)	piene'n asia'n	{ 1. pien en asioi den (asioi tten) 2. pien ten asia in	-n	{ 1. -i en, -i den, -i tten 2. -en, -in, -ten
Essiivi (olento)	piene nä asia na	pieni nä asioi na	-na, -nä,	-i na, -i nä
Partitiivi (osanto)	{ pien tä asia a pien ksi asia ta	pieni ä asioi ta	{ -a, -ä -ta, -tä	-i ä, -i tä
Translatiivi (tulento)	piene ksi asia ksi	pieni ksi asioi ksi	-ksi	-i ksi
Inessiivi (sisäolento)	piene ssä asia ssa	pieni ssä asioi ssa	-ssa, -ssä	-i ssa, -i ssä
Elatiivi (sisäeronto)	piene stä asia sta	pieni stä asioi sta	-sta, -stä	-i sta, -i stä
Illatiivi (sisätulento)	piene n asia an	pieni in asioi hin	{ -n, -h-n -seen l.	-i in, -i hin
Sisäiset paikallissijat.			-sen	-i sin
Ulkoiset paikallissijat.				-i sin
Adessiivi (ulko-olento)	piene llä asia lla	pieni llä asioi lla	-lla, -llä	-i lla, -i llä
Ablatiivi (ulkoeronto)	piene ltä asia lta	pieni ltä asioi lta	-lta, -ltä	-i lta, -i ltä
Allatiivi (ulkotulento)	piene lle asia lle	pieni lle asioi lle	-lle	-i lle
Abessiivi (vääntö)	piene ttä asia tta	pieni ttä asioi tta	-tta, -ttä	-i tta, -i ttä
Komitatiivi (seurantö)	pieni ne asioi ne(nsa)	pieni ne asioi ne(nsa)	-ine	-i ne
Instruktiivi (keinonto)	(kähde n käde n)	pieni n asioi n	-n	-i n

3. **Inessiivi:** pääte **-ssa, -ssä**. Esim. *Kävin kylä|ssä, kylä|ssä*.

4. **Elatiivi:** pääte **-sta, -stä**. Esim. *Hän tuli kylä|stä. Eno kertoi vierai|sta mai|sta*.

5. **Adessiivi:** pääte **-lla, -llä**. Esim. *Kävin kirko|lla. Hän teki työtä uusi|lla voimi|lla*.

6. **Ablatiivi:** pääte **-lta, -ltä**. Esim. *Tulen kirko|lta. Hän palasi kylä|ltä*.

7. **Allatiivi:** pääte **-lle**. Esim. *Lähden kirko|lle. Isäntä antoi rahaa poji|lle*.

Muist. Runokielessä esiintyy myös pääte **-llen**.

8. **Abessiivi:** pääte **-tta, -ttä**. Esim. *Leivä|ttä ei käy eläminen. Ei kylä koiri|tta*.

9. **Komitatiivi:** pääte **-ne** monikko vartalon jäljessä sekä yksikössä että monikossa. Esim. *Mies tuli vai-moi|ne|nsa, isä poiki|ne|nsa*.

Muist. Pääte on oikeastaan **-ine** sekä yksikössä että monikossa.

10. **Instruktiivi:** pääte **-n**. Esim. *He ajavat rin-na|n. Mies veti kahde|n käde|n. Tee työtä kaiki|n voimi|n. Poika seisoi paljai|n päi|n*.

Muist. Yks. instruktiivi on harvinainen. Pääte näyttää alkujaan olleen **-in** sekä yksikössä että monikossa.

78 §. Sijoja, joilla eri tapauksissa on erilaisia päätteitä, ovat:

1. **Nominatiivi:** yksikössä päätteetön, monikossa pääte **-t** sanavartalon jäljessä. Esim. a) *Talo on suuri*. b) *Tämän kylän talo|t ovat suuret*. Vrt. 76 §.

2. **Akkusatiivi:** yksikössä on nomineilla kaksi akkusatiivimuotoa: **1:n**, joka on **-n**-päätteinen (genetiivin kaltainen), sekä **2:n**, joka on päätteetön (nominatiivin kaltainen); monikossa akkusatiivin pääte on **-t** sanavartalon jäljessä (mon. nominatiivin kaltainen). Esimm. a) 1. *Mies ampui linnu|n*, 2. *Ota poika mukaasi*; — b) *Poika antoi kirja|t isälle*.

Huom.! Persoonapronomineilla on sekä yksikössä että monikossa **-t**-päätteinen akkusatiivi. Esim. *Vie hänet kotiin! Hän petti meidät.*

Muist. Varsinaisia akkusatiiveja ovat: 1) persoonapronominien **-t**-päätteiset akkusatiivit; 2) yks. **-n**-loppuiset, jotka sattuman johdosta ovat tulleet genetiivien kaltaisiksi (akkusatiivin alk. pääte **-m**). Sitä vastoin on yks. 2:nen akk. ja mon. akk. muodoltaan = nom., vaikka niitä objekteina lauseopillisista syistä sanotaan akkusatiiveiksi.

3. **Partitiivi:** päätteet **-a**, **-ä** ja **-ta**, **-tä**. Esim. *En tunne tätä taloa.*

a) **-a**, **-ä** pääkorottoman tavun lyhyen vokaalin tai sitä seuraavan **j**:n jäljessä, esim. *talo|a*, *kirja|a*, *pöytä|ä*, *pappi|a*, *asunto|a*, *emänti|ä*, *kansi|a*, *taloj|a*, *asuntoj|a*, *kau-punkej|a*.

Muist. Edellisen **a**:n, **ä**:n kanssa muodostaa **-a**, **-ä**, pitkän vokaalin. Vrt. 22 §.

b) **-ta**, **-tä** muuten, esim. *maa|ta*, *mai|ta*, *suo|ta*, *soi|ta*, *ke|tä*, *mi|tä*, *perunoi|ta*, *mansikoi|ta*, *vapaa|ta*, *vapai|ta*, *kirvei|tä*, *vuor|ta*, *lun|ta*.

I. Partitiivin pääte on aina **-a**, **-ä** korottoman (pää- ja sivukorottoman) tavun lyhyen vokaalin jäljessä tai tämmöistä vokaalia seuraavan **j**:n jäljessä, esim. *talo|a*, *kansi|a*, *petäjäikkö|ä*, *kuvernööri|ä*, *nominatiivi|a*, *petäjäikköj|ä*, *kuvernöörej|ä*.

II. Partitiivin pääte on aina **-ta**, **-tä**:

1) Konsonantin jäljessä, esim. *vuor|ta*, *lun|ta*, *kirves|tä*.

2) Pääkorollisen tavun vokaalin ja diftongin jäljessä, esim. *maa|ta*, *mi|tä*, *mai|ta*.

3) Pääkorottoman tavun pitkän vokaalin ja supistumadiftongin jäljessä esim. *vapaa|ta*, *ehtoo|ta*, *vapai|ta*, *tärkei|tä*, *lyhyi|tä*, *vierai|ta*, *kuhilai|ta*.

III. Tapauksia, joissa on sekä **-a**, **-ä** että **-ta**, **-tä**:

1) Sanan kolmannen tavun lyhyen vokaalin jäljessä, esim. *ystävä|ä* ja *ystävä|tä*, *makea|a* ja *makea|ta*, *vahinko|a* ja *vahinko|ta*; samoin sanan neljännen ja seuraavien tavujen jäljessä, jos kolmas tavu on lyhyt, esim. *runoilija|a* ja *runoilija|ta*, *ajattelija|a* ja *ajattelija|ta* (vrt. 16 §).

Tavallinen on **-ta**, **-tä**, jos edellä käypi kaksi vokaalia (*io*, *iö*), esim. *valtiota*, *ilmiötä*. Muuten on **-a**, **-ä** tavallisempi, ja miltä i yksinomainen, jos edellinen tavu alkaa **t**:llä tai edellinen vokaali on **u**, **y**, **i**, esim. *asunto|a*, *annettu|a*, *puhelu|a*, *eläy|ä*, *kau-punki|a*, *omeni|a*.

2) Sivukorollisen tavun alkuperäisen diftongin jäljessä on partitiivin pääte *-ta, -tä* (edellä heikko aste) esim. *ásunnòit|a, hárakòit|a, kúusistòit|a, káupungèit|a, prófessorèit|a* (vrt. 16 §). Näiden muotojen asemesta käytetään kuitenkin myös semmoisia muotoja, joissa on pääte *-a, -ä* ja diftongin loppu *-in* sijalla *j*, esim. *ásuntòj|a, kúusistòj|a, hárakkòj|a (prófessòrej|a vrt. I)*. Edellistä laatua olevat muodot ovat melkein yksinomaan käytännössä paradigmeissa, joiden vartalon viimeinen tavu alkaa *j*:llä tai joissa sen edessä on *i*, esim. *laulajòit|a, ajajòit|a, hakijòit|a, asioit|a, ansioit|a*.

4. Genetiivi: päätteet yksikössä **-n**, monikossa **-en (-in), -den (-tten), -ten**.

Yksikössä pääte aina on *-n*, esim. *Tämä on isän kirja*.

Monikossa on useimmissa paradigmeissa kaksi genetiivimuotoa:

1) **1:nen genetiivi**, jossa pääte seuraa monikon vartalon jäljessä; päätteet:

a) *-en* lyhyen *i:n* sekä lyhyttä vokaalia seuraavan *j:n* jäljessä, esim. *pien|en, must|en, emänt|en, kanoj|en, taloj|en, asuntoj|en*;

b) *-den (-tten)* muuten, esim. *kuusistoi|den, korkei|den, vapai|den, mai|den, lyhyi|den, viera|den, kuhilai|den*. Kaikissa paradigmeissa, joissa mon. genetiivissä on pääte *-den*, saattaa sen asemesta olla *-tten*, esim. *kuusistoitten j. n. e.*

Huom.! Mon. 1:sen genetiivin päätteenä on *-en*, milloin mon. partitiivin pääte on *-a, -ä*, sekä *-den (-tten)*, milloin partitiivin pääte on *-ta, -tä*. Kuitenkaan ei ole tällaisia (1:siä) genetiivimuotoja, jotka vastaisivat *-eja-, -ejä-*loppuisia mon. partitiiveja (*pappeja, ristejä, kaupunkaja*).

2) **2:nen genetiivi**, jossa pääte seuraa sanavartalon jäljessä; päätteet ovat:

a) *-en* lyhyen *i:n* jäljessä; muiden lyhyiden vokaalien jäljessä *e* on melkein aina supistunut edellisen vokaalin kanssa *i-*loppuiseksi diftongiksi (24 §); esim. *risti|en, honka|in* (harv. *honka|en*), *kirja|in, kive|in, tähte|in*;

1 muist. Paradigmeissa, joiden vartalo on *-i*-loppuinen, käytetään *-ien*-loppuisten mon. genetiivien ohella myös *-ein*-loppuisia, esim. *ristien* ~ *ristein*, *pappien* ~ *pappein*. Jälkimäiset ovat muodostuneet *kivein*, *tähtein*, y. m. semmoisten sanojen mallin mukaan.

b) *-ten* konsonantin jäljessä, esim. *vuor|ten*, *vieras|ten*, *las|ten*, *onneton|ten*.

2 muist. Mon. genetiivin päätteessä esiintyvä *t*, *ä* (kato) ei alkuperäisesti ole kuulunut päätteeseen, vaan monikon tunnukseen; vrt. 76 §, muist.

5. **Illatiivi:** päätteet *-n*, *-h-n* sekä *-seen* (*-sen*) ja *-siin*.

a) Vokaalin pidentymä ja *n* pääkorottoman tavun lyhyen vokaalin jäljessä, esim. *koulu|un*, *kirkko|on*, *kau-punki|in*, *kyli|in*.

b) *-h-n* ja niiden välissä *h:n* edellä käypä vokaali pääkorollisen tavun vokaalin jäljessä sekä kaikkien diftongien jäljessä, esim. *maa|han*, *suu|hun*, *suo|hon*, *ke|hen*, *ku|hun*, *soi|hin*, *kirkko|hin*, *sauno|hin*, *asunto|hin*, *kir-vei|hin*, *viera|hin*, *vaatte|hin*.

c) yks. *-seen* (*-sen*) pääkorottoman tavun pitkän vokaalin jäljessä; samojen paradigmien monikossa esiintyy päätteinä *-siin* (*-hin* päätteiden asemesta); esim. *vieraa|seen*, *vapaa|seen*, *kuhila|seen*; mon. *vierai|siin* (= *vierai|hin*), *vapai|siin* (= *vapai|hin*), *kuhilai|siin* (= *kuhilai|hin*).

Muist. Kalevalan kielessä on viimeksimainitussa tapauksessa illatiivin päätteinä yks. *-sen*, mon. *-sin*, esim. *lainehesen*, *hettehisin*. Näihin aikoihin asti on näitä illatiiveja yleensä kirjoitettu *-sen-* ja *-sin-*päätteisinä; viime aikoina on kuitenkin aljettu yhä enemmän hylkiä keinoitekoista *-sin* päätettä, niin että toiset kirjoittavat yks. *-seen*, mon. *-sin*, toiset yks. *-sen*, mon. *-hin*.

79 §. Paitsi yllä lueteltuja sijoja on vielä muutamia muita, joita ei käytetä läheskään kaikissa paradigmeissa, vaan ainoastaan muutamissa:

1. Prolatiivi: päätte *-(i)tse'*, *-(i)tsi'*, esim. *maitse'*, *meritse'*, *sivuitse'* l. *sivutse'*, *paitsi'*.

2. Latiiivimuotoja on useampaa lajia; huomattavimmat ovat ne, joiden päätteinä on: 1) *-s*, esim. *ulo|s*, *kaua|s*, *ede|s*, *lähe|s*, *ulomma|s*; — 2) *-'*, esim. *luo|'*, *taa|'*, *lähemmä|'*.

Vartalot.

80 §. Jos, eroitettuumme yks. partitiivimuodosta päätteen, vartalo päättyy vokaaliin, niin paradigmissa on ainoastaan vokaalivartalo, esim. *talo|a*, *pöllö|ä*, *halu|a*, *sääty|ä*, *risti|ä*, *tupa|a*, *asia|ta* l. *asia|a*, *parempa|a*, *eh-too|ta*, *vapaa|ta*, *maa|ta*, *suo|ta*, *voi|ta*; *reke|ä*, *läpe|ä*, *kive|ä*, *onne|a*, *hanhe|a*, *kärhe|ä*, *velje|ä*, *salme|a*, *sorme|a*, *saarne|a*.

Tämmöisiä paradigmeja ovat kaikki ne, joiden nominatiivi loppuu vokaaliin; kaksitavuisista *e*-vartaloista (nom. -i) kuuluu näihin kuitenkin vain osa (kaikki ne, joissa vartalon loppuvokaalin edessä on *k*, *p*, *v* sekä kahdennettu konsonantti tai kaksi konsonanttia, joista jälkimäinen on *h*, *j*, *m*, *n*, sekä muutamat yksityiset paradigmat). Ks. 81 §.

81 §. Jos, eroitettuumme yks. partitiivimuodosta päätteen, vartalo loppuu konsonanttiin, niin paradigmissa on sekä vokaali- että konsonanttivartalo, esim. *vet|tä*, *kuus|ta*, *loh|ta*, *tul|ta*, *vuor|ta*, *un|ta*, *hirt|tä*, *jält|tä*, *kant|ta*, *last|a*; *rakkaut|ta*, *lyhyt|tä*, *kannel|ta*, *tytär|tä*, *paimen|ta*, *kolmatta*; *pienin|tä*, *viaton|ta*; *vieras|ta*, *kirves|tä*, *kallista*, *uros|ta*, *kevät|tä*, *estet|tä*, *venet|tä*.

Tämmöisiä paradigmeja ovat kaikki ne, joiden nominatiivi loppuu konsonanttiin, sekä lisäksi osa kaksitavuisista *e*-vartaloista, joiden nominatiivi loppuu *i*:hin (ne, joissa vartalon loppuvokaalin edellä käy *t*, *s*, *h*, *l*, *r*, *n*, tai *lt*, *rt*, *nt*, sekä muutamat yksityiset paradigmat).

➤ Myös paradigmat, joiden nominatiivi on aspiratsiooniloppuinen (paitsi *itse'* ja *kolme'*), ovat kaksivartaloisia, esim. *este'*, part. *estettä*.

Muist. Ne kaksitavuiset *e*-vartaloiset paradigmat, joissa *en* edellä käy *m*, *ps*, *ts*, *ks*, *ht* ovat osittain kaksi-, osittain yksivartaloisia, muutamia taivutetaan kummallakin tavalla, esim. 1) -*me*-loppuisia vartaloita: part. *lunta*, *lientä*, *sointa*, *lointa* (*loimea*), *nientä* (*niemeä*), *taina* (*taimea*). — *Suomea*, *nimeä*, *kymä*, *seimä*, *tuomea* (*tuonta*), 2) -*pse*-loppuisia, esim. *lapsi*: *lasta*, — *ripsi*: *rip-seä*, *hapsi*: *hapsea* t. *hasta*; 3) -*tse*-loppuisia, esim. *veitsi*: *veistä*, *joutsi*: *jousta*, *peitsi*: *peistä* t. *peitseä*, — *itse'*: *itseä*; 4) -*kse*-loppuisia: *uksi*: *usta*, — *viiksi*: *viikseä*, *suksi*: *sukseä* t. *susta*, *sääksi*: *sääkseä* t. *säästä*; 5) -*hte*-loppuisia: *yksi*: *yhtä*, *kaksi*: *kahta*, *haaksi*: *hahta*, — *lahti* (t. *laksi*): *lahtea* (*lahta*), *vyyhti*: *vyyhteä* t. *vyyhtä*, *lehti*: *lehtea*, *tähti*: *tähteä*, *pihti*: *pihtea*.

82 §. Jos vokaalivartalon lyhyen loppuvokaalin edellä on jokin konsonantti, joka on astevaihtelun alainen, niin vokaalivartalo on joko vahva tai heikko. Vahva vokaalivartalo saadaan esim. yks. essiivistä, heikko esim. yks. genetiivistä; esim. *luku|na* ~ *luvu|n*, *joke|na* ~ *joe|n*, *pata|na* ~ *pada|n*, *apu|na* ~ *avu|n*, *läpe|nä* ~ *läve|n*, *vete|nä* ~ *vede|n*, *hirte|nä* ~ *hirre|n*.

1 muist. Yksivartalosisissa paradigmeissa vahva vokaalivartalo yhtä hyvin saadaan yks. partitiivista; kaksivartalosisista paradigmeista tähän kuuluvat vain *-te*-vartalot (*hirsi*: *hirt|tä*, *hirte|nä* ~ *hirren*, *yksi*: *yhtä*, *yhte|nä* ~ *yhde|n* j. n. e.).

2 muist. Astevaihtelun alaisia eivät ole ne vokaalivartalot, jotka päättyvät pitkään vokaaliin, esim. *vapaa|n*, *ehtoo|n*, *kuninkaa|n*.

83 §. Konsonanttivartalossa esiintyy aina astevaihtelun alaisen konsonantin heikko aste; esim. *kannel|ta* ~ *kantele|n*, *tytär|tä* ~ *tyttäre|n*, *rikas|ta* ~ *rikkaa|n*, *kuningas|ta* ~ *kuninkaa|n*, *ies|tä* ~ *ikee|n*, *toet|ta* ~ *tokee|n*, *onneton|ta* ~ *onnettoma|n*, *oudoin|ta* ~ *ess. oudoimpa|na*, *gen. oudoimma|n*.

84 §. Päätteetön nominatiivi (= 2:n akkusatiivi) sisältää ainoastaan vartalon, joka kuitenkin (sananlopun aiheuttamien äännevaihteluiden johdosta) toisinaan poikkeaa yleisestä vartalomuodosta.

1. Yksivartaloisten paradigmien nominatiivi on yleensä paradigmin vahvan vartalon kaltainen, esim. *poika*, *luku*, *niitty*.

Erikoistapauksia: a) Niissä paradigmeissa, joiden yleinen vartalo loppuu *e*-hen, on nominatiivissa *e:n* sijalla *i*, esim. *läpe|ä* ~ *läpi*, *kive|ä* ~ *kivi*. Huom.! *velje|ä* ~ *nom. veli*. Poikkeuksia: *itse'*, *kolme'*, *nukke*, *kaase*, *Kalle* j. n. e. Ks. 27 §, 1.

b) Komparatiiviparadigmeissa, joiden yleisen vartalon loppuna on *-mpa-* (*-mma-*), on nominatiivin loppuna *-mpi*, esim. *kumpana* (*kumma|n*) ~ *kumpi*, *parempa|na* ~ *parempi*.

2. a) Kaksivartaloisten paradigmien nominatiivi on partitiivista saatavan konsonanttivartalon kaltainen, jos

tämä vartalo on vähintään kaksitavuinen, esim. *vieras|ta* : *vieras*, *kevät|tä* : *kevät*, *tuhat|ta* ~ *tuhat*, *nukkunut|ta* ~ *nukkunut*, *onneton|ta* ~ *onneton*, *huonoin|ta* ~ *huonoin*, *kannel|ta* ~ *kannel*.

Jos partitiivin päätteen edellä on *t*, niin nominatiivissa on *s*: 1) kaikissa ominaisuudennimissä, esim. part. *rakkaut|ta*, gen. *rakkauden* ~ *rakkaus*, *hyvyyt|tä* ~ *hyvyys*; 2) ordinaalilukusanoissa, esim. *neljät|tä* ~ *neljäs* (ks. 35 §, c). Jos *t:n* edellä käy *e*, niin nominatiivi on '-loppuinen, esim. *pistet|tä* ~ *piste*'.

b) Jos konsonanttivartalo on yksitavuinen, niin nominatiivi on *i*-loppuinen (ja silloin ovat huomattavat partitiivissa ja nominatiivissa ne äännevaihtelut, jotka ovat *i:n* tai tavunlopun aiheuttamia); esim. *tul|ta* ~ *tuli*; *hirt|tä*, gen. *hirren* ~ *hirsi*; *las|ta*, gen. *lapsen* ~ *lapsi*; *lien|tä*, *liemen* ~ *liemi* (ks. 27, 35 §§, 36 §, 1—3).

Poikkeuksena on subst. *mies*, sekä pron. *hän*, joiden nom. on yksitavuisen konsonanttivartalon kaltainen (*mies|tä*, *hän|tä*); huom. myös pron. *ken*!

Erikoistapaus. Erittäin huomattavat ovat nominatiivissa -*nen*-loppuiset paradigmat, joiden partitiivissa esiintyvä konsonanttivartalo on *s*-loppuinen: *toinen*: part. *tois|ta*, mon. 2:n gen. *tois|ten*, — yks. gen. *toise|n*, ill. *toise|en*; *hevon*: *hevos|ta*, *hevose|n*, *hevose|en*.

85 §. Jos partitiivista saatava konsonanttivartalo on *t*-loppuinen, niin essiivissä, milloin siinä esiintyy konsonanttivartalo, on *t:n* sijalla *n* (ks. yllä 37 §), esim. *vuot|ta* : *vuon|na*, *uut|ta* : *uun|na*, *kevät|tä* : *kevän|nä*, *tervet|tä* : *terven|nä*.

86 §. Esimm. yks. part. *paimen|ta*, mon. gen. *paimen|ten*, yks. nom. *paimen*, yks. ess. *paimen|na* (= *paimene|na*), *kirves|tä*, *kirves|ten*, *kirves*, *kirves|nä*, *kevät|tä*, *kevät|ten*, *kevät*, *kevän|nä*; — yks. gen. *paimene|n*, illat. *paimene|en*, mon. nom. *paimene|t*; yks. gen. *kevää|n*, mon. nom. *kevää|t*.

Kaksivartaloisten paradigmien konsonanttivartalo esiintyy: yks. partitiivissa, mon. 2:ssa genetiivissä sekä (edellä esitetyillä rajoituksilla) yks. nominatiivissa; yks. essiivissä saattaa toisinaan vokaalivartaloisen muodon rinnalla esiintyä myös konsonanttivartalo. Muissa paradigmin muodoissa esiintyy vokaalivartalo.

1 muist. Esimm. *onnetonten ~ onnettomain; pahinta ~ pahimpaa, pahinten ~ pahimpain*.

Mon. 2:nen genetiivi karitiiviadjektiiveilla ja superlatiiveilla sekä yks. partitiivi superlatiiveilla saattavat olla myös vokaalivartaloisia.

2 muist. Konsonanttivartaloista essiiviä ei käytetä läheskään kaikissa kaksivartaloisissa paradigmeissa. Tähän kuuluvista kaksitavuisista essiiveistä ovat tavallisia: *vuonna (vuotena); täynnä (täytensä); toissa (toisena)* yhteydessä *toissa päivänä, vuonna j. n. e.*; harvemmin: *lassa ja lasna, miesnä = miehenä, nuorna ja nuorra = nuorena, piennä = pienenä, tyynnä = tyynenä, neinnä = neitenä*. Useammitavuisista tämmöisistä essiiveistä ovat tavallisia *kevännä ja tervennä*, mutta semmoisia tavataan useissa muissakin paradigmeissa (*kuningasna, vierasna, onnetonna, pahinna j. n. e.*).

87 §. Vahva vokaalivartalo esiintyy kaikkien paradigmien yks. illatiivissa ja vokaalivartaloisessa yks. essiivissä, niinkään niiden paradigmien yks. partitiivissa, mon. 2:ssa genetiivissä ja yks. nominatiivissa, joissa nämä sijat ovat vokaalivartaloisia. Kaikissa muissa sanavartaloon perustuvissa muodoissa on vokaalivartalo heikko. Esim. *luku|un, luku|na, luku|a, luku|in, luku; vete|en, vete|nä — luvu|n, luvu|ssa, luvu|sta, luvu|t*.

88 §. Monikon vartalo loppuu aina monikon tunnukseen *-i-*hin; vokaalin jäljessä mon. partitiivin ja 1:sen genetiivin *-a, -ä* ja *-en* päätteiden edellä on kuitenkin *i:n* sijalla *j* (ks. 34 §, 2), esim. *talo|issa ~ talo|j|a, talo|jen, luvu|issa ~ lukuj|a, lukuj|en*.

Huomattavat ovat tässä ne vaihtelut ja sulaumiset, jotka on esitetty ylempänä (26, 35 §§), esim. *kano|ja, kanoi|ssa ~ kana|a, muni|a ~ muna|a, silmi|ä ~ silmä|ä, perunoi|ta t. peruni|a ~ peruna|a, hirs|ä ~ hirt|tä, riste|jä, ristei|ssä ~ risti|ä, mon. part. voi|ta ~ yks. part. voi|ta, mai|ta ~ maa|ta, soi|ta ~ suota*.

89 §. Jos monikon vartaloa lopettavan lyhyen *i:n* tai alkuperäisdiftongin (tahi vokaalin ynnä *j:n*) edessä on astevaihtelun alainen konsonantti, niin monikon vartalo on joko vahva tai heikko, esim. *emänti|nä*, *emänti|ä* ~ *emänni|lle*; *lukui|na*, *lukui|hin*, *lukuja*, *luku|jen* ~ *luvui|ssa*, *luvui|lla*; *asuntoi|hin*, *asuntoja* ~ *asunnoi|sta*, *asunno|ita* ~ *asunnoi|den*.

Monikon vartalo on aina vahva mon. essiivissä, illatiivissa sekä yks. ja mon. komitatiivissa, niinkään mon. partitiivissa ja 1:ssä genetiivissä, jos monikon vartalo päättyy lyhyeen *i:hin* tai *j:hin* vokaalisen päätteän edellä; muissa muodoissa se on heikko (myös mon. partitiivissa ja 1:ssä genetiivissä, milloin mon. vartalo loppuu diftongiin *-ta*, *-tä*, *-den* päätteiden edellä).

Astevaihtelun ulkopuolella ovat monikon vartalot, jotka loppuvat supistumadiftongiin, esim. *vapaita* : *vapai|ssa*, *kuninkai|ta*, *kuninkai|sta* (vrt. *alangoi|ta*, *kaupungei|ta*, *kaupungeista*).

Nominien merkkimuodot eli teema.

90 §. Jos tuntee paradigmista muutamia huomattavia muotoja, niin on yleensä helppo muodostaa koko paradigmi. Tällaisiksi merkkimuodoiksi soveltuvat esim. yks. nominatiivi, genetiivi ja partitiivi sekä mon. partitiivi, esim. *poika*, *pojan*, *poikaa*, *poikia*; *vesi*, *veden*, *vettä*, *vesiä*; *varvas*, *varpaan*, *varvasta*, *varpaita*; *alanko*, *alangan*, *alankoa* (*alankota*), *alankoja*, *alangoita*.

Paitsi 1) nominatiivia, joka ilmoittaa „sanan sanakirjallisen muodon“, on tärkeä tuntee: 2) yks. genetiivi, josta näkee, onko vokaalivartalo astevaihtelun alainen vai eikö (genetiivissä on näet silloin aina heikko vokaalivartalo); 3) yks. partitiivi, josta näkee, onko paradigmi yksi- vai kaksivartaloinen; 4) mon. partitiivi, josta näkee monikon (vahvan, harvoin heikon) vartalon; jos vartalo mon. partitiivissa on *j*-loppuinen, niin *j:n* sijalla melkein kaikissa muodoissa on *i*. Mon. vahvan ja heikon vartalon löytää helposti vertaamalla mon. partitiivia yks. genetiiviin ja nominatiiviin.

91 §. Harjoitusesimerkkejä.

1. Yksivartaloisia nomineja.

	nom.	gen.	part.	ess.	ill.
1. yks.	pato	padon	patoa	patona	patoon
mon.	padot	{patojen {patoin	patoja	patoina	patoihin
		Esimm. eno, pöllö, luku, niitty.			
2. yks.	aurinko	auringon	aurinkoa	aurinkona	aurinkoon
mon.	auringot	{auringoiden {aurinkojen {aurinkoin	{auringoita {aurinkoja	aurinkoina	aurinkoihin
		Esimm. sovinto, perintö, toivottu, mittely.			
yks.	ansio	ansion	ansiota	ansiona	ansioon
mon.	ansiot	{ansioiden {ansioin	ansioita	ansioina	ansioihin
		Esimm. kallio, auto, arvio, hylkiö, ilmiö.			
3. yks.	katajisto	katajiston	katajistoa	katajistona	katajistoon
mon.	katajistot	{katajistojen {katajistoin	katajistoja	katajistoina	katajistoihin
		Esimm. uskalikko, ympäristö, ajateltu, mietiskely.			
4. yks.	pappi	papin	pappia	pappina	pappiin
mon.	papit	{pappien {pappein	pappeja	pappeina	pappeihin
		Esimm. lakki, pirtti, oppi.			

5. yks. kaupunki kaupungin kaupunkia kaupunkina kaupunkiin
 mon. kaupungit {kaupungeiden {kaupun**keja** kaupunkina
 {kaupunkien {kaupunge**ita** kaupunkaina
 kaupun**kein** Esimm. paperi, kumppani, professori.
6. yks. kuvernööri -rin -riä -riin
 mon. kuvernöörit {-rien {-re**jä** -reihin
 {-re**in** Esimm. insinööri, konsonantti, nominatiivi.
7. yks. pata padan pataa patana pataan
 mon. padat patojen patoja patoina patoihin
 Esimm. karja, mela, virta, ranta, laiska, keila, neula, kiusa.
8. yks. ulappa ulapan ulappaa ulappana ulappaan
 mon. ulapat {ulapoiden {ulap**oita** ulappoina
 {ulappojen {ulapp**oja** ulappoihin
 Esimm. tarina, mansikka, leiviskä, kynttilä.
- yks. asia asian {asiaa {asiata asiaan
 mon. asiat {asioiden {asio**ita** asioina asioihin
 {asiain Esimm. lattia, lukija, runoilija, tekijä.

9. yks. arpi arven arpea arpen arpeen
 mon. arvet {arpjen {arpein arpiin arpiin
 Esimm. joki, retki, läpi, kivi, onni, hanhi, kärhi, salmi, sormi, saarni, lehti, nimi.
10. yks. sota sodan sotaa sotana sotaan
 mon. sodat {sotien {sotain sotin sotin
 Esimm. pohja, koira, koura, tupa, kuuma, suora, tuima; — silmä, märkä, kylä; — sanoma, lihava, kuuluusa; — punerva, hedelmä, isäntä, emäntä.
11. yks. pahempi pahemman pahempaa (-mpata) -mpana -mpaan
 mon. pahemmat {pahempjen {pahempain pahempia -mpina -mpiin
 Esimm. huonompi, parempi, kypsempi (komparatiiveja).
12. yks. matala matalan matalaa -lata -lana -laan
 mon. matalat {matalien {mataloiden {matalojen {matalain
 {matalia {mataloita {mataloja {-liin {-loihin
 Esimm. peruna, omena, avara, vasara.
- yks. kantaja kantajan kantajaa -jata -jana -jaan
 mon. kantajat {kantajjen {kantajoiden {kantajain {-jiin {-joihin
 Esimm. puhuja, pihlaja, vainaja, kalastaja.

13. yks. korkea korkean {korkeaa, korkeata} -keana
 mon. korkeat {korkeiden, korkeoiden} {-keina, -keihin} {-keihin, -keihin} {vapaaseen, (vapaaseen)} {vapalhin, vapaisiin}
14. yks. vapaa vapaan vapaata
 mon. vapaat vapaiden vapaita
 Esimm. harmaa, ehto, tienoo, korjuu.
15. yks. maa maan maata maahan
 mon. maat maiden maita maihin
 Esimm. jää, pää, puu, luu, syy, pii, suo, vyö, tie, voi.

2. Kaksivartaloisia nomineja.

1. yks. onneton onnettoman onnetonta {onnettomana, onnetonna} -tomaan
 mon. onnettomat {onnettomien, onnettomain} onnettomia -tomiin
- Esimm. suruton, mieleton, sanomaton (karitiivadjektiiveja, vrt. johto-oppia), — lämmin
 gen. lämpimän, muudan (gen. muutaman).

2. yks.	pahin	pahimman	{pahinta {pahimpaa	{pahimpana {pahinna	pahimpaan
mon.	pahimmat	{pahimpien {pahimpain {pahinten	pahimpia	pahimpina	pahimpiin
		Esimm. suurin, luonoin (superlatiiveja), — vasen (gen. vasemman).			
3. yks.	pieni	pienen	pienää	{pienenä {piennä	pieneen
mon.	pienet	{pienien {pienten	pieniä	pieninä	pieniin
		Esimm. kuusi, riihi, tuli, nuori, uni (essiiiveistä ks. 86 §, 2 muist.).			
yks.	liemi	liemen	lientiä	liemenä	liemeen
mon.	liemet	{liemien {lienten	liemiä	lieminä	liemiin
		Esimm. lumi, toimi, niemi, loimi.			
yks.	lapsi	lapsen	lasta	lapsena	lapsen
mon.	lapset	{lapsien {lasten	lapsia	lapsina	lapsiin
4. yks.	kudin	kutimen	kudinta	kutimena	kutimeen
mon.	kutimet	{kutimien {kudinten	kutimia	kutimina	kutimiin
		Esimm. kyynel (gen. kyynelen), tytär (gen. tyttären), eläin (gen. eläimen), ahven (gen. ahvenen).			

5. yks. varis variksen varista variksesta varikseen
 mon. varikset {variksien variksin
 {varisten variksina
 Esimm. jänis, petos, kaivos, hakemus, vastaus.
6. yks. hevonen hevosen hevosta hevoseen
 mon. hevoset {hevosien hevosina
 {hevosien hevosiin
 Esimm. toinen, pääskynen, punainen, maallinen.
7. yks. kynsi kyntä kynnä kyynteen
 mon. kynnet {kynsien kynnä kynnä
 {kynnten kynnä kynnä
 yks. yksi yhtä yhteen
 mon. yhdet yksien yksinä
 Esimm. vesi, käsi, vuosi, täysi, jälsi, parsi, hirs, kansi; kaksi.
8. yks. kolmas kolmannen kolmatta kolmantena
 mon. kolmannet kolmansien kolmansia {kolmannana
 {kolmannana kolmansina kolmansiin
 Esimm. neljäs, viides j. n. e. (järjestyslukuja).

9. yks.	hyvyys	hyvyyden	hyvyyttä	hyvyytenä	hyvyyteen
mon.	hyvyydet	{hyvyyksien {hyvyytten	hyvyksiä	hyvyyksinä	hyvyyksiin
		Esimm. pahuus, kalleus, rikkaus.			

10. yks.	olut	oluen	olutta	oluenä	olueen
mon.	oluet	{oluiden {olutten	oluita	oluinä	oluihin
		Esimm. olut, lyhyt, kätkyt, (marjut, tiehyt).			

11. yks.	hammas	hampaan	hammasta	hampaana	hampaaseen (-sen)
mon.	hampaat	{hampaiden {hammasten	hampaita	hampaina	{hampaihin {hampaisiin
	Esimm. vieras, saapas (gen. saappaan), kuhilas, eräs, kirves, ies (gen. ikeen).				

yks.	kallis	kalliin	kallista	kallina	kalliiseen (-sen)
mon.	kalliit	{kalliiden {kalleiden {kallisten	{kalliita {kalleita	{kallina {kalleina	{kalliihin -siin {kalleihin -siin
		Esimm. kaunis, valmis, ruumis.			

12. yks.	kevät	kevään	kevättä	{keväänä kevännä	kevääseen (-sen)
mon.	kevää	{keväiden keväitten	keväitä	keväinä	keväihin -siin
13. yks.	puute'	puutteen	puutetta	puutteenä	puutteeseen (-sen)
mon.	puutteet	{puutteiden puutetten	puutteita	puutteina	puutteihin -siin
	Esimm. kaste, kude, säde, lähde, vene, terve, kade, made, käärme, kantele.				
14. yks.	oppinut	oppineen	oppinutta	{oppineena (oppinunna)	oppineeeseen (-sen)
mon.	oppineet	{oppineiden oppinutten	oppineita	oppineina	oppineihin -siin

Omistusliitteinen taivutus.

92 §. Paitsi sijamuotoja ovat nominin taivutuksessa vielä huomattavat **omistusmuodot**, jotka ilmoittavat omistajan persoonan. Omistusmuodot ovat sijamuotoja, joissa, enimmiten sijapäätteen jäljessä, on omistusliite eli **possessiivisuffiksi**. Esim. *Tämä on minun poika|ni, sinun poika|si, hänen poika|nsa, meidän poika|mme, teidän poika|nne, heidän poika|nsa. Isä antoi kirjan pojalle|en. He eivät hoida taloa|an.*

Possessiivisuffiksit ovat:

	1 persoona.	2 persoona.	3 persoona.
Yks.	-ni	-si	} -nsa (') -nsä ('), —n
Mon.	-mme (')	-nne ('),	

Kolmannen persoonan suffiksina käytetään joko *-nsa*, *-nsä* tai vokaalin pidentymä ja *-n* ilman eroitusta merkityksessä; jälkimäistä kuitenkin käytetään vain niissä sijoissa, jotka omistusliitteettöminä päättyvät lyhyeen vokaaliin, paitsi nominatiivissa; esim. *kirjassaan*, *kirjojaan*, mutta yks. nom. (akk., gen., mon. nom.) *kirjansa*, yks. part. (illat.) *kirjaansa*.

Seuraavat seikat ovat varteenotettavat:

1) Suffiksi esiintyy joko sanan vahvan vokaalivartalon tai sijapäätteiden perässä.

2) Suffiksillisina ovat seuraavat sijat aina samantyyppiset: yksikön ja monikon nominatiivi ja akkusatiivi sekä yks. genetiivi (ja instruktiivi). Nämä sijamuodot sisältävät ainoastaan sanan vahvan vokaalivartalon

Taivutuskaava:

Yksikkö.

Yks. 1 pers. suff.

Nom.	käsi
Akk.	{käden {käsi
Gen.	käden
Ess.	kätenä
Part.	kättä
Transl.	kädeksi
Iness.	kädessä
Ill.	käteeni
Adess.	kädellä

Mon. 1 pers. suff.

käte mme	käte nsä
käte mme	käte nsä
käte mme	käte nsä
kätenä mme	kätenä nsä, kätenä än
kättä mme	kättä nsä, kättä än
kädeks mme	kädeks nsä, -ks en
kädessä mme	kädessä nsä, -ssä än
kätee mme	kätee nsä
kädellä mme	kädellä nsä, -llä än

Monikko.

Nom. Akk.	kädet
Gen.	1. käsen 2. käten
Ess.	käsinä
Part.	käsiä
Transl.	käsiksi
Kom.	

käte mme	käte nsä
käsie mme	käsie nsä
kätte mme	kätte nsä
käsinä mme	käsinä nsä, -nä än
käsiä mme	käsiä nsä, -ä än
käsiks mme	käsiks nsä, -ks en
käsiine mme	käsiine nsä, -ne en

ja omistussuffiksin, esim. *poika*: *poikani*, *poikamme*, *veli*: *veljesi*, *veljenne*.

3) Mon. instruktiivi suffiksillisena, jommoisena sitä harvoin käytetään, sisältää monikon vahvan vartalon ja omistussuffiksin, esim. *omin lupinsa* (vrt. *luvin*), *kaikin voiminsa*.

4) Muut sijapäätteet ja sijamuodot ovat suffiksin edessä samat kuin muuten, paitsi että translatiivilla on päätteenä **-kse-** ja että *-n*-loppuisissa sijoissa ei suffiksin edessä esiinny *n*:ää (*n* enimmiten sulaunut yhteen suffiksin alkuaänteen kanssa); esim. *poja|kse|ni*, *talo|o|mme*, *talo|o|ni*, *taloo|si*, *talo|o|nsa*, *poiki|e|nsa*, *taloj|e|nsa*, *mai|de|nsa*; *talo|sta|nsa*, *poja|lle|nsa*.

Komparatsioni (vertailu).

93 §. Suomessa ei ole suuria kaupungeita. Turku on suurempi kuin Viipuri, mutta Helsinki on Suomen kaupungeista suurin.

Adjektiivimuotoa, jolla yksinkertaisesti merkitsemme mimmoinen jokin esine on, sanotaan adjektiivin **perusasteeksi** eli **positiiviksi**, esimm. *suuri*, *vanha*. Tämän ohella on adjektiivilla kaksi vertailuastetta:

komparatiivi (voittoaste), jolla ilmoitetaan ominaisuuden toisella esineellä olevan suuremmassa määrässä kuin toisella, esim. *suurempi*, *vanhempi*;

superlatiivi (yliaste), jolla ilmoitetaan ominaisuuden jollakulla puheenaolevista esineistä olevan suurimassa määrässä, esim. *suurin*, *vanhin*.

Adjektiivien käyttämistä komparatiivissa ja superlatiivissa sanotaan vertailuksi eli komparatsioniksi.

94 §. Esimerkkejä:

	posit.	komp.	superl.
	iso	iso mpi	iso in
		g. iso mma n	iso imma n
		part. iso mpa a	iso in ta l. iso im- pa a
-o, -ö, -u, -y	mon.	„ iso mpi a	iso impi a
	outo	oudompi	oudoin
	raju	rajumpi	rajuin
	tyly	tylympi	tylyin
-a, -ä	tarkka	tarkempi	tarkin
	märkä	märempi (märjempi)	märin (märjin)
	köyhä	köyhempi	köyhin
	matala	matalampi	matalin
-i	siisti	siistimpi	siistin
-e-	suuri	suurempi	suurin
	iloinen	iloisempi	iloisin
	lyhyt	lyhyempi (lyhempi)	lyhyin (lyhin)
-aa-	rikas	rikkaampi	rikkain
-ää-	työläs	työläämpi	työläin
-ee-	terve	terveempi	tervein
-ii-	kallis	kalliimpi	kalliin kallein

Komparatiivin tunnus on: nom. **-mpi**, vahvan vartalon loppuna muissa muodoissa on **-mpa-** (heikon vrtalon **-mma-**, mon. **-mpi-**, **-mmi-**) adjektiivin heikon vokaalivartalon jäljessä, milloin se on astevaihtelun alainen; positiivin vartalon loppu-a:n, -ä:n sijalla on komparatiivin tunnuksen edellä *e*.

Muist. Adj. *vasempi* on paradigmissaan mukautunut komparatiivien mukaan; sillä on kuitenkin myös nom. ja konsonanttivartalo *vasen* (part. *vasenta* ja *vasempaa*, mon. 2:nen gen. *vasenten* ja *vasempain*).

Superlatiivin tunnus on: nom. ja konsonanttivartalo **-in**, vahva vokaalivartalo **-impa-** (heikko **-imma-**, mon.

-*impi*-, -*immi*-) adjektiivin heikon vokaalivartalon jäljessä, milloin se on astevaihtelun alainen. Vokaalivartalon lyhyt loppuvokaali muodostaa *i:n* kanssa diftongin, paitsi jos se on *a*, *ä*, *e*, *i*, joiden sijalla on *i:n* edellä kato; vokaalivartalon pitkän vokaalin sijalla on lyhyt, joka muodostaa *i:n* kanssa diftongin (vokaalivartalon loppu-*ii:tä* vastaa superlatiivin *i:n* yhteydessä *ii* tai *ei*).

95 §. Muutamien adjektiivien positiivia vastaa-massa käytetään eri vartaloon perustuvia komparatiiveja ja superlatiiveja:

posit.	kompar.	superl.
hyvä	parempi	{ parhain paras (parhaan l. paraan, parasta, parhaita l. paraita)
paljo	{ enempi enämpi	enin
pitkä	{ pidempi pitempi	pisin
moni usea	useampi	usein

1 muist. Muutamista adjektiiveista ei niiden merkityksen vuoksi käytetä vertailuasteita (esim. *ainoa*, *vuotuinen*). Joistakuista adjektiiveista, joita ei attribuutteina taivuteta, ei myöskään ole vertailuasteita, esim. *eri*, *pikku*.

2 muist. Komparatiiviasteita ovat pronominit *kumpi* (posit. *ku|ka*), *jompi* (posit. *jo|ka*), *jompikumpi*, *molemmat* (posit. *puuttuu*).

3 muist. Muutamat komparatiivit (tav. paikallissijoissa) perustuvat substantiivisiin perusasteihin (etenkin paikkaa ja aikaa merkitseviin substantiiveihin), esim. *rannempaa*, *-mpaa*, *-mmaksi* l. *rannemmalla*, *-lta*, *-lle*, *keväämpänä*. Toisinaan on perusasteena partikkeli, esim. *tännempänä*, *sinnemmäksi*, *tuonempaa*.

4 muist. Muutamissa erityisissä taivutusmuodoissa ja johdannaisissa esiintyy superlatiivin vokaalivartalon tunnukseksi *-ima-*, *-imä-*, esim. *ensimältä*, *pikimältä*, *ensimäinen*, *jälkimäinen*.

5 muist. Komparatsioni ei ole oikeastaan sanan taivutusta, vaan johtoa.

Liite nominien taivutusoppiin.

1. Lukusanat.

96 §. Lukusanat ovat:

Peruslukuja l. kardinaalisia, jotka ilmoittavat määrätyn luvun (vastaten kysymykseen: kuinka monta?), esim. *kolme, neljä*.

2. Järjestyslukuja l. ordinaalisia, jotka ilmoittavat järjestyksen (vastaten kysymykseen: kuinka mones?), esim. *kolmas, neljäs*, gen. *kolmannen, neljännen*, part. *kolmatta, neljättä*, mon. part. *kolmansia, neljänsiä*.

Järjestysluvuilla on — lukuunottamatta sanoja *ensimmäinen* ja *toinen* — johtopäätteenä nom. **-s**, vahva vokaalivrtlo **-nte-** (heikko *-nne-*, mon. *-nsi-*); kantavartalona on perusluvun (heikko) vokaalivartalo, paitsi *kolmas* sanassa, jossa perusluvun *e:n* sijalla on *a*.

97 §. Yhdistämättömät luvut ovat:

- | | |
|--|--|
| 1. yksi (yhden, yhtä, yksiä, yhtenä) | ensimmäinen (-isen, -istä, -isiä) |
| 2. kaksi (kahden, kahta, kaksia, kahtena) | toinen |
| 3. kolme (kolmen, kolmea, kolmia) | kolmas (-nnen, -tta, -nsia) |
| 4. neljä (neljän, neljää, neljiä) | neljäs |
| 5. viisi (viiden, viittä, viisiä, viitenä) | viides |
| 6. kuusi (kuuden, kuutta, kuusia, kuutena) | kuudes |
| 7. seitsemän (seitsemän, seitsemää l. seitsemä, seitsemiä) | seitsemäs |
| 8. kahdeksan (kahdeksan, kahdeksaa, kahdeksia) | kahdeksas |
| 9. yhdeksän (yhdeksän, yhdeksää, yhdeksiä) | yhdeksäs |
| 10. kymmenen (kymmenen, kymmentä, kymmeniä) | kymmenes |
| 100. sata (sadan, sataa, satoja) | sadas |
| 1,000. tuhat l. tuhannen (tuhannen, tuhatta, tuhansia) | tuhannes |
| 1,000,000. miljona l. miljoona | miljo(o)nas |

Lukusanojen taiputus on sama kuin yleensä nominien; huomattava on, että perusluvuista käytetään vain 2:sta (nominatiivin kaltaista) akkusatiivia; lukusanoista *yksi, miljon*a käytetään sekä 1:stä että 2:sta akkusatiivia (*yhden, miljonan* t. *yksi, miljon*a). Huomattakoon myös *n*-loppuiset nominatiivit *seitsemän, kahdeksan, yhdeksän, kymmenen* ja *tuhannen*; näiden lukusanojen muut sijat perustuvat toiseen, lyhyempään vartaloon.

Yhdistetyissä sanoissa esiintyvät vartalomuodot: *kolmi-, neli-, seitsen-, kymmen-*, esim. *kolmivuotinen, nelipäiväinen, seitsen-tähtinen, kymmenkunta*.

98 §. Muut luvut paitsi yllämainitut ilmoitetaan yhdistetyillä lukusanoilla, joissa yhdysosina ovat yksinkertaiset perus- ja järjestysluvut; *ensimmäinen* ja *toinen* sanojen sijasta käytetään yhdistyksissä miltei aina *yhdes* ja *kahdes*.

1. Täydet kymmen-, sata-, tuhat- ja miljonalluvut.

Esimm.

20. kaksikymmentä	kahdeskymmenes
30. kolmekymmentä	kolmaskymmenes
40. neljäkymmentä	neljäskymmenes
200. kaksisataa	kahdessadas
3,000. kolmetuhatta	kolmastuhannes
gen. kahdenkymmenen, part. kahtakymmentä j. n. e.;	
ordin. gen. kahdennenkymmenennen, part. kahdetta-	
kymmenettä.	

Pienempi luku käy suuremman edellä. Perusluku-
jen nominatiivi (= akkusatiivi) on siten kokoonpantuna,
että pienemmän luvun nominatiivin (= akkusatiivin) jäl-
jessä seuraa suuremman luvun partitiivi. Muuten ovat
molemmat yhdysosat aina samassa sijassa.

2. Täysien kymmenlukujen väliset luvut.

Esimm.

11. yksitoista	yhdestoista
12. kaksitoista	kahdestoista
13. kolmetoista	kolmastoista
19. yhdeksäntoista	yhdeksästoista
21. yksikolmatta	yhdeskolmatta
kaksikymmentäyksi	kahdeskymmenesyhdes
22. kaksikolmatta	kahdeskolmatta
kaksikymmentäkaksi	kahdeskymmeneskahdes
23. kolmekolmatta	kolmaskolmatta
kaksikymmentäkolme	kahdeskymmeneskolmas
31. yksineljättä	yhdesneljättä
kolmekymmentäyksi	kolmaskymmenesyhdes
92. kaksikymmenettä	kahdeskymmenettä
yhdeksänkymmentäkaksi	yhdeksäskymmeneskahdes

gen. yhdenkolmatta, part. yhtäkolmatta; gen. kahdenkymmenen yhden, part. kahtakymmentäyhtä; gen. yhdenneenkolmatta, part. yhdettäkolmatta; gen. kahdenneenkymmenen yhdenneen, kahdettakymmenettäyhdettä.

a) Yksikköluku, ollen lauseessa tarvittavassa muodossa, käy kymmenluvun edellä; kymmenluku, joka on ordinaalinen ja partitiivissa, merkitsee lähinnä seuraavaa kymmenlukua (*yksitoista* = yksi toista kymmentä). Yksikköluku on perusluvuissa peruslukuna, järjestyslukuissa järjestyslukuna. Tätä tapaa käytetään aina 11—19 lukuja osoittaessa.

b) Yksikköluku käy kymmenluvun jäljessä, joka merkitsee lähinnä edellistä kymmenlukua. Luvut ovat molemmat peruslukuja tai molemmat järjestyslukuja, ollen samassa sijassa. Tätä tapaa voidaan käyttää luvuissa 21:stä alkaen; se on tullut yhä tavallisemmaksi suurempia lukuja mainittaessa.

3. Täysien sata-, tuhat- ja miljonlukujen väliset luvut.

Esimm.

101. satayksi	satayhdes l. sadasyhdes
102. satakaksi	satakahdes l. sadaskahdes

121.	satayksikolmatta	satayhdeskolmatta l. sadas-
	satakaksikymmentäyksi	yhdeskolmatta sata- l. sadaskahdeskymme-
203.	kaksisataa kolme	nesyhdes
561.	viisisataa kuusikymmen-	viidessadas kuudeskymmenes-
	täyksi	yhdes
	viisisataa yksiseitsemättä	viidessadas yhdesseitsemättä
1,001.	tuhatyksi	tuhatyhdes
1,360.	tuhatkolmesataa kuusi-	tuhatkolmassadas kuudes-
	kymmentä	kymmenes
2,201.	kaksituhatta kaksisataa	kahdestuhannes kahdessadas
	yksi	yhdes
	gen. sadanyhden, part. sataayhtä; gen. satayhdennen,	
	l. sadannenyhdennen, part. satayhdettä l. sadattayhdettä.	

Täysi sata-, tuhat-, miljonaluku käy edellä; osat ovat samassa sijassa, perus- tai järjestyslukuina. Sanat *sata* (usein) ja *tuhat* (aina), 1:stä sadasta, 1:stä tuhanesta puhuttaessa, ovat yhdistetyissä järjestysluvuissa kuitenkin peruslukuina ja taipumattomina. Pitkissä sekä perus- että järjestysluvuissa noudatetaan usein sitä menettelytapaa, että vain viimeinen osa taivutetaan (peruslukuina tai järjestyslukuna), muut osat ovat peruslukuina yks. nominatiivissa, esim. 4,560:n *neljätuhatta viisisataa kuudenkymmenen*, 4,565:n *neljätuhatta viisisataa kuusikymmentäviiden*.

99 §. **Murtolukusanat.** Murtolukusanoina, paitsi *puoli* $\frac{1}{2}$ sanalla (josta *puolitoista*, *puolikolmatta* j. n. e.) on päätteinä **-s**, **-kse-**, kantavartalona järjestyslukusanon heikko vokaalivartalo (siis **-nnes**, **-nnekse-**), esim. *kolmannes* $\frac{1}{3}$, gen. *kolmanneksen*, part. *-nnesta*, *neljännes* $\frac{1}{4}$, *sadannes* $\frac{1}{100}$; *kymmenes* $\frac{1}{10}$ sanassa on kantavartalona perusluvun vartalo.

Muist. Muuten murtolukuja ilmaistaan järjestysluvun ja osa sanan yhdistyksellä (*viides-osa*, *kaksi viides-osaa*, *kahdella viides-osalla*) tai syntaktisilla keinoilla (*viides osa* l. *yksi viides osa*,

yhden viidennen osan; kaksi viidettä osaa, kahden viidennen osan; kaksi osaa viidestä j. n. e.).

100 §. Lukusanojen yhteydessä huomattakoon:

1) Multiplikatiivit, jotka ovat lukusanoista johdon tai yhdistyksen kautta syntyneet, esim. *yksinäinen, kaksinäinen, j. n. e. yhdenkertainen l. yksinkertainen, kahden- l. kaksinkertainen; seitsen-, kymmen-, sata-, tuhatkertainen.*

2) Epämääräiset eli n. s. „indefiniittiset lukusanat“, kardinaaliset ja ordinaaliset, esim. kardinaaleja: *pari; eräs, harvat, joku, jokainen, kaikki, molemmat, moni, monias, muutama, paljo, usea, vähä; — mones, edellinen, jälkimäinen, viimeinen, vrt. indef. pronomineja.*

2. Pronominit.

101 §. Pronominit, jotka ovat joko substantiiveja tai adjektiiveja, ovat viittä lajia: persoona-, demonstraatiivi- (osoittavia), interrogatiivi- (kysyviä), relatiivi- (takakohtaisia) ja indefiniitti- (epämääräisiä) pronomineja.

102 §. **Persoonapronominit** ovat *minä, sinä, hän, mon. me, te, he.* Ne ovat kaikki substantiivisia ja ilmoittavat joko puhujan (1:sen persoonan), puhutellun (2:sen persoonan) tai puheenaolevan (3:nnen persoonan).

Yksikkö.

N.	minä	sinä	hän
A.	1. minu n	sinu n	häne n
	2. minä	sinä	hän
	3. minu t	sinu t	häne t
G.	minu n	sinu n	häne n
E.	minu na	sinu na	häne nä
P.	minu a	sinu a	hän tä
			j. n. e.

Monikko.

N.	me	te	he
A.	1. mei dän	tei dän	hei dän
	2. me	te	he
	3. mei dät	tei dät	hei dät

G.	mei dän	tei dän	hei dän
E.	mei nä	tei nä	hei nä
P.	mei tä	tei tä	hei tä j. n. e.

Persoonapronominien taivutuksessa ovat huomattavat:

1) yleisistä vartaloista *minu-*, *sinu-* poikkeavat nominatiivimuodot *minä*, *sinä*; 2) nom. *hän*, joka on konsonanttivartalon kaltainen, vaikka se on yksitavuinen (vrt. 84 §, 2 b); 3) mon. nom. *me*, *te*, *he*, ilman monikon nom:n tavallista päätettä; 4) akkusatiivimuodot joilla on päätteenä *-t* (mon. *-dä|t*); näitä nyk. kirjakielessä käytetään monikossa miltei yksinomaan (harvoin *meidän* ja *me* j. n. e.) ja yksikössä enemmän kuin yleisellä tavalla muodostettuja (*minun* ja *minä* j. n. e.); 5) mon. gen. pääte *-dän* (muuten tavallisen *-den* päätteen asemesta). — Komitatiivi ja instruktiivi puuttuvat.

Muist. Runokielessä *ma*, *mä*, *sa*, *sä* (vokaalisoinnun mukaan); *mie*, *sie*, gen. *mun*, *sun*, part. *mua*, *sua* (Kalev. *milma*, *silma*), adess. *mulla*, *sulla*, *hällä*, abl. *-lta*, *-ltä*, all. *-lle*.

103 §. Kun sama persoona, joka on lauseen subjektina, on lauseessa määräyksenä, käytetään persoonapronominien muotojen asemesta *itse* paradigmin muotoja, paitsi nominatiivia, possessiivisuffiksien kanssa refleksiivipronominina (itsekohtaisena). Yksikkö ja monikko ovat yhdenlaiset. Muuten taivutus säännöllinen. Esim. *Hän ilmoitti itsensä oppilaaksi; he ilmoittivat itsensä oppilaiksi.*

	Yks.	Mon.
Nom.	(puuttuu)	(puuttuu)
Akk.	itse ni, -si, -nsä	itse mme, -nne, -nsä
Gen.	"	"
Part.	itseä ni, -si, -nsä ja -än	itseä mme, -nne, -nsä ja -än

104 §. Resiprokipronominina (molemmipuolista suhdetta ilmoittavana) käytetään *toinen* sana monikollisen

possessiivisuffiksin kanssa, joko yksin monikkomuotoisena tai kaksinaisena yksikössä, ensin taipumattomana nominatiivissa ja sen jälkeen taivutettuna ja suffiksillisena, esim. *Rakastakaa toisianne* l. *toinen toistanne*.

105 §. **Demonstratiivipronomininit** (osoittavaiset), jotka ovat sekä substantiiveja että adjektiiveja, ovat *tämä, tuo, se*, mon. *nämä* l. *nämät*, *nuo* l. *nuot*, *ne* (harv. *net*).

Yks.

Nom.	tämä	tuo	se
Akk.	{ tämä n	tuo n	se n
	tämä	tuo	se
Gen.	tämän	tuo n	sen
Ess.	tä nä	tuo na	si nä
Part.	tä tä	tuo ta	si tä
In.	tä ssä	tuo ssa	siinä
El.	tä stä	tuo sta	siitä
Ill.	tä hin	tuo hon	siihen

Mon.

Nom.	nämä l. nämät	nuo l. nuot	ne (net)
Akk.	"	"	"
Gen.	{ näi den	noi den	ni den
	näi tten	noi tten	ni tten
Ess.	näi nä	noi na	ni nä
Part.	näi tä	noi ta	ni tä
In.	näi ssä	noi ssa	ni ssä
El.	näi stä	noi sta	ni stä
Ill.	näi hin	noi hin	ni hin

Muissa sijoissa esiintyy vartalona *tä-*, mon. *näi-*, *tuo-*, mon. *noi-*, *si-*, mon. *ni-*. Useat poikkeukset tavallisesta taivutuksesta näkyvät kaavasta: 1) omituinen monikkomuodostus alku-*n-*llä; 2) mon. nom. useimmin ilman *-t:tä*; 3) vartalot *tämä-*, *tä-* sekä *se-*, *si-* ja *sii-*; 4) *se* sanan oudot inessiivi-, elatiivi- ja illatiivimuodot.

Muist. Runoudessa: *tää*, gen. *tään* l. *tän*, mon. *nää* = tämä j. n. e.

106 §. **Interrogatiivipronomineja** (kysyväisiä)
ovat: *kuka*, *ken* (substantiiveja), *mikä*, *kumpi* ja *kumpainen* (substantiiveja ja adjektiiveja).

	Yksikkö.		
Nom.	ku ka	ken	mi kä
Gen.	(ku n ka	ken en	mi n kä
Akk.	"	{kene t kene n	mi n kä
Part.	ku ta	ke tä	mi tä
Iness.	ku ssa	{kene ssä ke ssä	mi ssä
Illat.	ku hun	{kene en ke hen	mi hin
	Monikko.		
Nom.	ku tka	ke tkä	mi tkä
Gen.	{kui den kui tten	kei den kei tten	mi n kä
Part.	kui ta	kei tä	mi tä
Iness.	kui ssa	kei ssä	mi ssä
Illat.	kui hin	kei hin	mi hin

Poikkeukset tavallisesta taivutuksesta näkyvät kaavasta: 1) liitännäispartikkeli *-ka*, *-kä* esiintyy *kuka* ja *mikä* (vrtlot *ku-*, *mi-*) pronominiin niissä muodoissa, jotka ilman tätä liitettä olisivat yksitavuisia, sekä *ken* pronominin mon. nominatiivissa *ketkä* (joskus muissa muodoissa, esim. *mihinkä*, *kuhunka*); runokielessä käytetään näitäkin muotoja ilman *-ka*, *-kä* liitettä; 2) *ken* pronominin nominatiivi on konsonanttiloppuinen, vaikka sana on yksitavuinen; yleinen vok.-vrtlo *kene-*, yks. part:ssa ja mon. nom:ssa *ke-*, jota käytetään muissakin sijoissa; 3) *mikä* pronominin mon. nom. ja akk. on *mitkä*, muut sijat yhtäläiset kuin yksikössä.

1 muist. *Kuka* ja *ken* ovat tavallisesti toistensa täyteinä, niin että nominatiivina käytetään *kuka* ja muut sijat otetaan *ken* paradigmista.

Kumpi pronominin taivutus on samanlainen kuin komparatiivien, *kumpainen* pronominin samanlainen kuin muiden *-nen*-paradigmien.

2 muist. Interrogatiivipronomineja käytetään myös relatiivisina.

107 §. **Relatiivipronominit** (takakohtaiset) viittaavat johonkin toiseen lauseen sanaan (välisti kokonaiseen lauseeseen), aloittaen samalla sivulauseen. Relatiivipronomineja ovat *joka* ja harvinainen *jompi* (substantiiveja ja adjektiiveja).

Joka pronominin taivutus on samanlainen kuin *kuka* pronominin; *jompi* pronominin samanlainen kuin komparatiivien.

108 §. **Indefiniittipronominit** (epämääräiset) ovat:

1. Relatiivi- ja interrogatiivipronomineista muodostuneita (subst. ja adj.):

Yhdistetyt *joku*, gen. *jonkun*, part. *jotakuta*, mon. part. *joitakuita*, sekä *jompikumpi*, gen. *jommankumman*, part. *jompaakumpaa*, mon. part. *jompiakumpia*. Kummassakin paradigmissa siis molemmat yhdysosat ovat taipuvaiset.

-kin partikkelilla muodostuneet: *jokin*, *kukin*, *kenkin*, *mikin*, *kumpikin*, *kumpainenkin*, gen. *jonkin*, *kunkin*, *kenenkin*, *minkin*, *kummankin*, *kumpaisenkin*, part. *jotakin* (*jotain*), *kutakin*, *ketäkin*, *mitäkin*, *kumpaakin*, *kumpaistakin*, mon. part. *joitakin* j. n. e.

-kaan partikkelilla muodostuneet: *kukaan*, *mikään*, *kenkään*, *kumpikaan*, *kumpainenkaan*, gen. *kunkaan*, *minikään*, *kenenkään*, *kummankaan*, *kumpaisenkaan*, part. *kutakaan*, *mitäkään* l. *mitään*, *ketäkään* l. *ketään*, *kumpakaan*, *kumpaistakaan*, iness. *kussakaan* l. *kussaan*, *missükään* l. *missään*, *kummassakaan*, *kumpaisessakaan*.

Joka (taipumaton adjektiivi), *jokainen*, gen. *jokaisen*.

2. Muita (oik. vain adjektiiveja, joilla on indefiniittinen merkitys): *ainoa* (*ainokainen*, *ainoinen*), *eri* (taipumaton);

eräs, gen. *erään*; *harva*, mon. *harvat*; *itse'*, käytetään taipumattomana pääsanansa edellä, mutta sen jäljessä taipuvaisena ja suffiksillisena (esim. *itse kuninkaan*, *kuninkaan itsensä*); *kaikki*, gen. *kaiken*, yks. akk. *kaiken* ja *kaikki*, mon. nom. ja akk. *kaiket* (merk. = „koko“), mutta tav. *kaikki*; *koko* taipumaton; *molemmat*, gen. *molempien*, -*mpain*, ainoastaan monikossa; *moni*, gen. *monen*, part. *monta*, mon. part. *monia*; *monias*, gen. *moniaan*, välisti *moniahta*; *muu*, gen. *muun*; *muutama* l. *muudan* (*muuan*), gen. *muutaman*, part. *muutamaa* l. *muudanta* (joskus: *muuatta*), *sama*, *samainen*, *toinen*.

109 §. Indefiniittipronomineihin on luettu myös **pronominiaalit**, sanat, jotka ovat pronomineista muodostuneet johdon tai yhdistyksen tietä. Näillä on loppuna:

a) *-kalainen*, *-käläinen*: *meikäläinen*, *teikäläinen*, *heikäläinen*, *täkäläinen*, *tuokalainen*, *sikäläinen*, *muukalainen*;

b) *-lainen*: *tällainen*, *tuollainen*, *sellainen*, *kullainen*, *millainen*, *jollainen*, *jonkunlainen*, *samanlainen* l. *samallinen*, *muunlainen* l. *muullainen*;

c) *-moinen*, *-möinen*: *tämmöinen*, *tuommoinen*, *semmoinen*, *kummoinen*, *mimmoinen*, *jonkunmoinen*, *jonkinmoinen*;

d) *-llinen*: *sillinen*, *millinen*;

e) *-tuinen*, *tyinen*, (*-ttuinen*), *-ttyinen*: *monituinen*, *erityinen*; *mittuinen*.

II. Verbit.

Verbien taivutus.

110 §. Verbiparadigmaan kuuluu kahta päälajia muotoja:

1. Persoonamuotoja (tekijämuotoja), joissa, eri päätteiden avulla, ilmoitetaan toimittava persoona, esim. *sanon*, *tulee*.

2. Sija- ja omistusmuotoja, jotka perustuvat johonkin verbistä johtuneeseen nominaalivartaloon, esim. *sanoessani, tulemaan*.

Kaikkia verbin paradigmiiin kuuluvia persoonamuotoja on tapana nimittää **finiittimuodoiksi**, jota vastoin sija- ja omistusmuodot ovat **infiniittimuotoja**.

111 §. Verbin käyttämistä **persoonamuodoissa** (finiittimuodoissa), sanotaan **konjugatsiooniksi**.

112 §. Suomen verbin konjugatsioonissa ovat huomattavat:

1. Kolme **persoonaa**: **1:nen**, **2:nen** ja **3:s** (vrt. 102 §) sekä kaksi **lukua**: **yksikkö** ja **monikko**. Verbin sanotaan olevan 1:ssä persoonassa, kun sillä jotakin lausutaan itse puhujasta (*kirjoitan, kirjoitamme*); 2:ssä, kun sillä jotakin lausutaan puhutellusta (*kirjoitat, kirjoittatte*); 3:nnessä, kun sillä lausutaan jotakin puheena-olevasta (*hän tulee, poika tulee, he tulevat, pojat tulevat*); niinkään verbin sanotaan olevan yksikössä, kun toimittavia persoonia on yksi (*kirjoitan, kirjoitat, kirjoittaa*), monikossa, kun niitä on useampia (*kirjoitamme, kirjoittatte, kirjoittavat*).

Useita verbejä käytetään vain yhdessä persoonassa ja luvussa: yksikön kolmannessa, esim. *sataa, pyryttää, täytyy* j. n. e. Tällaisia verbejä sanotaan **persoonattomiksi**. Näihin kuuluu myös passiivi 1. persoonaton muoto (*sanotaan, kirjoitetaan*), josta ks. alemm.

2. Kaksi **temporia** eli **aikamuotoa**: **preesens** (kestämä), joka ilmoittaa **menemätöntä** aikaa (nykyistä tai tulevaa: *kirjoitan*), sekä **imperfekti** (kertoma, oik. preteriti), joka ilmoittaa **mennytätä** aikaa (*kirjoitin*).

3. Neljä **moodia** eli **tapamuotoa**:

a) **Indikatiivi** (tositapa), joka esittää tekemisen todellisena, esim. *minä tiedän sen*.

b) **Potentsiaali** (mahtotapa), joka esittää tekemisen mahdollisena. Esim. *Tietäenethän sen sanomattakin.*

c) **Konditsionaali** (ehtotapa), joka esittää tekemisen ehdonalaisena. Esim. *Kirjoittaisin, jos osaisin.*

d) **Imperatiivi** (käsky tapa), joka esittää tekemisen käskettynä tai toivottuna. Esim. *Tule! Tulkaa! Tul-koon!*

4. **Kaksi päämuotoa.**

a) **Aktiivi** eli **persoonallinen muoto**, jonka ominaisuutena on, että toimittava persoona on määrätty, esim. *tulen, tulin, tulisin.*

Toisinaan aktiiviakin, pääasiassa yks. 3:nnessä persoonassa, käytetään persoonattomasti, esim. *kyllä sen kohta näkee*; samoin *tuulee, sataa*, ks. 1. kohta.

b) **Passiivi** eli **persoonaton muoto**, jonka ominaisuutena suomessa on että sillä osoitetaan teon toimittajaksi määräämätön persoona, esim. *tullaan, tultiin, tul-taisiin.* Vrt. yllä 1 kohta.

113 §. Infinitiimuodot ovat verbistä johtuneita **nominaalimuotoja**, substantiiveja tai adjektiiveja, jotka ainoastaan syntaktisten ominaisuutensa puolesta ovat verbinluontoisia (voivat saada objektin ja adverbialin).

Ne ovat:

1. **Infinitiivejä**, jotka ovat substantiiveja ja joita on luvultaan **neljä: I:nen, II:nen, III:s ja IV:s**; esim. *kirjoittaa', kirjoittaessa, kirjoittaman, kirjoittaminen*; — *kirjoitettaessa, kirjoitettaman.*

2. **Partisipeja**, jotka ovat adjektiiveja. Niitä on **kaksi: I:nen**, joka ilmoittaa päättymättömän (s. o. joko kestävän tai aiotun) tekemisen, esim. *kirjoittava, kirjoitettava*; sekä **II:nen**, joka ilmoittaa päättyneen tekemisen, esim. *kirjoittanut, kirjoitettu.*

Nominaalimuodoista käytetään II:sta ja III:tta infiniiviä sekä molempia partisipeja aktiivin ohessa myös

Aktiivi.

Indikatiivi.

Potentsiaali.

Preesens.

Imperfekti.

Preesens.

yks.	1 p.	sano	n	saa	n	sanoi	n	sai	n	sanone	n	saane	n
	2 "	sano	t	saa	t	sanoi	t	sai	t	sanone	t	saane	t
	3 "	sano	o	{saa		sanoi		sai		sanone	e	saane	e
				{saa	pi								
mon.	1 p.	sano	mme	saa	mme	sanoi	mme	sai	mme	sanone	mme	saane	mme
	2 "	sano	tte	saa	tte	sanoi	tte	sai	tte	sanone	tte	saane	tte
	3 "	sano	vat	saa	vat	sanoi	vat	sai	vat	sanone	vat	saane	vat

Konditionaali.

Imperatiivi.

Preesens.

Preesens.

yks.	1 p.	sanoisi	n	saisi	n	sano'		saa	
	2 "	sanoisi	t	saisi	t	sanoko	on	saako	on
	3 "	sanoisi		saisi		sanokaa	mme	saakaa	mme
mon.	1 p.	sanoisi	mme	saisi	mme	{sanokaa		{saakaa	
	2 "	sanoisi	tte	saisi	tte	{(sanokaa	tte)	{(saakaa	tte)
	3 "	sanoisi	vat	saisi	vat	sanoko	ot	saako	ot

Infinitiivi.

I. Lyhyempi

muoto

Pitempi

muoto (transl.).

sanoa'

sanoa|kse(ni)

saada|kse(ni)

saada|'

III.

Iness.

sanoma|ssa

sanoma|sta

sanoma|an

sanoma|lla

sanoma|tta

sanoma|n

saama|ssa

saama|sta

saama|an

saama|lla

saama|tta

saama|n

II. Iness.

{sano|ssa

{sano|ssa

saade|ssa

saade|ssa

Instr.

{sano|n

{sano|n

saade|n

saade|n

IV.

Nom.

sanominen

saaminen

Part.

sanomis|ta

saamis|ta

Partisipi.

I. sanova

saava

II.

Nom. sanonut

saanut

Gen. sanonee|n

saanee|n

Kielto-
muodot.

Ind. preesens.

(en) sano' saa'

Potentsiaali.

(en) sanone' saane'

Konditionaali.

(en) sanoisi saisi

Imperatiivi.

(äiä) sano' saa'

(älkөөn) sanoko saako

Indikatiivi.		Passiivi.		Potentsiaali.	
Preens.	sanota an	saada an	sanotti in	saati in	sanottane en
			saataisi in	saataisi in	saatane en
Konditsionaali.		Imperfekti.		Imperatiivi.	
Preens.	sanottae ssa	saatae ssa	sanottai ssa	saatai ssa	saatako on
			saatai ssa	saatai ssa	saatako on
II. Iness.			Infinitiivi.		
			Partisiipi.		
I. sanottava	saatava	saatava	II. sanottu	saatu	
Kieltomuodot.		Potentsiaali.		Imperatiivi.	
Ind. preens.	(ei) sanota'	saada'	(ei) sanottane'	saatane'	
Konditsionaali.	(ei) sanottaisi	saataisi	(älköö) sanottako	saatako	

passiivissa. Passiiviset nominaalimuodot osoittavat aktiivisiin verraten:

a) **Persoonattomuutta.** Esim. *Nyt pitää luettaman* (vrt. akt. *Sinun pitää lukeman*). *Toukoja tehtäessä oli sateinen aika* (vrt. *Toukoja tehdessäni oli sateinen aika*). Aktiivisten muotojen ohessa on siis toimittava persoona jolla-kin tavoin ilmoitettu (vaikka se ei nominaalimuodoissa tapahdu verbin taivutuspäätteillä), passiivissa toimittava persoona on osoitettu määräämättömäksi.

b) **Toiminnan-alaisuutta** (varsinaista passiivia, nk. muissa kielissä). Esim. *Nämä kirjat ovat luettavat*. *Tehty työ* (vrt. *lukeva, tehnyt*). Sen sijaan että aktiiviset muodot ilmoittavat toimivata, ilmoittavat siis passiiviset toiminnan-alaista. Puhtaassa passiivisessa merkityksessä käytetään nominaalimuodoista vain partisipeja.

Persoonapäätteet.

115 §. **Persoona** ja **luku** ilmoitetaan **persoonapäätteillä**, jotka ovat:

	Yksikkö.		Monikko.	
1:nen pers.	-n	-mme	saa n	saa mme
2:nen „	-t	-tte	saa t	saa tte
	{ —,	-vat	{ tule e, sano o	saa vat
3:s „	{ 0		{ anta a	
	{ -pi		{ saa	
			{ saa pi	

1:sellä ja 2:sellä sekä mon. 3:nnella persoonalla on indikatiivissa, potentsiaalissa ja konditionaalissa samantaiset päätteet. Yks. 3:nnella persoonalla on indikatiivin ja potentsiaalın preesensissä päätteenä vokaalinpidentymä, milloin se on mahdollinen (s. o. lyhyen vokaa-
lin jäljessä), esim. *sano|o*, *puhu|u*, *sanone|e*, *puhune|e*.

Jos vartalo päättyy pitkään vokaaliin, on ind. presensin 3:s persoona päätteetön tai on sillä päätteenä *-pi*, esim. *saa* l. *saa|pi*, *vastaa* l. *vastaa|pi*.

1 muist. Runokielessä esiintyy vokaalinpidentymän asemesta yks. 3:nnen persoonan päätteenä *-vi*, esim. *tulevi*, *nukkunevi*. Joskus esiintyy *-pi* vokaalinpidentymän jäljessä, esim. *tuleepi*.

2 muist. Runokielessä esiintyy potentsiaalain kolmannessa persoonassa toisinaan päätteenä *-he*, esim. *tulle|he*.

Indikatiivin imperfektin ja konditionaalain presensin yks. 3:s persoona on aina päätteetön.

3 muist. Vanhemmassa kirjakielessä näiden temporien mon. 3 persoonalla on pääte *-t*, esim. *tulit*, *tulisit*.

4 muist. Kolmas persoona on oikeastaan alkujaan ollut yksikössä päätteetön, monikossa sillä on ollut päätteellä monikon merkki *-t*. Vokaalin pidentymä, *-pi*, sekä *-va-* (*-va|t* päätteessä) ovat olleet presensin tunnus eivätkä persoonapäite.

116 §. Imperatiivissa ovat persoonapäätteet:

yks.	mon.
1. (puuttuu)	<i>-mme</i> saakaa mme
2. 0	0, <i>-tte</i> saa' saakaa (tte)
3. <i>-—n</i>	<i>-—t</i> saako on saako ot
(= vokaalin- pidentymä ja <i>-n</i>)	(= vokaalin- pidentymä ja <i>-t</i>)

Ks. alemp. 124 §.

Muist. Semmoisissa runokielen imperatiivin 2:sen persoonan muodoissa kuin *saao|s*, *saako|si* on päätteellä *-s*, *-si*. Imperatiivin mon. 2:sen persoonan päätteellä oik. on *-a* (*saaka|a*).

117 §. Passiivin ainoan persoonan päätteellä on:
-—n (= vokaalinpidentymä ja *-n*) saada|an
 saati|in

118 §. Esimm. Ind. pres. yks. 3 p. *muutaksen* l. *muutai|kse(n)*, *istuksen* l. *istui|kse*; impf. yks. 3 p. *muutti|hen* l. *muutti|he*, *loihen* l. *loi|he*; — runok. pres. yks. 1 p. *luome* tekeydyn, *heittäime* heittäydyn, mon. 1 p. *työnteileimme* ryhdyimme, impf. yks. 1 p. *loime* tekeydyn, *ajattelimme* ajattelin itsekseen.

Yleensä persoonapäätteet ilmoittavat toimittavaa persoonaa eli subjektia. Refleksiivisissä muodoissa kuitenkin per-

soonapäätteet ilmoittavat joko ainoastaan objektia (joskus adverbialia) tai samalla kertaa sekä objektia (adverbialia) että subjektia. Proosassa käytetään ainoastaan ind. prees. ja impf. yks. 3:ttä persoonaa, joilla on loppuna prees. *-k|sen* l. *-k|se* (persoonapääte on oik. vain *-sen*, *-se*) ja impf. *-hen*, *-he*; runokielessä on yks. 1 persoonan päätteinä *-me*, mon. 1 p. *-mme*.

Refleksiivisistä johtomuodoista ks. 165 §, etenkin d).

Vartalog.

119 §. Esimm. *sano|n*, *anna|n*, *anta|vat*, *sanone|n*, *sanota|an*, *sanottane|en*.

Kun persoonapääte erotetaan verbimuodosta, niin jäävät jäljelle eri temporien, moodien tai päämuotojen vartalog. Aktiivin indikatiivin preesensin vartalo on samalla kertaa sanavartalo; muista vartaloista me löydämme, verraten niitä paradigmin muihin muotoihin, jonkun äänteen tai äänneryhmän, joka on asianomaiselle tempori- j. n. e. vartalolle ominainen, s. o. sen tunnuksen (*sano|ne|n*). Kun persoonapääte ja tunnus (tunnukset) on erotettu, jääpi jäljelle sanavartalo (vahva tai heikko vokaalivartalo, konsonanttivartalo).

Aktiivi.

120 §. Esimm. *lue|n*, *lue|t*, *lue|mme*, *lue|tte*, — *luke|e*, *luke|vat*; *makaa*, *makaa|vat*.

Indikatiivin preesensillä ei ole mitään näkyväistä tunnusta.

Persoonapäätteet siinä ovat aina vokaalivartalon jäljessä; 1:ssä ja 2:ssa persoonassa heikon, 3:nessä vahvan vokaalivartalon jäljessä, milloin se on astevaihtelun alainen.

121 §. Esimm. *tahdo|in*, *tahdo|it*, *tahdo|i|mme*, *tahdo|itte*, — *tahtoi*, *tahtoi|vat*; *annan* : *anno|i|n*, *antoi*; *otan* : *oti|n*, *otti*; *puhallaan* (*puhallettaa*) : *puhalsi|n*; *kaadan* (*kaataa*) : *kaado|i|n*, *kaatoi* ja *kaasi|n*, *kaasi*; *luen* : *lui|n*, *luki*;

revin : impf. *revi**n*, *repi*; *uin* : impf. *ui**n*; *haravoin* : impf. *haravo**n*; *saan* : *sa**n*; *tuon* : *to**n*; *makaan* (*maatsoon*) : *makasi**n*; *avaan* (*avatoon*) : *avasi**n*; *putoon* (*pudotsoon*) : *putosi**n*.

Imperfektin vartalo loppuu **-i-**hin, joka on sen tunnus. Tämä *i* on kietoutunut vartalon loppuvokaaliin, edellä (26 §) esitetyllä tavalla. Huomattakoon niinikään *s*, joka *i:n* edellä esiintyy muualla tavattavan *t:n* (*d:n*) sijalla (ks. 35 §, *d*, *e*). Niillä verbeillä, joiden vokaalivartalo päättyy pitkään tai kahteen lyhyeen vokaaliin, on imperfektivartalon loppuna aina **-si** (lyhyen vokaalin jäljessä).

Muist. Huom. *antaun* (*antauttiin*) : impf. *antausin* (vrt. alemm. 140 §, muist.). — Huom. *käyn* ~ *kävin*.

122 §. *sanone**n*, *sanone**e*, *lukene**n*, *saane**n*; *menne**n*, *tehne**n*, *alenne**n*, *vastanne**n*, *punninne**n*; — *nousse**n* l. *nousne**n*, *tulle**n*, *purre**n*.

Potentsiaalin (preesensin) tunnuksena on **-ne-**, joka kaksivartalosisissa sanoissa on konsonanttivartalon jäljessä; *n:n* sijalla on kuitenkin usein *s:n* ja aina *l:n*, *r:n* jäljessä sama konsonantti, joka käy edellä (**-se-**, **-le-**, **-re**). Vrt. yllä 38 §.

123 §. *sanon* : *sano***isi***n*, *luen* : *luk***isi***n*, *etsin* : *et***isi***n*, *haravoin* : *haravo***isi***n*, *uin* : *ui***isi***n*, *saan* : *sai***isi***n*, *tuon* : *toi***isi***n*, *vien* : *vei***isi***n*, *vastaan* : *vasta***isi***n*, *virkoan* : *virko***isi***n* l. *virko***aisi***n*, *lankean* : *lanke***aisi***n* l. *lankei***si***n*, *haluan* : *halua***isi***n* (harv. *halu***isi***n*), *pölyää* : *pöly***äisi** (harv. *pöly***isi**), *häviää* : *hävi***äisi** (harv. *hävi***isi**).

Konditionaalnin vartalon loppuna on **-isi-** joka on sen tunnuksena; sen alku-*i* on kietoutunut (vahvan) sanavartalon loppuvokaaliin yllä esitetyllä tavalla (26 §).

Muist. Huom. *käyn* ~ *kävisin*.

124 §. *sano*^o, *sanokaa*^{mme}, *sanokaa*(^{tte}) (oik. *sanoka*(^a); *sanoko*(^{on}), *sanoko*(^{ot}); *anna*^o, *antakaa*; *tule*^o,

tulko|on, *tulkaa*, *tulko*|ot; *pese'*, *peskää*, *peskö*|ön; *aletko*|on, *punnitko*|on, *vastatko*|on.

Imperatiivin tunnuksena näemme olevan *-'*, *-kaa-*, *-kää-*, *-ko-* l. *-kö-*. Aspiratsioni on sanan heikon vokaalivartalon jäljessä, *k*-alkuinen tunnus yksivartalosisissa sanoissa vahvan vokaalivartalon, kaksivartaloisissa sanoissa konsonanttivartalon jäljessä.

Muist. Imperatiivissa on oikeastaan kaksi eri moodia: 1:nen ja 2:nen imperatiivi (jälkimäistä on sanottu myös optatiiviksi), joita käytetään toistensa täyteenä. Edellisen tunnukseksi on *-'*, *-ka-*, *-kää-* (*-kaa-*, *-kää-*): yks. 2 p. *saa'*, 3 p. *saaka*|an (*saaka*|han), mon. 1 p. *saakaa*|mme (run. alkuperäisemmin *saaka*|mme), 2 p. *saaka*|a (*saakaa*|tte, run. *saaka*|tte), 3 p. *saaka*|at (*saaka*|hat). Jälkimäisen tunnuksena on *-ko-*, *-kö-*, *-o-*, *-ö-*: yks. 2 p. *saao*|s l. *saako*|si, 3 p. *saako*|on (*saako*|hon). mon. 1 p. *saako*|mme, 2 p. *saako*|tte, 3 p. *saako*|ot (*saako*|hot); huom. *tullo*|s, *mennö*|s, *surro*|s (ks. yllä 28 §, 4 muist.); run. *laatio*|mme, *kylpeö*|tte, *viitsiö*|te, *katso*|ote. 1:sen imperatiivin 3:tta ja 2:sen imperatiivin 1:stä ja 2:sta persoonaa proosakielessä nykyään perin harvoin käytetään.

125 §. Verbin nominaalimuodoista infinitiivejä käytetään ainoasti määrättyissä sijoissa, partisipeilla on täydellinen nominin taivutus. Kun sijapäätteet erotetaan, jää nominaalimuodon vartalo; vertaamalla sitä sanan yleiseen vartaloon, saadaan nominaalimuodon tunnus.

126 §. Esimm. *sanoa*|', *puhua*|', *alkaa*|', *armahtaa*|', *itkeä*|', *repiä*|'; — *haravoida*|', *saada*|', *viedä*|'; — *juosta*|', *pestä*|'; *tehda*|', *mennä*|', *tulla*|', *purra*|'; *aleta*|', *punnita*|', *vastata*|', — *sanoa*|kse|ni, *saada*|kse|ni, *viedä*|kse|ni.

1:stä infinitiiviä on kaksi muotoa: lyhyempi, n. s. yleinen infinitiivi, jonka päätteensä on *-'*, sekä pidempi, translatiivi, jonka päätteensä on *-kse*, mikä aina esiintyy possessiivisuffiksien edellä.

Muist. Lyhyempi muoto on *-'*-päätteinen latiivi, ks. yllä 79 §., 2.

Kun sijapäätte erotetaan, niin 1:sen infinitiivin tunnukseksi jää yksivartaloisissa verbeissä lyhyen vokaalin

jäljessä¹ **-a-**, **-ä-**, sekä pitkän vokaalin tai diftongin jäljessä² **-da-**, **-dä-**; tunnus on vahvan vokaalivartalon jäljessä. Kaksivartaloisissa verbeissä tunnus on konsonanttivartalon jäljessä; tunnuksena on s:n jäljessä **-ta-**, **-tä-** (vrt. yllä 29 §), muiden konsonanttien jäljessä on t:n sijalla sen heikko aste (**-h|dä-**, **-n|na-**, **-n|nä-**, **-l|la-**, **-l|lä-**, **-r|ra-**, **-r|rä-**), ja jos verbin konsonanttivartalo on **-t-**loppuinen, niin on infinitiivissä kahdennetun t:n (= tt) sijalla yksinäis-t (*vastat|koon : vastata'*, *punnit|koon : punnita*, *alet|koon : aleta*), joten siis näissä tapauksissa infinitiivin loppuna on **-ta'** **-tä'** lyhyen vokaalin jäljessä.

127 §. Esimm. *sanoe|ssa* l. *sanoi|ssa*, *laulae|ssa* l. *laulai|ssa*, *itkie|ssä* l. *itkei|ssä*; — *haravoide|ssa*, *saade|ssa*; — *juoste|ssa*: *tehde|ssä*, *menne|ssä*, *tulle|ssa*, *purre|ssa*, *alete|ssa*, *punnite|ssa*, *vastate|ssa*; — *sanoen* l. *sanoi|n*, *saaden* j. n. e.

II:esta infinitiivistä käytetään inessiiviä ja instruktiiivia. Sen vartalomuodostus on samanlainen kuin I:sen infinitiivin, paitsi että vartalon loppuvokaali on toinen: a:n, ä:n sijalla **e** (**i** muiden vokaalien paitsi **i**:n jäljessä, ks. 24 §).

Muist. II:sen infinitiivin vahva vartalo (**-te-**loppuinen) ilmestyy heikon asemesta instruktiiivissa suffiksin edellä, esim. *nähde|n* ~ *nähte|ni*, *kuulle|n* ~ *kuulte|ni*.

128 §. Esimm. *lukema|ssa*, *lukema|sta*, *lukema|an*, *lukema|lla*, *lukema|tta*, *lukema|n*; *tekemä|ssä* j. n. e.

III:tta infinitiiviä käytetään useissa sijoissa (iness., elat., ill., adess., abess., instr.). Sen tunnuksena on **-ma-**, **-mä-**, vahvan vokaalivartalon jäljessä.

¹ Korottoman tavun lyhyen vokaalin jäljessä.

² Korollisen tavun pitkän vokaalin tai diftongin jäljessä.

Esimm. *Olin kaatuma|lla|ni, tav. kaatuma|isi|lla|ni.*
Olin menemä|llä|ni, menemä|isi|llä|ni.

III:nneen infinitiivin suffiksillisen adessiivin asemesta käytetään usein tämän infinitiivin deminutiivimuodon, n. s. „V:nneen infinitiivin“ suffiksillista mon. adessiivia (tunnuksena mon. **-maisi-, -mäisi-**).

129 §. *Nyt on meneminen. Ei ole sinne menemistä.*

IV:nneestä infinitiivistä käytetään (verbinluontoisena) nominatiivia ja partitiivia. Tunnuksena on nom. **-minen**, part. (konsonanttivartaloinen) **-mis-** vahvan vokaalivartalon jäljessä.

130 §. *sanova, tekevä, kumartava, saava, (l. saapa), käyvä (l. käypä).*

I:sen partisipin tunnus on **-va, -vä.**

Muist. Yksitavuisten verbien I:sen partisipin vahvan vartalon loppuna saattaa olla myös **-pa, -pä.**

131 §. *sanonut, part. sanonut|ta, gen. sanonee|n, mon. part. sanonei|ta, luku|nut, saanu|t; — mennyt, tehnyt, alennut, vastannut, punninnut; — nousut l. nousnut, pessyt, tullut, purrut.*

II:sen partisipin nominatiivin ja konsonanttivartalon tunnuksena on **-nut, -nyt**, vokaalivartalon **-nee-** (mon. **-nei-**); *n:n* sijalla on usein *s:n* sekä aina *l:n, r:n* jäljessä *s, l, r* (vrt. 38, 122 §§). Tunnus on yksivartalosisissa sanoissa vahvan vokaalivartalon, kaksivartalosisissa konsonanttivartalon jäljessä.

Passiivi.

132 §. Esimm. *saada|an, sanota|an, mennä|än; saat|in, sanotti|in; saatane|en, sanottane|en; saataisi|in, sanottaisi|in; saatako|on, sanottako|on, mentäkö|ön.*

Kun passiivin muodoista erotetaan persoonapäätte, niin jäävät jäljelle passiivin eri tempori- ja moodivartat, joilla yleensä on samat tempori- ja mooditunnukset kuin aktiivissa: indikatiivin preesensissä ei mitään näkyväistä, imperfektissä **-i-**, potentsiaalissa **-ne-**, konditsionaalissa **-isi-**, imperatiivissa **-ko-**, **-kö-**.

133 §. Esimm. *saatae*|ssa l. *saatai*|ssa, *sanottaa*|ssa l. *sanottai*|ssa; *saatama*|n, *sanottama*|n; *saatava*, *sanottava*; *saatu*, *sanottu*, *tehty*, *vedetty*.

Nominaalimuodoista tavataan passiivissa: II:sen infinitiivin inessiivi: tunnus on **-e-** tai diftongia muodostava **-i-**; III:nmen infinitiivin instruktiivi: tunnus **-ma-**, **mä-**; I:nen partisipi: tunnus **-va**, **-vä**; sekä II:nen partisipi, joka on vastaavasta aktiivimuodosta aivan eroava: sen loppuna on **-tu**, **-ty**, **-ttu**, **-tty**, jossa partisipin tunnukseksi esiintyy **-u**, **-y**.

134 §. Esimm. *saata*|koon, *haravoita*|koon; *pestä*|köön, *tehtä*|köön, *mentä*|köön, *tulta*|koon, *purta*|koon, *punnitta*|koon, *vastatta*|koon, *kootta*|koon; — *saada*|an, *haravoita*|an; *pestä*|än, *tehda*|än, *mennä*|än, *tulla*|an, *purra*|an, *punnita*|an, *vastata*|an, *koota*|an.

sanotta|koon, *taotta*|koon, *annetta*|koon, *armahdetta*|koon; — *sanota*|an, *taota*|an, *anneta*|an, *armahdeta*|an.

Passiivimuodoissa tempori- ja mooditunnukset esiintyvät passiivin yleisen vartalon jäljessä, jonka tunnukseksi on: **-ta-**, **-tä-** paitsi lyhyen vokaalin jäljessä **-tta-**, **-ttä-**; passiivin heikossa vartalossa on *t:n* ja *tt:n* sijalla näiden heikot vastineet (*-ta-*, *-tä-* ~ *-da-*, *-dä-*; *-h|tä-* ~ *-h|dä-*; *-n|ta-*, *-n|tä-* ~ *-n|na-*, *n|nä-*; *-l|ta-*, *-l|tä-* ~ *-l|la-*, *-l|lä-*; *-r|ta-*, *-r|tä-* ~ *-r|ra-*, *-r|rä-*; *-t|ta-*, *-t|tä-* ~ *-ta-*, *-tä-*; — *-tta-*, *-ttä-* ~ *-ta-*, *-tä-*). Vahva aste esiintyy kaikissa muodoissa paitsi ind. preesensissä (sekä 2:sen partisipin taivutuksessa: *tehty*, *tehdystä* j. n. e.), jossa on heikko

aste. Ilman säännöllistä loppuvokaaliaan *-a:ta*, *-ä:ttä* on passiivin vartalo ind. imperfektissä ja II:ssessa partisiipissa (joissa tunnuks^{et} *-i-*, *-u-*, *-y* ovat suorastaan passiivin tunnuksen konsonantin jäljessä).

Kaksivartalolisissa paradigmeissa on *-ta-*, *-tä-* (*~da-*, *~dä-*; j. n. e.) konsonanttivartalon jäljessä; *-tta-* (*~ta-*) on sanan heikon vokaalivartalon jäljessä (*taotta|koon*, *taotta|an*) ja on huomattava että sanavartalon loppu-*a:n*, *ä:n* sijalla on passiivin tunnuksen edessä *e* (*annettakoon*, *annetaan*: antaa; *heitettäköön*, *heitetään*: heittää).

Kieltomuotovartalot.

135 §. (en) *anna'*, (ei) *anneta'*, (ei) *tulla'*, (ei) *surra'*; (en) *antane'*, (ei) *annettane'*; (en) *antaisi*, (ei) *annettaisi*; (älä) *anna'*, (älkөөn, älkäämme, älkää, älkөөt) *antako*, (älkөөn) *annettako*.

Yhteydessä verbin tavoin taivutetun kieltosanan kanssa (ks. alemm.) käytetään verbistä **kieltomuotoja**, joina ovat eri tempori- ja moodivartalot, paitsi ind. imperfektin, ilman persoonapäätettä. Ind. preesensin kieltomuotona on aktiivissa sanan, passiivissa passiivin heikko vartalo (preesenstunnuksena on *-'*); potentsiaalın tunnuksena on *-ne'*, konditionaalın *-isi*; imperatiivin yks. 2:sen persoonan kieltomuotona on heikko sanavartalo (tunnuksena *-'*), muissa imperatiivin muodoissa on tunnuksena *-ko*.

Sanavartalot.

136 §. Jos, eroitettuumme imperatiivin 3:nnesta persoonasta *-koon*, *-köön* lopun, vartalo loppuu vokaaliin, niin verbillä on ainoastaan vokaalivartalo.

Tämmöisiä paradigmeja ovat kaikki ne, joiden ind. preesensissä vartalon lopputavu on lyhyt koroton (*sanon*, *annan*, *asetan*) tai

pitkä korollinen (*saan, vien, hedelmöi*); -e-vartaloisista paradigmeista tähän kuitenkin kuuluvat ainoastaan ne, joissa *e:n* edellä (vahvassa asteessa) käy *p, t, k*, esim. *ryven: rypeköön, lähden: lähteköön, poden: potekoon, haen: hakekoon, kätken: kätkeköön, tungen: tunkekoon*.

Muist. *Teen (tekevät, tehköön)* ja *näen (näkevät, nähköön)* ovat kaksivartaloisia.

137 §. Jos, eroitettuumme imperatiivin 3:nnesta persoonasta -*koon, -köön* lopun, vartalo loppuu konsonanttiin, niin verbillä on sekä vokaali- että konsonanttivartalo, esim. *pes|köön, men|köön, kävel|köön, tul|koon, sur|koon, punnit|koon, alet|koon, vastat|koon, pudot|koon*.

Tämmöisiä paradigmeja ovat ne, joiden ind. preesensissä vartalo loppuu *e*hen, jos tämä vartalo on kaksitavuinen ja *e:n* edellä käy *s, n, l, r*, sekä aina jos vartalo on useampitavuinen; edelleen kaikki ne paradigmat, joiden ind. preesensissä vartalon lopputavu on pitkä koroton tai loppuu *a*:han toisen vokaalin jäljessä (*vastaan ~ vastatkoon, putoan ~ pudotkoon*).

Myös *näen (näkevät, nähköön)*, *teen (tekevät, tehköön)* ovat kaksivartaloisia. *Suitsen (suitsekoon)* on yksivartaloinen, *kaitsen (kaitsekoon ja kaitkoon)* sekä yksi- että kaksivartaloinen.

Muist. Muutamat paradigmat, jotka tavallisesti ovat vokaalivartaloisia, esiintyvät toisinaan kaksivartaloisina (*tuntea: tuttu, tuttava, tuta'; seisoa': seisköön, seistä'; tietää: tietty, tietä'; joutaa: jouten; parantaa: paratkoon*).

138 §. Jos vokaalivartalon lyhyen loppuvokaalin edellä käy jokin konsonantti, joka on astevaihtelun alainen, niin vokaalivartalo on joko **vahva** tai **heikko**. **Vahva** vokaalivartalo saadaan esim. preesensin monikon 3:nnesta persoonasta, **heikko** esim. prees. 1:sestä persoonasta, esim. *anta|vat ~ anna|n, teke|vät ~ tee|n*.

1 muist. Yksivartaloisissa paradigmeissa vahva vokaalivartalo yhtä hyvin saadaan infinitiivistä (*anta|a', tako|a'*). Yleisesti kaksivartaloisina käytetyistä paradigmeista on ainoastaan *teen ja näen* verbeillä vahva ja heikko vokaalivartalo.

2 muist. Konsonanttivartalossa (vokaalivartaloon verraten) esiintyy astevaihtelun alaisen konsonantin heikko aste,

esim. *kannel|koon* ~ *kantele|n*, *paet|koon* ~ *pakene|n*, *maat|koon* ~ *makaa|n*, *pudot|koon* ~ *putoa|n*. Vrt. 83 §.

139 §. Esimm. *alet|koon* ~ *alen|nen*, *alen|nut*; *punnit|koon* ~ *punnin|nen*, *punnin|nut*; *vastat|koon* ~ *vastan|nen*, *vastan|nut*.

Jos imperatiivin 3:nnesta persoonasta saatava konsonanttivartalo on *-t*-loppuinen, niin *n:n* edellä (potentsiaalissa ja akt. 2:ssessa partisipissa) on *t:n* sijalla *n* (joten siis potentsiaalnin loppu näissä sanoissa on *-nnen* j. n. e., akt. 2:sen partisipin *-nnut*, *-nnyt*). Vrt. 37 §.

Esimm. *alet|koon* ~ *alet|tiin*, *punnit|koon* ~ *punnit|tu*, *vastat|koon* ~ *vastat|tava*, *tiet|tiin*; — *ale|ta'*, *ale|taan*, *punni|ta'*, *punni|taan*, *punni|tut*, *vasta|ta'*, *vasta|taan*.

Jos samoin saatu konsonanttivartalo on niinikään *-t*-loppuinen, niin *t* ja seuraava *t* muodostavat kahdenne-tun *t:n* (= *tt*), milloin vahva aste voi tulla kysymykseen, mutta niiden sijalla on yksinäis-*t*, milloin heikkoa astetta tarvitaan.

140 §. Kaksivartaloisten verbien konsonanttivartalo esiintyy *k:lla*, *t:llä* ja sen heikoilla asteilla sekä *n:llä* alkavien tunnuksien edellä (aktiivin potentsiaalissa, imperatiivin yks. 3:nnessa persoonassa ja koko monikossa, I:ssessä ja II:ssessa infinitiivissä, II:ssessa partisipissa sekä passiivin vartalon muodostuksessa).

Muist. Vokaali- ja konsonanttivartalo ovat yleensä semmoisessa suhteessa, että konsonanttivartalosta vokaalivartalon loppuvokaali puuttuu (huom. *ks* ~ *s*, *ts* ~ *t*, esim. *juoksen* ~ *juuskoon*, *punnitsen* ~ *punnitkoon* ks. 36 §, 1). Erittäin ovat huomattavat: a) verbit joiden vokaalivartalon loppuna on *-ne-*, konsonanttivartalon taas *-t-*, esim. *alene|n*: *alet|koon*; b) kaksi- tai kolmitavuiset verbit, joiden vokaalivartalo päättyy pitkään vokaaliin tai kahteen vokaaliin, mutta konsonanttivartalo *-t:*hen (n. s. „verba contracta“), esim. *vastaan*: *vastat|koon*, *putoa|n*: *pudot|koon*; c) refleksiiviset verbit, joiden päätteensä on *-u-* vokaalin jäljessä,

esim. *antaun*, inf. *antauta*. Näiden verbien I:sen ja II:sen infinitiivin, passiivin vartalon (sekä ind. imperfektin) muodostus on tavallisesti samanlainen kuin edellisen verbiryhmän, muiden muotojen taas samanlainen kuin *-u*-loppuisten yksivartaloisten verbien, esim. *antauta*, *antautessa*, *antauttiin*, *antautaan* (*antautsi*) (vrt. *vastata*, *vastatessa*, *vastattiin*, *vastataan*, *vastasi*); — *antaunen*, *antaunut*, *antaukoon*, akt. ind. pr. yks. 3 p. *antauu* l. *antaupi*.

141 §. Verbin heikko vokaalivartalo esiintyy akt. ind. preesensin 1:ssä ja 2:ssa persoonassa sekä kieltomuodossa, imperatiivin 2:ssa persoonassa ja sen kieltomuodossa ynnä passiivin *-tta-* merkin edellä; akt. ind. imperfektin heikko vartalo samoin 1:ssä ja 2:ssa persoonassa. Muualla on verbin vokaalivartalo (imperfektin vartalo) vahva.

Verbien merkkimuodot eli teema.

142 §. Niiksi merkkimuodoiksi, joiden johdolla helposti voipi muodostaa kaikki verbin muodot, sopivat: akt. ind. preesensin 1:nen persoona, ind. imperfektin 3:s persoona, imperatiivin 3:s persoona, passiivin imperatiivi ja yleinen infinitiivi, esim. *otan*, *otti*, *ottakoon*, *otettakoon*, *ottaa*; *vastaan*, *vastasi*, *vastatkoon*, *vastattakoon*, *vastata*.

Preesensin 1:sestä persoonasta näkee verbin heikon vokaalivartalon, imperatiivista vahvan vokaalivartalon, jos paradigmi on yksivartaloineen, sekä konsonanttivartalon, jos se on kaksivartaloineen; muista muodoista näkee imperfektin, passiivin ja infinitiivin muodostuksen.

N. s. yhdistetyt muodot.

143 §. Paitsi eri tunnuksilla muodostetaan aikamuotoja myös syntaktisilla keinoilla, s. o. sanaliiton avulla. Vaikka nämät muodostukset eivät siis oikeastaan kuulu sanojen taivutusoppiin, esitetään ne kuitenkin tässä yhteydessä, koska ne ovat täytteenä yksinkertaisille muodoille ja tavallisesti katsotaan verbin paradigmiin kuuluviksi. Näitä n. s. yhdistettyjä muotoja¹ käytetään osittain päättyneen tai aiotun tekemisen, osittain kielletyn tekemisen osoittamiseksi.

¹ Oikeampi nimi olisi liittomuodot.

Apuverbillä yhdistetyt muodot.

144 §. Useissa yhdistetyissä muodoissa on osina apuverbi *olen* ja pääverbin partisipi. *Olen* verbin taiputus on seuraava:

Aktiivi.

Indikatiivi.			Potentsiaali.		
Praesens.			Praesens.		
yks.	1 p.	olen	olin		lienen
	2 "	olet	olit		lienet
	3 "	on	oli		lienee
mon.	1 "	olemme	olimme		lienemme
	2 "	olette	olitte		lienette
	3 "	ovat	olivat		lienevät

Konditionaali.

Imperatiivi.

Praesens.			Praesens.		
yks.	1 p.	olisin			
	2 "	olisit			ole'
	3 "	olisi			olkoon
mon.	1 "	olisimme			olkaamme
	2 "	olisitte			olkaa(tte)
	3 "	olisivat			olkoot

Infinitiivi.

I.	Lyh. muot.	olla'	III.	Iness.	olemassa j. n. e.
	Pid.	" ollakseni	IV.	Nom.	oleminen
II.	Iness.	ollessa		Part.	olemista

Partisipi.

I. oleva

II. ollut

Kieltomuodot.

Ind. preesens.	Potentsiaali.	Konditsionaali.	Imperatiivi.
(en) ole'	(en) liene'	(en) olisi	(älä) ole'
			(älkөөn) olko

Passiivi.

Indikatiivi.

Potentsiaali.

Preesens.

Imperfekti.

Preesens.

ollaan

oltiin

oltaneen

Konditsionaali.

Imperatiivi.

Preesens.

Preesens.

oltaisiin

oltakoon

Infinitiivi.

II. oltaessa l. oltaissa

III. oltaman

Partisipi.

I. oltava

II. oltu

Kieltomuodot.

Ind. preesens.	Potentsiaali.	Konditsionaali.	Imperatiivi.
(ei) olla'	(ei) oltane'	(ei) oltaisi	(älkөөn) oltako

Apuverbin taivutus on siis aivan säännöllinen, paitsi akt. ind. presensin 3:nnessa persoonassa (**on, ovat**) sekä potentsiaalin presensissä, jona säännöllisen *ollen* j. n. e. muodon asemesta tavallisesti käytetään muotoja eri sanavar-
talosta (**lie**-).

145 §. Perfekti ja pluskvamperfekti.

Aktiivi.

Indikatiivi.

	Perfekti.	Pluskvamperfekti.
yks. 1 p.	olen sanonut	olin sanonut.
2 "	olet "	olit "
3 "	on "	oli "
mon. 1 "	olemme sanoneet	olimme sanoneet
2 "	olette "	olitte "
3 "	ovat "	olivat "

Potentsiaali.

Konditsionaali.

	Perfekti.	Perfekti.
yks. 1 p.	lienen sanonut	olisin sanonut
2 "	lienet "	olisit "
3 "	lienee "	olisi "
mon. 1 p.	lienemme sanoneet	olisimme sanoneet
2 "	lienette "	olisitte "
3 "	lienevät "	olisivat "

Imperatiivi.

Perfekti.

olkoon sanonut
olkoot sanoneet

Passiivi.**Indikatiivi.**

Perfekti.

on sanottu

Pluskvamperfekti.

oli sanottu

Potentsiaali.

Perfekti.

lienee sanottu

Konditsionaali.

Perfekti.

olisi sanottu

Imperatiivi.

Perfekti.

olkoon sanottu

Yhdistetyt muodot, jotka ilmoittavat **päättynyttä tekemistä**, ovat:

a) **Perfekti** (*olen sanonut, on sanottu, lienen sanonut j. n. e.*) jossa on osina apuverbin aktiivin preesens eri moodeissa ja pääverbin akt. tai pass. II:sen partisipin nominatiivi (yksikkö tai monikko). Perfekti esiintyy kaikissa moodeissa; imperatiivissa harvoin ja silloinkin vain 3:nnessa persoonassa.

b) **Pluskvamperfekti**, jonka osina on apuverbin akt. indikatiivin imperfekti ja pääverbin akt. tai pass. II:sen partisipin nominatiivi (yksikkö tai monikko); esiintyy ainoasti indikatiivissa.

Muist. Runokielessä käytetään partisipin nom:n asemesta toisinaan konsonanttivartaloista essiiviä, esim. *olen kasvannunna* (kasvanna).

146 §. Yhdistetty preesens ja imperfekti.

Indikatiivin preesens: yks. *olen sanova, olet sanova, on sanova* (mon. harvinainen: *olemme j. n. e. sanovat*); potentsiaali: *lienen j. n. e. sanova* (mon. *lienemme j. n. e. sanovat*); konditsionaali: *olisin j. n. e. sanova* (mon. *olisimme j. n. e. sanovat*); imperat. (ainoasti 3 pers.) *olkoon sanova* (mon. *olkoot sanovat*); indikatiivin imperfekti *olin j. n. e. sanova* (mon. *olimme j. n. e. sanovat*).

Yhdistetyt muodot, jotka ilmoittavat **aiottua tekemistä**, ovat:

a) **Yhdistetty preesens**, jossa osina on apuverbin preesens ja pääverbin I:nen partisipi;

b) **Yhdistetty imperfekti**, jossa osina on apuverbin ind. imperfekti ja pääverbin I:nen partisipi.

Näitä yhdistettyjä muotoja käytetään harvoin monikossa; passiivissa käytettyjä liittoumia ei ole ollut tapana lukea temporien joukkoon.

147 §. Yhdessä yhdistettyjen muotojen kanssa suomessa siis on neljä temporia: preesens (*tapahtuu*), imperfekti (*tapahtui*), perfekti (*on tapahtunut*) ja pluskvamperfekti (*oli tapahtunut*), joilla ilmoitetaan tekemisen aika (menemätön tai mennyt) sekä tekemisen laatu (päättymätön tai päättynyt) tai ainakin jompikumpi.

Kieltosanalla yhdistetyt muodot.

148 §. Kieltosanalla on verbin taivutus:

Yleiset muodot.

Imperatiivimuodot.

yks.	1 p.	en
	2 "	et
	3 "	ei
mon.	1 "	emme
	2 "	ette
	3 "	eivät

älä l. elä
älköön l. elköön
älkäämme l. elkäämme
älkää(tte) l. elkää(tte)
älkööt l. elkööt

Kieltosanan vartalo siis on 1) *e-* (epäsäännöllinen yks. ja mon. 3 pers. *ei, eivät*); 2) imperatiivissa *älä l. elä*, konsonantti-

virtlo *äl-, el-* (imperatiivin 2:n persoonassa tavall. ilman loppu-aspiratsionia).

Muist. Runokielessä esiintyvät lisäksi imperatiivimuodot 2 p. *ällös* l. *ellös* (*ellys*), 3 p. *älkään* l. *elkään*. — Kieltoisanan 1:n partisipi on *epä*, II inf. instr. *eten* murt. lausetavassa *eten keh(d)äten*.

149 §. Kielteiset muodot.

Aktiivi.

Indikatiivi.

Potentsiaali.

	Preesens.	Imperfekti.	Preesens.
yks. 1 p.	en anna'	en antanut	en antane'
2 "	et anna'	et antanut	et antane'
3 "	ei anna'	ei antanut	ei antane'
mon. 1 "	emme anna'	emme antaneet	emme antane'
2 "	ette anna'	ette antaneet	ette antane'
3 "	eivät anna'	eivät antaneet	eivät antane'

Konditionaali.

Imperatiivi.

	Preesens.	Preesens.
yks. 1 p.	en antaisi	
2 "	et antaisi	älä l. elä anna'
3 "	ei antaisi	älköön l. elköön antako
mon. 1 "	emme antaisi	älkäämme l. elkäämme antako
2 "	ette antaisi	älkää(tte) l. elkää(tte) antako
3 "	eivät antaisi	älkoot l. elkoot antako

Passiivi.

Indikatiivi.

Potentsiaali.

Preesens.	Imperfekti.	Preesens.
ei anneta'	ei annettu	ei annettane'

Konditsionaali.

Imperatiivi.

Preesens.

Preesens.

ei annettaisi

älkөөn l. elkөөn annettako

Kielteinen perfekti ja pluskvamperfekti.

Indikatiivi.

Perfekti.

Akt.

yks. en (et, ei) ole' antanut

mon. emme (ette, eivät) ole' antaneet

Pass. ei ole' annettu

Pluskvamperfekti.

Akt.

yks. en (et, ei) ollut antanut

mon. emme (ette, eivät) olleet antaneet

Pass. ei ollut l. **oltu** annettu

Potentsiaali.

Perfekti.

Akt.

yks. en (et, ei) liene' antanut

mon. emme (ette, eivät) liene' antaneet

Pass. ei liene' annettu

Konditsionaali.

Perfekti.

Akt.

yks. en (et, ei) olisi antanut

mon. emme (ette, eivät) olisi antaneet

Pass. ei olisi annettu

Imperatiivi.

Akt.	yks. 3 p.	älkөөн l. elköön olko antanut
Pass.		älkөөн l. elköön olko annettu

Kielteinen yhdistetty preesens ja imperfekti.

Indikatiivi.

Preesens.

Imperfekti.

yks.	en (et, ei) ole' antava	en (et, ei) ollut antava
(mon. emme j. n. e. ole' antavat		emme j. n. e. olleet antavat)

Potentsiaali.

Konditsionaali.

Preesens.

Preesens.

yks.	en (et, ei) liene' antava	en (et, ei) olisi antava
(mon. emme j. n. e. liene' antavat		emme j. n. e. olisi antavat)

Kielteisissä muodoissa siis osina ovat:

a) Indikatiivin, potentsiaalın ja konditsionaalın preesensissä kieltosanan yleiset muodot ja pääverbin kieltomuodot (ks. ylemp. 135 §).

b) Indikatiivin imperfektissä kieltosanan yleiset muodot ja pääverbin II:sen partisipin nominatiivi (yksikkö tai monikko).

c) Imperatiivissa kieltosanan imperatiivimuodot ja pääverbin imperatiiviset kieltomuodot (135 §).

Kielteisessä perfektissä, pluskvamperfektissä (sekä yhdistetyssä preesensissä ja imperfektissä) on osina *olen* verbin kielteinen aktiivin preesens tai imperfekti sekä pääverbin akt. tai pass. partisipi.

1 muist. Passiivin kielteisessä pluskvamperfektissä saat-
taa apuverbi esiintyä passiivisenakin, esim. *ei ollut annettu* = *ei ollut annettu*.

2 muist. Kieltosanaa ei yhdistetä infinitiivien tai partisipien kanssa, vaan sen sijaan käytetään muita keinoja kiellon osoittamiseksi (*olla antamatta, ollen antamatta, antamaton j. n. e.*).

150 §. Harjoitusesimerkkejä.

1. Yksivartaloisia verbejä.

	Prees.	Impf.	Kond.	Imper.	Part. II.	Inf.
1. akt.	ladon	latoi	latoisi	latokoon	latonut	latoa
pass.	ladotaan	ladottiin	ladottaisiin	ladottakoon	ladottu	
			Esimm. kertoa, takoa, kaatua, tyytyä, pahastua.			
2. akt.	annan	antoï	antaisi	antakoon	antanut	antaa
pass.	annetaan	annettiin	annettaisiin	annettakoon	annettu	
			Esimm. kantaa, jatkaa, kaivaa, painaa, laulaa.			
3. akt.	taitan	{taittoi taitti	taittaisi	taittakoon	taittanut	taittaa
pass.	taitetaan	taitettiin	taitettaisiin	taitettakoon	taitettu	
		Esimm. kastaa, altaa, haastaa, maistaa, laittaa, malttaa, auttaa.				
akt.	kaadan	{kaatoï kaasi	kaataisi	kaatakoon	kaatanut	kaataa
pass.	kaadetaan	kaadettiin	kaadettaisiin	kaadettakoon	kaadettu	
		Esimm. kaartaa, saartaa.				

4. akt. otan otti ottaisi ottakoon ottanut ottaa
 pass. otetaan otettiin otettaisiin otettakoon otettu
 Esimm. voittaa, muistaa, kasvattaa, heittää, vetää, elättää.
- akt. kiellän kielsi kieltäisi kieltäkään kieltänyt kieltää
 pass. kielletään kiellettiin kiellettäisiin kiellettäkään kielletty
 Esimm. huutaa, taitaa, puhaltaa, kumartaa, pyytää, löytää, ymmärtää, enentää.
5. akt. kuljen kulki kulkisi kulkekaan kulkenut kulkea
 pass. kuljetaan kuljettiin kuljettaisiin kuljettakoon kuljettu
 Esimm. lukea, hakea, laskea, itkeä.
6. akt. hankin hankki hankkisi hankkikoon hankkinut hankkia
 pass. hankitaan hankittiin hankittaisiin hankittakoon hankittu
 Esimm. etsiä, ristiä, pyyhkiä, oppia.
7. akt. haravoin haravoi haravoisi haravoikoon haravoinut haravoida
 pass. haravoidaan -voitiin -voitaisiin -voitakoon -voitu
 Esimm. vartioida, hedelmöidä, -- naida, voida, uida.
8. akt. tuon toi toisi tuokoon tuonut tuoda
 pass. tuodaan tuotiin tuotaisiin tuotakoon tuotu
 Esimm. saada, jäädä, myydä l. myödä, juoda, viedä.

2. Kaksivartalaisia verbejä.

1. akt.	tulen	tuli	tulisi	tulkoon	tullut	tulla
pass.	tullaan	tultiin	tultaisiin	tultakoon	tultu	
	Esimm. pestä, mennä, kuolla, surra; vapista (vapisen), oikaista (oikaisen), kannella (kantelen), kävellä.					
akt.	teen	teki	tekisi	tehköön	tehnyt	tehdä
pass.	tehdään	tehtiin	tehtäisiin	tehtäköön	tehty	
akt.	juoksen	juoksi	juoskoon	juoksisi	(juossut)juosnut	juosta
pass.	juostaan	juostiin	juostaisiin	juostakoon	juostu	
	Esimm. syöstä, piestä.					
2. akt.	punnitsen	punnitsi	punnitsisi	punnitkoon	punninnut	punnita
pass.	punnitaan	-ttiin	-ttaisiin	punnittakoon	punnittu	
	Esimm. haravoita (haravoitsen), hedelmöitä (-tsen).					
3. akt.	oikenen	oikeni	oikenisi	oietkoon	oiennut	oieta
pass.	oietaan	oiettiin	oiettaisiin	oiettakoon	oiettu	
	Esimm. kyetä (kykenen), vähetä (vähenen), parata (paranen).					

5. akt. {putoan
{putoon
pass. pudotaan
- | | | | | |
|-----------|-----------------------|-------------|----------|--------|
| putosi | {putoaisi
{putoisi | pudotkoon | pudonnut | pudota |
| pudottiin | pudottaisiin | pudottakoon | pudottu | |
- Esimm. kadota, lihotä, — langeta (lankean), katketa.

- akt. {haluan
{(haluun)
pass. halutaan
- | | | | | |
|-----------|-------------------------|-------------|----------|--------|
| halusi | {haluaisi
{(haluusi) | halutkoon | halunnut | haluta |
| haluttiin | haluttaisiin | haluttakoon | haluttu | |
- Esimm. meluta, pölytä; lämmitä (lämpiän), hävitä.

6. akt. kohtaan
pass. kohdataan
- | | | | | |
|------------|---------------|--------------|-----------|---------|
| kohtasi | kohtaaisi | kohdatkoon | kohdannut | kohdata |
| kohdattiin | kohdattaisiin | kohdattakoon | kohdattu | |
- Esimm. vastata, maata (makaan), kerätä, herätä, temmata (tempaan).

III. Partikkelit.

151 §. Partikkeleihin muoto-opilliselta kannalta katsoen ovat luettavat ne sanat, jotka eivät kuulu mihinkään paradigmiiin tai ainakin ovat tavallisten paradigmien ulkopuolella. Mutta yleisen tavan mukaan on partikkeleihin luettu myöskin sanoja, jotka eivät tähän ryhmään kuulu muoto-ominaisuuksiensa, vaan ainoastaan merkityksensä tai käytäntönsä nojalla.

Partikkelien muotoja silmällä pitäen voimme niissä eroittaa seuraavia ryhmiä:

1. Sanoja, joita emme voi eritellä (jotkut ovat lainasanoja; muutamat näkyvät olevan nominien nominatiiveja, toiset mahdollisesti muita sijoja); esim. *jo, ja, vielä, eli* l. *elikkä, tahi, tai* l. *tahikka, taikka, vai, vaikka, ehkä, jähkä, nyt, mar; kyllä, muka, vasta, kanssa; ani, ilmi, juuri, läpi, yli, ympäri, heti, irti, vaiti, auki, halki, julki, poikki, ratki, rikki; asti', saati', kiinni', l. kiini'; kautta* (partitiiviko?), *suotta*.

Tässä yhteydessä mainittakoon vielä muutamia -n-loppuisia sanoja: nk. *eilen, äsken; sangen, varten, vasten; ennen, tähden, suhteen*; ne ovat varmaan sijamuotoja, mutta emme tiedä mitä, ja muutamien vartalokin on tuntematon.

2. Sanoja, joissa esiintyy pääte, laadultaan sijapäätteen kaltainen, mutta joita sen vuoksi ei ole luettu sijamuotojen joukkoon, että pääte esiintyy vain harvoissa sanamuodoissa („improduktiivisia sijamuodostuksia“). Tällaisia päätteitä ovat:

a) -tta, -ttä: *jo|tta, e|ttä* (jo-ka pronominin muotoja), *mu|tta* (muu pronominista).

b) -s, tavallisesti latiivisessa merkityksessä, esim. *ulos, kauas, alas, ylös, lähes, edes, ulommas; taas, myös, jos, joskus, koska, siis*.

c) -', latiivisessa merkityksessä, esim. *luo', ala', taa', lähemmä', peremmä'*; myös on -'loppuisia prolatiiveja, esim. *sikäli', tä-*

käli', *mikäli'* (vrt. *sikäldäinen*); tähän kuuluu *yli'*), *ympäri'*). Vrt. 79 §, 1.

d) *-(i)tsi'*, prolatiivin pääte (ks. 79 §, 1), esim. *maitse'*, *meritse'*; *paitsi'*.

3. Sanoja, joissa esiintyy varsinaisia n. s. partikkeli-päätteitä; nämä päätteet sisältävät yleensä jonkun sijapäätteen ja sen yhteydessä aineksen, jota useimmiten emme voi varmuudella eritellä. Nämäkin päätteet ovat muuten sijapäätteiden veroisia, paitsi että ne liittyvät verraten harvoin tai määrätynlajisiin paradigmeihin. Tällaisia päätteitä ovat:

a) *-sti'* (vrt. elat. *-sta*, *-stä*), yleisin adverbipääte adjektiivivartalon jäljessä (tapaa ilmoittavia adverbeja), myös lukusanavartalo *y. m.* jäljessä; esim. *hyvästi'*, *pahasti'*; *kahdesti'*, *kolmannesti'*.

b) *-lti'*, (vrt. abl. *-lta*, *-ltä*) tavallisesti adjektiivivartalo *jäljessä* (määrää ilmoittavia adverbeja), esim. *laajalti'*, *syvälti'*, *kosolti'*.

c) *-nne'*, *-nnes* (latiivisessa merkityksessä, vrt. yllä 2, b, c) esim. *tänne'*, *sinne'*, *muuanne'*; *kunnes*, *sinnes*.

d) *-ti'* (vrt. abess. *-tta'*; samanlainen merkitys kuin abessiivilla), esim. *huoleti'*, *ääneti'*.

e) *-ti'*, luultavasti toista alkuperää kuin edellinen, on esim. sanoissa *kaiketi'*, *peräti'*.

f) *-ten* (enimmäkseen tapaa ilmoittavia adv.), esim. *täten*, *siten*, *miten*, *kuten*, *jotenkin*, *kuitenkin*, *enimmiten*.

g) *-ttain*, *-ttäin* (tapaa, määrää), esim. *nimittäin*, *ositain*, *vähittäin*, *kaksittain*, *kolmittain*.

h) *-tellen* (tav. määrää), esim. *vähitellen*, *yksitellen*.

Muist. Viimeisten kahden ryhmän mallimuodot näkyvät ainakin osittain olevan II:sen infinitiivin instruktiiveja (*nimit-täin*, vrt. *nimittää*; *paloitellen*, vrt. *paloitella*).

i) *-tusten*, *-tysten*, j) *-tuksin*, *-tyksin*, k) *-ksuttain*, *-ksyttain*, l) *-kkain*, *-kkäin*, joilla ilmoitetaan keskinäistä asemaa, esim. *vieretysten*, *rinnatuksin*, *peräksyttain*, *rinnakkain*, m) *-kali'*, *-kälä'*, esim. *sikäli'*, *mikäli'* (ks. yllä 2, c).

n) -oin, -öin, -ain (aikaa ilmoittavia) esim. *silloin, tällöin, jolloin, kulloin, muulloin; tuonoin* l. *tuonain, muinoin*.

4. Sanoja, jotka ovat selviä taivutusmuotoja (välistä omistusliitteen kanssa). Ne luetaan partikkeleihin pääasiassa merkityksensä vuoksi, osittain myös siihen katsoen, että useilla näissä muodoissa esiintyvillä vartaloilla ei ole täydellistä paradigmatia, vaan niitä tavataan ainoastaan muutamissa muodoissa.

Esimerkkejä:

ess. *ulkona, kaukana, kotona, alla; huomenna, yhtenäin; yksinäni toisinansa, ynnä* (~ nom. *yksi*); — part. *ulkoa, kaukaa, kotoa, alta; salaa, hiljaa, yhtä, totta, tosiaan, vähintään*; — transl. *edemmäksi; yksikseni; kyläksi*; — iness. *tässä, yhdessä; hamassa*; — elat. *ainoastaan, uudesta* l. *uudestaan*; — illat. *suoraan, varmaan, ääneensä; hamaan*; — adess. *sillä, tahallansa*; — abl. *niukalta, kosolta*; — allat. *verkalleen, säntilleen*; — gen. *kaikkein*; — instr. *rinnan, jalan; ilman; näin, noin, niin, kuin, kuinka; yksin, kaksin* l. *kahden; oikein, melkein, hyvin, pahoin; päin; poikkipuolin*; vaan, *vain* (= vanh. kiel. *vaivoin*); II infin. instr. *jouten, tietenkin; nimittäin, paloitellen* (vrt. yllä 3, h) verbimuoto: *näet*.

5. Reduplikatsioonipartikkeleita, joita käytetään adjektiivien ja adverbien vahvistuksena, esim. *ypö* (*yksin*), *täpö* (*täysi*), *tyttö* (*tyhjä*), *apposen* (*auki*), *sepposen* (*selälläin*).

6. Äänneryhmiä, jotka kuvaavat jotakin luonnonääntä, esim. *loiskis, molskis, koli koli*.

Muist. Tällaiset sanat ovat usein sijamuodoissa, esim. *kolin kolin* t. *kolin kolia*.

7. Huudahduksia, esim. *ai! voi!*

Erillään muista ovat:

8. Liitännäispartikkelit, jotka eivät ole itsenäisiä sanoja, vaan ovat pikemmin verrattavat päätteihin: *-ko, -kö; -han, -hän; -pa, -pä; -ka, -kä; -s; -kin, -kaan, -kään*, esim.

minäkö, minähän, minäpä, minäkin, en minäkään, eikä (vrt. *jo|ka*), *annas*.

152 §. Merkityksensä ja käytäntönsä mukaan partikkelit yleisen tavan mukaan jaetaan adverbieihin, post- ja prepositsioneihin, konjunkttsioneihin ja interjektsioneihin (joiden määrityksiä ks. yllä 66 §).

153 §. **Adverbit** osoittavat

1) paikkaa (lokaaliset adverbis) esim. *alla, ulos*;

2) aikaa (temporaaliset adv.), esim. *heti, jo, ennen*;

3) tapaa (modaaliset adv.), esim. *hyvin, niin, pahasti*;
kolin kolin;

4) määrää ynnä muita seikkoja, esim. *niukalti*;

5) kysymystä tai vahvistusta, esim. *tokko, -ko, -kö, -han, -hän*.

154 §. **Post- ja prepositsionit** tunnetaan niiden ohessa käytetystä genetiivistä (possessiivisuffiksista) tai partitiivista, esim. *pöydän alla, rantaa kohti*. Ne merkitsevät:

1) paikkaa (suuntaa), esim. *alla, alta, alle, ympäri, poikki, kohti*;

2) aikaa, esim. *ennen, edellä, jäljestä*;

3) tapaa, esim. *nojassa, vailla*;

4) syytä ynnä muita seikkoja, esim. *tähden, varten, vuoksi*;
asemesta, verosta.

155 §. **Konjunkttsionit** tunnetaan syntaktisesta käytännöstään; ne ovat joko rinnastavia tai alistavia.

1. Rinnastavat konjunkttsionit ovat merkitykseltään:

a) Kopulatiivisia (yhdistäviä): *ja, ynnä, sekä, sekä — että, -kä, saati l. saattikka, jopa, vieläpä*.

b) Disjunkttiivisia (eroittavia): *eli l. elikkä, tahi l. tai l. tahikka l. taikka, joko—tai, taikka—taikka*.

c) Adversatiivisia (vastakohtaa tai rajoitusta ilmoittavia): *mutta, vaan, paitsi, en (et j. n. e.) ainoastaan — vaan myös, taas, kuitenkin, kumminkin*.

d) Konklusiivisia (johtopäätöstä ilmoittavia): *sentähden; siksi, siis, niinmuodoin; niin*.

e) Eksplanatiivisia (selittäviä): *sillä, näet, nimitäin*.

2) Alistavat konjunktсионit ovat

a) Eksplikatiivinen (yleiseen alistava): *että*.

b) Konsekutiivisia (seurausta ilmoittavia): *että, niin että, jotta*.

c) Finaalisia (tarkoitusta ilmoittavia): *jotta, että*.

d) Kausaalisia (syytä ilmoittavia): *kun, koska, syystä että, sentähden että*.

e) Temporaalisia (aikaa ilmoittavia): *kun, kunnes, jalka, ennenkuin*.

f) Konditionaalisia (ehto ilmoittavia): *jos, kun, joshan, kunhan, ellen (ellet j. n. e.), jollen (jollet j. n. e.)*.

g) Konsessiivisia (myönnyttäviä): *vaikka, jos, kohta, joskin, ehkä*.

h) Komparatiivisia (vertaavia): *kuin, niinkuin, ikäänkuin*.

i) Interrogatiivisia (kysyviä): *-ko, -kö; tokko, josko*.

156 §. **Interjektsionit** merkitsevät

1) iloa: *hei!*

2) ilkkumista, vahingoniltoa: *ähä! piti! pitipiti! kutti!*

3) surua, tuskaa: *ai! aiai! voi! voivoi! oi! oioi! haa!*

4) kummastusta, huomiota, huomauttamista: *oho! aha! no! kah! hoi!*

5) kysymystä: *hä? ha?*

6) tarjoamista: *se'! sekää!*

7) inhoa: *hyi! hyihyi! äh! ui! uiui!*

8) vastustamista: *huihai!*

Sanojen johto.

157 §. Seuraavassa esitetään suomen tärkeimpien johdannaisryhmien johtopäätteet, eliikä oikeastaan ne sananlopun, jotka nykyään tunnetaan tai käsitetään johtopäätteiksi. On näet huomattava, että usein on vaikea sanoa, missä kantavartalo alkujaan on loppunut ja johtopäätte alkanut, koska osittain johtopäätteen vokaalit ovat saattaneet kietoutua vartalon loppuvokaaliin, osittain on määrättyjä vokaaleja käsitetty johtopäätteihin kuuluviksi (vaikka ne alkujaan ovat esim. saattaneet kuulua kantavartaloon tai syntyä kantavartalon ja päätteen yhdistyksestä, esim. *melon*, *antelen*). Välisti on vaikea osoittaa mitään varmaa kantasanaa (esim. *jyrähtää*). Johtopäätettä ja johdetun tai taivutetun kantasanan päätettä on usein käsitetty yhteen kuuluviksi, joten on syntynyt uusia yhdistettyjä johtopäätteitä (esim. *alen* taa sanassa kantavartalo alk. *alen*[e]-, johtopäätte -ta-; päätteeksi on aljettu käsittää -nta-, esim. *suomentaa*, *myöntää*; sam. *yksinä* inen: *yksi*näinen).

Tämä kaikki on seurauksena siitä, että sanojen johto itse asiassa on vain uusien sanavartaloiden muodostamista toisten sanojen mallin mukaan.

Toisilla johtopäätteillä voidaan muodostaa sanoja mistä samanlaatuisesta sanasta tahansa (esim. -ja, -minen), toiset esiintyvät taas sanaryhmissä, joihin kuuluu verraten harvoja sanoja (produktiiviset ja improduktiiviset johtopäätteet).

I. Nominien johto.

158 §. Samaan nominiryhmään saattaa toisinaan kuulua samalla kertaa sekä substantiiveja että adjektiiveja (esim. subst. *maalainen*, subst. ja adj. *suomalainen*, subst. *kirjanen*, adj. *kaitainen* l. *kaitanen*); katsoen kuitenkin ryhmien pääasialliseen sanojen enemmistön edustamaan luonteeseen, jaoitamme nominiryhmät substantiiveihin ja adjektiiveihin.

Substantiivit.

159 §. Tekijän, teon ja tekimen nimiä; kanta-vartalona (tai läheisenä sukulaisena) on tavallisesti jokin verbi.

1. Tekijän ja olijan nimiä ynnä niiden sukuisia sanoja; johtopäätteet ovat seuraavat:

a) -ja, -jä, esim. *luoja, istuja, toimittaja, ristijä, vastaaja*; kantavartalon e:n sijalla on i, esim. *tekijä, menijä, tulija*.

1 muist. Yhdistettyjä johtopäätteitä: a) -jan, -jän (-jame-, -jäme-), esim. *asujan, kulkijan*; b) -jainen, -jäinen, esim. *painajainen, pääsi(j)äinen, risti(j)äiset*; c) -jas, -jäs (-jaa-, -jää-), adjektiivisia sanoja, esim. *uteli(j)as, anteli(j)as, kuoli(j)aana, -ksi*.

2 muist. Oikeinkirjoituksesta ks. 45 §, lis., 3 muist., 4).

b) -ri, (-uri, -yri) tekijän, myös työaseen nimiä; esim. *petturi, nylkyri, pelkuri; hakkuri, viskuri*; kantavartalona nomini: *vesuri, aituri, juomari, syömäri*; lainasanoja ovat semmoiset kuin *mittari, tuomari, puntari*.

2. Teon nimiä; päätteet ovat seuraavat:

a) -ma, -mä (= III inf:n päätte); täten johdetut sanat merkitsevät esineenä käsitettyä tekemistä tai sen tuotetta, joskus teon paikkaa, esim. *sanoma, elämä, kuolema, esitelmä, runoelma, lohkeama, vieremä, istuma* (= istuin, istumapaikka), *lepäämä* (= lepopaikka).

b) -minen (-mise-, = IV inf:n päätte); näillä ilmoitetaan tekeminen paljaastaan (in abstracto), esim. *sanominen, eläminen, esitteleminen*.

c) -nta, -ntä; -nto, -ntö; -nti, esim. *heitäntä, annanta, tulenta; luonto, sovinto, perintö; saanti, tuonti, vienti* (-nti-loppuisten kantavartalot yleensä yksitavuisia).

d) -i (kantavartalon viimeisen konsonantin jäljessä), esim. *anti, paini, paisti, muisti, oppi*.

e) -o, -ö ja -u, y (kantavartalon viimeisen konsonantin jäljessä), esim. *muisto, anto, kaivo, makso, keitto, teko, näkö, luettelo; luku, itku, maksu, näky, näyttely; -aa- -ää-loppuisia kantasanoja vastaavat johdannaiset, joiden loppuna on -uu, välistä -yy, esim. leikkuu, hakkuu, makuu, kehruu, kerjuu, värjyy*.

Edelleen-johdannaisia ovat sanat, joiden loppuna on -o|s, -ö|s (-o|kse-, -ö|kse-), -u|s, -y|s (u|kse-, -y|kse-), ja jotka ovat teon esineen tai tuotteen nimiä (etenkin vastaten -ta-, -tä-loppuisia verbejä), esim. *kaivos, laitos, keitos, aituus, hakkuus; harjoitus, valmistus, ylennys, järjestys, sisälllys, epäily, palvelus*.

Muist. Semmoisissa tilan ja olon nimissä kuin: *väsyksissä, nukuksissa, suutuksissa, turvoksissa*, näkyy johtoaineiksena olevan mon. -ksi- yksinään.

f) -mus, -mys (-mukse-, -mykse-), esim. *juopumus, katumus, vaatimus*.

g) -io, -iö, esim. *häviö, arvio, palkkio, haaskio, tuomio*; muutammat -io-, -iö-loppuiset ovat tekijän nimiä, esim. *kontio, sikiö*; pass. merkitys on sanoilla *hylkiö, valio*.

h) -e' (-ee-), ilm. tekoa, teon esinettä t. tuotetta, välikappaletta ja tilaa, esim. *paiste', kanne'; jauhe', tae', kude'; lause', piste', peite', side', kaste'; kateissa, tekeillä, valveilla*; tähän ryhmään kuuluu koko joukko sanoja, jotka eivät tietävästi ole minkään verbin yhteydessä, esim. *liete', lude', päre'*.

i) -na, -nä vastaa säännöllisesti -ise- ja -aja-vartalaisia luonnonäännisiä verbejä, esim. *kohina, humina, räihinä, kapina*; harvoin muita, esim. *kiljuna, pauhina, paukkina*.

3. Tekimen l. teon välikappaleen nimien ryhmällä on päätteensä: -in (-ime-), esim. *pohdin, lunastin, avain, viskain*.

160 §. Konkreettisia sanoja, joiden kantasanana tai läheisenä sukulaisena tavallisesti on joku substantiivi.

1. Paikallisuutta merkitseviä sanoja; päätteet ovat seuraavat:

a) -kko, -kkö, -ikko, -ikkö, esim. *pajukko, rapakko, vesakko; kivikko, heinikko, koivikko, petäjikkö, männikkö*.

Vrt. -sto-, -isto-loppuisia sanoja.

b) -la, -lä (kotoa, asuinpaikkaa), esim. *seppälä, appela, pappila*.

c) *-nko*, *-nkö*, ja *-nne* (*-ntee-*), esim. *alanko*, *ylänpö*, *tasanko*, *iljanko*, *alanne*, *ylänne*, *harjanne*, *ojanne*, *selänne*; kantavartalona adjektiivi: *syväanne*, *jyrkänne*.

d) *-us*, *-ys* (*-ukse-*, *-ykse-*) ja *-usta*, *-ystä*, vieläpä: *-ustin*, *-ystin* (*-ustime-*, *-ystime-*); paikallisuutta merkitseviä sanoja, osaksi myös pukujen, valjaiden nimiä; esim. *edus*, *hiulus*, *taus*, *nurkkaus*; *kaulus*, *sormus*, *säärys*, *kädys*, *rinnus*; — *alusta*, *edusta*, *tausta*, *vierusta*; *kaulusta*; — *jalustin*, *sormustin*, *rinnustin*.

2. Kollektiivi- eli ryhmäsanoja; päätteet ovat:

a) *-isto*, *-istö*, *-sto*, *-stö*, esim. *koivisto*, *männistö*, *leppistö*; *laivasto*, *kirjasto*, *vanhasto* (Kal.).

b) *-ue'* (*-uee-*), tavallisesti elävistä olennoista puhuen esim. *matkue'*, *puolue'*, *laivue'*, *poikue'*, *alue'*.

3. Muita huomattavia sanaryhmiä ovat ne, joilla päätteenä on:

a) *-nen* (*-se-*), *-inen* (*-ise-*), edellinen kaksi-, jälkimäinen useampitavuisen kantavartalon jäljessä; nämä sanat ovat:

α. deminutiiveja eli vähennyssanoja, esim. *kukkanen*, *kirjanen*; *aurinkoinen*, *oravainen*.

β. sukunimiä, esim. *Karhunen*, *Hukkanen*, *Tanikainen*. Vastaavilla naispuolisilla sukunimillä on päätteensä:

b) *-tar*, *-tär* (*-ttare-*, *-ttäre-*) esim. *Karhutar*, *Hukatar*, *Tanikatar*; appellatiiveja: *runotar*, *kieletär*, *ruhtinatar* j. n. e.

c) *-lainen*, *-läinen* (*-laise-* *-läise-*); nämä sanat useimmiten osoittavat johonkin paikkakuntaan, kansaan tai heimoon kuuluvaa henkilöä, esim. *maalainen*, *suomalainen*, *venäläinen*, *hämäläinen*; *sukulainen*, *heimolainen*; *viholainen*, *irtolainen*; *täkäläinen*, *meikäläinen*. Useita näistä sanoista, etenkin kansallisuus- ja paikallisuusnimiä, käytetään myös adjektiiveina, esim. *suomalainen tyttökoulu*, *ruotsalainen väestö*, *täkäläiset olot*.

d) *-s* (*-kse-*); sanat merkitsevät kantavartalolla ilmoitetun esineen ainetta sekä (tav. monikossa) henkilöitä, jotka ovat toisillensa samalla lailla sukua, esim. *aidas*, *harjas*,

laudas; (*veljes*:) *veljekset*, (*sisares* l. *sisarus*:) *sisarukset*, *langokset*, *serkukset*.

Paitsi *-nen-*, *-inen*-päätteisiä deminutiiveja, on deminutiivinen merkitys ryhmillä, joiden loppuina on:

e) *-o*, *-ö* ja *-lo*, *-lö* (usein yhteydessä *-nen*, *-inen* päätten kanssa). esim. *veno* l. *venonen*, *oro* l. *oronen*, *käkö* l. *käkönen*; *kotelo*, *koteloinen*.

f) *-ut*, *-yt* (*-ue-*, *-ye-*) ja *-uinen*, *-yinen* (*-uise-*, *-yise-*) esiintyvät pääasiassa runokielessä, esim. *päivyt*, *marjut*, *lampahut*, *kuuhut*, *päähyt*; *kämmenyinen*.

g) *-kka*, *-kkä* ja *-kainen*, *-käinen* (*-kaise-*, *-käise-*), esim. *silmukka*, *mustikka*, *mullikka*; *lapsukainen*, *nuorukainen*, *kaunokainen*, *pienokainen*, *ainokainen* (viimeiset 3 esimm. sekä subst. että adj.).

h) *-ke'* (*-kkee-*); sanat merkitsevät enimmäkseen sitä, mikä on kantavartalolla merkityn esineen kaltainen, esim. *niemeke*, *lahdeke*, *haarake*, *silmäke*.

161 §. Ominaisuuden nimillä, joiden kantasanana on adjektiivi tai usein myös substantiivi, on loppuna *-us*, *-ys*, (*-ute-*, *-yte-*) vokaalin jäljessä ja *-uus*, *-yys* (*-uute-*, *-yyte-*) kantavartalon viimeisen konsonantin jäljessä (etenkin kun kantasanan viimeinen vokaali on *a*, *ä*, *e* tai myös *i* kolmannen tavun lopussa); esim. *vapaus*, *viisaus*, *kärkkäys*, *kalleus*; *makeus*, *sileys*; *heikkous*, *veljeys*, *yhteys*, *siisteys*, *vankeus*; *valjuus*, *tylyys*, *vanhuus*, *paremmuus*, *hyvyys*, *isänniys*, *pienuus*, *suuruus*, *naapuruus*, *kumppanuus*; — *maankulkeus*.

Adjektiivit.

162 §. Adjektiiviryhmiä, joiden kantavartalona on verbi; päätteet ovat seuraavat:

a) *-va*, *-vä*, *-pa*, *-pä* (= I partisipin päätte), esim. *taitava*, *sattuva*; *eduskäypä* (subst.).

b) *-nut*, *-nyt* (= II partisipin päätte), esim. *oppinut*, *sivistynyt*.

Muist. Näihin ryhmiin kuuluvat partisipit yleensäkin.

163 §. Adjektiiviryhmiä, joiden kantavartalona on *nominini* tai *nominaalinen* (*nominiperäinen*) muoto.

1. Yleisesti akjektiivisia johtopäätteitä ovat:

a) *-inen* (*-ise-*), joka on sama pääte kuin substantiivinen *-nen*, *-inen* (160 §, 3, a); täten päättyvillä sanoilla on joskus *deminutiivinen* merkitys (esim. *vähäinen*, *pienoinen*, *kaitainen*), mutta tavallisesti ne vastaavat *ky-symyksiin*: minkä aineinen? mitä omistava? millä peitetty? minne kuuluva? minkä laatuinen? j. n. e., esim. *rautainen*, *puinen*, *villainen*; *kalainen*, *vuorinen*; *likainen*, *nokinen*; *punainen*, *keltainen*; *pohjoinen*; *eilinen*, *ainainen*, *muinoinen*, *silloinen*, *ajoittainen*, *osittainen*; usein *pysyvässä yhteydessä* jonkun toisen päätteen kanssa, joten on syntynyt uusia johtopäätteitä, niinkuin: *-nainen*, *-näinen*, esim. *kokonainen* (vrt. *kokona|an*), *yksinäinen* (vrt. *yksinä|än*); *itsenäinen*, *ominainen*, *erinäinen*; *-ntainen* ja *-nnainen*, esim. *luontainen*, *perinnäinen* (vrt. *perintä*, 159 §, 2 c), (vrt. myös 32 §, 2, *muist.*); *-vainen*, *-väinen*, esim. *kuolevainen*, *pysyväinen*; *-hinen*, *-(h)inen*, esim. *maahinen*, *vete(h)inen*, *eteinen* (*substantiiveja*), *mielehinen*; samaa laatua on myös

b) *-llinen* (*-llise-*), jolla päättyvät sanat vastaavat *ky-symyksiin*: missä oleva? minkä aikainen? mitä omistava? l. millä varustettu? mihin kuuluva? minkä laatuinen? j. n. e., esim. *taivaallinen* (esim. *kuu*), *selällinen* (*saari*); *yöllinen*, *syksyllinen*, *illallinen* (*subst.*), *päivällinen* (*subst.*); *tillallinen* (*adj. ja subst.*), *varallinen*, *varrellinen*, *sangallinen*, *miehuullinen*, *palkollinen* (*subst.*); *hedelmällinen*, *aineellinen*, *hengellinen*, *urhoollinen*, *herkullinen*, *vihollinen* (*subst.*), *velvollinen*.

Tähän päätteeseen päättyviä ovat myös (*avaruuden*) *mitan täyttä merkitsevät substantiivit*, esim. *näpillinen*, *pi-vollinen*, *kourallinen*, *kannullinen*, *kapallinen*.

2. Runsaasti omistavaa ilmoittavat adjektiivit, joilla on päätteinä:

a) *-isa, -isä*, esim. *kalaisa, satoisa, riemuisa, kuuluisa*.

b) *-kas, -käs (-kkaa-, -kkää-)*, esim. *varakas, voimakas, kookas, mutkikas, ruumiikas; sormikas* (subst.).

c) *-va, -vä*, esim. *lihava, väkevä, verevä, terävä, henkevä*.

3. Vailla olevaa ilmoittavat adjektiivit, joilla on päätteinä *-ton, -tön (-toin, -töin, vokaalivartalo -ttoma-, -ttömä-)* (karitiiviset adjektiivit), esim. *kalaton, varaton, voimaton, sanaton, taidoton, hengetön, riemuton; sormiton, käsitön*. Tämä pääte on usein yhteydessä III infinitiivin päätteiden kanssa, joten on syntynyt uusi verbivartalon jäljessä esiintyvä johtopääte *-maton, mätön (-mattoma-, -mättömä-)*; tällä ryhmällä, joka muodostaa ikäänkuin verbin kielteisen partisipin, on osaksi aktiivinen, osaksi (transitiiviverbeillä) myös passiivinen merkitys; esim. *loppumaton* (ei loppuva), *kuolematon* (ei kuoleva, ei kuolevainen), *oppimaton* (ei oppivainen, ei oppinut), *taitamaton* (ei taitava), *sivistymätön* (ei sivistynyt), *tietämätön* (ei tietäväinen, myös: ei tietävä, ei tietty), *lukematon* (ei luettava, ei luettu, myös: ei lukeva, ei lukenut), *epäilemätön* (tav.: ei epäiltävä), *sanomaton* (ei sanottava).

4. Sitä, jolla jokin ominaisuus on suuremmassa tai suurimmassa määrässä, ilmoittavat sanaryhmät, joilla on päätteinä:

a) *-mpi (-mpa-, -mpä-)* (komparatiivit), esim. *suurempi, parempi*.

b) *-in (-impa-, -impä-)* (superlatiivit), esim. *suurin, pienin*.

c) *-imainen, -imäinen* l. *-immainen, -immdäinen (-imaise-, -imäise-)* (superlatiivisia adjektiiveja, esim. *ensimmäinen (ensimmäinen), jälki(m)mäinen, vier(i)m)mäinen, reun(i)m)mäinen*.

5. Muita adjektiiviryhmiä:

a) *-mainen, -mäinen (-maise-, -mäise-)* päätteellä loppuvat adjektiivit vastaavat kysymykseen: kenen l. minkä kaltainen, tapainen? esim. *poikamainen, sikamainen; hyvä-mäinen, huonomainen*.

b) *-hko, -hkö ja -hka, -hkä* päätteillä loppuvien adjektiivien kantavartalona on tavallisesti adjektiivi; ne ovat merkitykseltään moderatiivisia (merkitsevät: vähän sellainen, jotenkin sellainen, välistä: liaksi sellainen kuin kantasana ilmoittaa), esim. *harvahko, pyöreähkö, pitkähkö; sileähkö on siikaseksi, kuleahka kuujaseksi* (Kal.).

II. Verbien johto.

164 §. **Kausatiivi-** ja **faktiivi-**ryhmään kuuluvat verbit, joilla on seuraavat päätteet:

a) *-ta-, -tä-* yksitavuisen ja konsonanttiin päättyvän kantavartalon jäljessä; kantavartalo saattaa olla

1. Verbi, jolloin johdetut sanat ovat kausatiivisia, s. o. osoittavat kantavartalolla ilmoitetun tekemisen teettämistä, aikaan saattamista, esim. *päästää, nostaa, kolistaa, hävittää, langettaa, hedelmöittää* (kantas. *hedelmöitsen*). Yhteydessä translatiivisen *-n(e)*-päätteen kanssa (ks. 165 §, e) on muodostunut sananloppu *-nta*, joka esiintyy uutena johtopäätteenä, esim. *ojentaa, heikontaa, vähentää, muuntaa, myöntää, suomentaa*.

2. *Nomini*, jolloin johdetut sanat osoittavat sillä varustamista, toimimista, siksi tekemistä, sen tekemistä, sinä toimimista, minkä kantavartalo ilmoittaa, esim. *voittaa, jäättää, varustaa, evästä, höyhentää, äestää, tervehtää, kiirehtää, rientää* (vrt. run. *rikenen* = kiireesti), *suurustaa, opastaa, varustaa, sairastaa, vierastaa*.

Muist. *-ti*-päätteisiä sanoja: *kiirehtiä, kadehtia, lainehtia, purjehtia*.

Tämän päätteen toisintomuoto on

b) *-a-, -ä-* (konsonanttivartalon loppuna *-t*) korottoman vokaalin jäljessä; kantavartalona on *nomini* ja merkitykset ovat samantapaiset kuin edellisessä (a, 2) ryhmässä, esim.

kultaan: inf. kullata, tervata, mustata, kuivata, lihata, kumota, kasata, meluta, saarnata, jututa, janota.

Muist. Välisti on vaikea sanoa, onko nomini vai ehkä verbi katsottava kantavartaloksi, esim. *kylmätä (vrt. kylmää), sulata (vrt. sulaa).*

c) *-tta-*, *-ttä-*loppuisten sanojen kantavartalona on

1. Verbi, jolloin johdetut sanat ovat kausatiivi-verbejä (*-tta-*, *-ttä-* on yleinen kausatiivipääte); osittain niillä saattaa olla intensiivinen (vahvistava) merkitys; esim. *syöttää, käyttää, totuttaa, elättää, luettaa; johdattaa, kannattaa.* — Kun kantasana on useampi- kuin kaksitavuinen, on kausatiivipäätteenä yhdistetty pääte *-utta-*, *-yttä-*, esim. *kävelyttää, huomauttaa, leikkauttaa* 1. *leikkauttaa, teurastuttaa, kirjoituttaa.*

2. Nomini, joko yksikkö- tai monikkovartalo; merkitykset ovat samansuuntaiset kuin a) 2:ssa kohdassa mainituilla, esim. *päättää, vyöttää, muuttaa, myrkyttää; raudoittaa, rauhoittaa, kunnioittaa, suorittaa, käsittää, hengittää, punoittaa.*

Näiden sukuisia ovat myöskin *-tta-*päätteiset deskriptiiviset verbit, jotka äänellensä kuvaavat ilmoitettavaansa tekemistä, esim. *voivottaa, sopottaa, kolkuttaa, ressuttaa.*

Muist Oikeinkirjoitusseikoista ks. 45 §, lis., 3 muist., 1).

d) *-sta-*, *-stä-* ja *-ista-*, *-istä-*loppuisten sanojen kantavartalona on yleensä nomini; merkitykset samansuuntaisia kuin a) 2 ja c) 2 kohdissa, esim. *savustaa, kalustaa, voimistaa, kouristaa, notkistaa, kovistaa, tarkastaa, herrastaa.* Pyydystämistä merkitseviä: *kalastaa, metsästää, linnustaa.* Verbiperäisiä: *asustaa, katsastaa, ehkä myös: tiedustaa, kuulustaa.*

165 §. **Refleksiivi- ja translatiivi-**ryhmään kuuluvat verbit, joilla on seuraavat päätteet:

a) *-u-*, *-y-* (kantavartalon viimeisen konsonantin jäljessä) on yleisin refleksiivinen (passiivinen) ja intransitiivinen pääte, esim. *näkyä, kuulua, valua, pusertua, kui-*

vua, täytyä, hukkaa; hyvin usein on *u* yhteydessä *-ta-*, *-nta-*, *-tta-*, *-sta*-loppuisissa sanoissa esiintyvän pääteaineksen kanssa, joten on muodostunut sanaryhmiä, joissa *-tu-*, *-ntu-*, *-ttu-*, *-stu-* voidaan katsoa johtopäätteiksi; esim. *jäätyä, sairastua, kaunistua, maatua, köyhtyä, laihtua; parantua, enen-tyä, vähentyä, myöntyä; päättävä, rauhoittua, majoittua, nurmettua, heinettyä; vahvistua, voimistua, ikävystyä, menestyä, pelästyä*. Yhteydessä muiden suffiksiainesten kanssa on *u* myös päätteissä:

b) *-untu-*, *-yntu-* t. vokaalinpituus ja *-ntu-*, *-nty-*, tai *-utu-*, *-yty-*, tai *-u-*, *-y-* (konsonanttivartalo *-ut-*, *-yt-*) vokaalin jäljessä; esim. *jakauntua* l. *jakaantua*, *jakautua* l. *jakauta* (pr. *jakaun*); *kokountua* l. *kokoontua*; *antautua*; *toteuntua* l. *toteentua*, *totentua*; *vapautua*, *velkautua*.

c) *-pu-*, *-py-*, yksitavuisen kantavartalon jäljessä, esim. *juopua*, *syöpyä*, *luopua*; *saapua*; *voipua* (*taipua*, *toipua*, *uupua*, *vaipua*); *yöpyä*.

d) *-ite-* l. *-te-* (konsonanttivartalo *-it-*, *-t-*), *-ihe-*, *-i-* runo-kielen (ja itämurteiden) refleksiivisissä verbimuodoissa. esim. *kohotteleitet* vähitellen *kohoat*, *vedäite* *vetäydy*, *tungeite* *tunkeudu*, *ei siirräite* *ei siirtäydy* (Savossa *muutate* = muuta itsesi, *muutat-koon* muuttakoon itsensä); — *kytkeihet* *kytkeydyt*; — *paneikse* *paneutuu*, *astuikse* *astuu*.

e) *-ne-*, usein edellä *e* vokaali; tällä päätteellä joh-tuvat verbit, joilla on nomini (partikkeli) kantavarta-lona, ovat yleensä translatiivisia, merkiten tulemistä siksi eli siihen tilaan, minkä kantasana ilmoittaa, esim. *paranen*: prees. *parata*, *suurenen*: *suureta*, *pahenen*: *paheta*, *mätänen*: *mädätä*, *happanen*: *hapata*, *vähenen*: *väheta*, *heikonen*: *heikota* l. *heikkenen*: *heiketä*, *vaikenen*: *vaieta*, *ilkenen*: *iljetä*, *liikenen*: *liietä*.

f) *-ea-*, *-iä-*, *-oa*-loppuisia verbejä käytetään samanlai- sessa merkityksessä, usein äskenmainittujen rinnalla, esim. *leveän*: *levetä* l. *leviän*: *levitä* (vrt. *levenen*: *levetä*), *halkean*: *haljeta*, *oikean*: *oieta* (vert. *oikenen*), *lämpiän*: *lämmitä*; *ha-joan*: *hajota*, *lihoan*: *lihota*.

166 §. **Frekventatiivi- ja kontinuaatiivi-ryhmä.**

Tähän kuuluvilla verbeillä, jotka ilmoittavat tekemisen usein, vähitellen tai jatkuen tapahtuvaksi, on seuraavat päätteet:

a) *-ele- (-ile-)*, esim. *antelen: annella, kaivella, puhella, hypellä, puskella, vastaella* l. *vastailta, kokoella* l. *kokoilla; riidellä, turmella, kätellä; refl. lämmitellä, ja-loitella.*

b) *-ksi-*, esim. *kuljeksia, vuoleksia, kanneksia.*

Yhdistettyjä päätteitä ovat:

c) *-ntele-, -ksele-, -ksentele-*, tai tav. *-skele-, -skentele-*; esim. *juoksentelen: juoksennella, teennellä; uiksella* l. *uiksen-nella*, tav. *uiskella* l. *uiskennella, käyskellä* l. *käyskennellä, kuljeskella, oleskella; refl. teeskennellä, resiprok. paineskella.*

d) *-i- ja -o- (o < o|i), -oi-, -öi-* on loppuna verbiryhmällä, jolla yleensä on kontinuaatiivinen merkitys, toisissa enemmän, toisissa vähemmin tuntuva, toisissa tuntumaton; esim. *kynsiä, oksia, kuokkia, juhliä, yskiä, painia, potkia, lykkiä, repiä, hyppiä; — meloa, neuloa, vihmoa, halkoa, katkoa, tempoa; — haravoida, tarinoida, isännöidä. — Tämä pääte on usein yhteydessä -tse- päätteen kanssa, joten on syntynyt uusi sanaryhmä, jolla on loppuna:*

e) *-itse-, ja -oitse-, -öitse-*, esim. *ruoskitsen: ruoskita* (vrt. *ruoskia*), *merkitä* (vrt. *merkkiä*), *karhita; haravoita* (vrt. *haravoida*) *seppelöitä* (vrt. *seppelöidä*), *isännöitä* (vrt. *isännöidä*), *atrioita* (vrt. *atrioida*). Tällä sanaryhmällä ei useinkaan ole tuntuvaa kontinuaatiivista merkitystä; monesti lainaverbit kuuluvat tähän ryhmään, esim. *tuomita, valita, mainita.*

f) *-ise-*, jolla päättyvät verbit ovat suureksi osaksi luonnonäänisiä, esim. *värisee, jyrisee, kohisee, suhisee.*

g) *-aja-, -äjä-*, niinkään yleensä luonnonäänisiä, esim. *väräjää, jyräjää, kohajaa, kopajaa.*

167 §. **Momentaani**-ryhmään kuuluvat verbit ilmoittavat äkillistä tekoa. Niiden loput ovat:

a) *-aise-*, *-äise-* (kantavartalon konsonantin jäljessä); verbit enimmäkseen transitiivisia, esim. *halkaisen: halkaista* (vrt. *halon: halkoa*), *katkaisen: katkaista* (vrt. *katkoa*), *potkaisen: potkaista* (vrt. *potkin*), *repäisen: repäistä* (vrt. *revin*), *sitaisen: sitaista*, *tekaisen: tekaista*.

b) *-ahta-*, *-ähtä-* ja *-ahtu-*, *ähty-*loppuiset sanat ovat enimmäkseen intransitiiviverbejä, esim. *naurahtaa*, *pysähtää*, *katsahtaa*; usein luonnonäänisiä, esim. *helähtää*, *jyrähtää*, *kohahtaa*, *suhahtaa*, *romahtaa*.

c) *-alta-*, *-ältä-*loppuisia esiintyy melkein yksinomaan runokielessä, esim. *painaltaa*, *vedältää*; *puhaltaa* (mom. merkitys tuskin tuntuva).

168 §. **Censiivi**-ryhmän verbit ilmoittavat semmoiseksi katsomista tai sanomista kuin kantavartalo ilmoittaa. Kantavartalona on tavallisesti adjektiivi. Pääte on *-ksu-*, *-ksy-*, välisti tämän rinnalla *-ksi-*, esim. *oudoksua*, *hyväksyä*, *paheksua*, *pieneksyä*, *halveksua* l. *halveksia*, *otaksua*.

Sanojen yhdistys.

I. Nominien yhdistys.

169 §. Yhdistetyt nominit ovat kahta laatua:

1. Semmoisia, joissa osat ovat rinnastetut. Tämöisessä yhdistyksessä saattaa olla kaksi tai useampia osia. Esim. *Suomalais-ruotsalainen seurakunta*. *Evangelis-kirkollinen suunta*. *Suomalais-ruotsalais-saksalainen sanakirja*.

2. Semmoisia, joissa jälkimäinen yhdysosa on perusosana, edellinen määräysosana, esim. *kivijalka*,

puuhevonen, noitaukko, sanakirja, seurakunta. Tämmöisissä yhdistyksissä on vain nämät kaksi osaa, mutta kumpikin yhdysosa tai jompikumpi niistä saattaa vuorostaan olla yhdistetty sana, esim. *isänmaanrakkaus, so-tilasasiain-toimituskunta.*

170 §. Määräysosa on useimmiten nominatiivissa, ja ainoastaan perusosa on taipuvainen, esim. *aamupäivä, eväslaukku, savikukko, wimamatka, avainkimppu.*

Huomattavat ovat seuraavanlaiset yhdistykset:

1) Jos määräysosana on sana, jota muuten käytetään vain monikossa, niin se yhdistyksessä esiintyy yksiköllisenä, esim. *hääkansa, markkinaväki, urkulehteri.*

2) Määräysosa on välistä -o-, -i-loppuinen (monikko-vartaloinen), sen sijaan että sanan vartalo muuten loppuu a:lla, ä:llä, esim. *aitovieri, sikopahna, lehmikarja, huhtikuu, metsikana.*

3) -inen-, -nen-loppuiset sanat esiintyvät määräysosassa konsonanttivartaloisina, esim. *naisihminen, pappismies, Karhus-rukka.*

4) -kausi, sekä yhdistetyissä adjektiiveissa -lääntä-, -lääntäinen esiintyvät vain yhdistyksen perusosana, ei itsenäisinä sanoina, esim. *päiväkausi, vähälääntä, vähälääntäinen.*

5) Yhdistetyissä sanoissa, joissa määräysosana on adjektiivi, joka on perusosan attribuuttina, noudattaa määräysosa usein perusosan sijaa ja lukua, esim. *omatunto, gen. omantunnon, mon. nom. omattunnot, Uusimaa, gen. Uudenmaan.*

171 §. Määräysosa on hyvin usein myös genetiivissä, esim. *karhuntalja, maantie, talonpoika; linnunlaulu, päivänousu; pilanteko, rahanhimo, isänmaanrakkaus.*

Mutta melkein kaikki muutkin sijat esiintyvät määräysosassa, esim. *toimeentulo, puusta-katsoja, rannalla-istuja, niitylle-menijä, yksin-itkijä, lakitta-olija.*

172 §. Yhdistetyistä adjektiiveista huomattakoon:

1) Ne yhdistykset, joissa osina on kaksi substantiivina tai adjektiivi ja substantiivi, esim. *koukkusormi*, *koukkusorminen*, *rautanäppi*, *kullarinta*, *sinisilmä*, *mustaparta*.

2) Ne yhdistykset, joissa määräysosana on komparatiivi, esim. *vähempivarainen*, *paremmanpuolinen*.

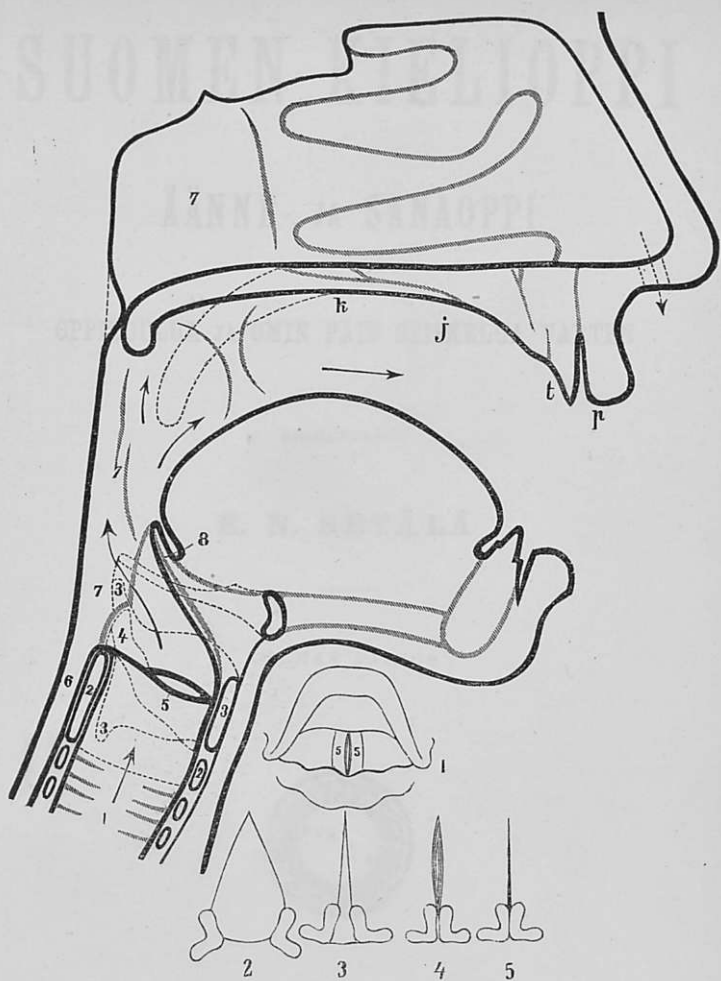
II. Verbien yhdistys.

173 §. Yhdistettyjä verbejä on suomessa vähän, esim. *ristiinnaulita*, *ylenkatsoa*. Jotkut myöhäsyntyiset verbit ovat vain näennäisesti yhdistettyjä, ne kun perustuvat yhdistettyihin kantasubstantiiveihin, esim. *valokuvata*, *palovakuuttaa*. — Nominaalimuodot muodostavat usein adverbiaalinsa tai muun määräyssanan kanssa yhdistettyjä sanoja, vaikka näitä tietysti ei voi lukea verbiyhdistyksiin, esim. *ohimennessä*, *viimemainittu*, *epäluotettava*.

III. Partikkelien yhdistys.

174 §. Partikkelienkin joukossa on yhdistettyjä sanoja, esim. *vartavasten*, *jalansyten*, *hät'hätää*; yhdysosat ovat usein rinnastettuja, esim. *ehdon-tahdon*, *suin-päin*, *mul-lin-mallin*; toisinaan yhdistykset ovat alkujaan syntaktisia sanaliittoja, esim. *kenties*; *näetsen*.





Kuvia äänteenmuodostuksen havainnollista opetusta varten.

Pääkuva: Ihmisen puhe-elimet, halkileikkaus. 1. Henkitorvi. 2. Kehärusto. 3. Kilpirusto. 4. Asetusrustot. 5. Äänijänteet. 6. Ruokakurkku. 7. Nielu. 8. Kurkunkansi.

Sivukuvat: 1. Äänirako ylhäältä katsottuna. 2–5. Kuvia, jotka kaavallisesti osoittavat äänijänteiden eri asemia: 2 Hengitysaukko. 3. H-rako. 4. Värähtelyasema. 5. Umpiasema.

